

*Делятинський Руслан Іванович,
магістр історії*

**Історія
Станіславівської Єпархії
(1885-1900)**

*Наукова редакція:
професор Заборовський Я.Ю.,
кандидат історичних наук.*

Івано-Франківськ
Видавництво "Нова Зоря"
2001

ЗМІСТ

Вступ.....	4
<i>Розділ I.</i>	
Передісторія Станіславівської Єпархії (1790-1885 рр.).....	11
<i>Розділ II.</i>	
Єпископ Юліан Пелеш(1885-1891рр.): етап організаційного становлення і розвиток Єпархії.....	21
<i>Розділ III.</i>	
Єпископ Юліан Сас-Куїловський (1891-1899рр.): висока місія священничого служіння.....	43
<i>Розділ IV.</i>	
Єпископ Андрей Шептицький (1899-1900рр.): початок нової епохи.....	

.....	62
Висновки.....	75
Резюме.....	78
The summary.....	81
Список використаних джерел літератури.....	84
Післямова.....	95

ВСТУП

Національне відродження українського народу в Галичині багато в чому залежало від Греко-Католицької Церкви, становище якої протягом XIX ст. змінювалося. На початку 1880-х років греко-католицьке духовенство відновлює свою активну діяльність, що пов'язано з реформами ЧСВВ в Галичині у 1883 році та Львівським Синодом в 1891 році. В цей же час було створено Станіславівську Єпархію [1885р.]. Однак, давши поштовх до розвитку національного руху (греко-католицьке духовенство було ініціатором і організатором багатьох просвітніх і господарських товариств у 1880-90 рр.), Греко-Католицька Церква опинилась на його узбіччі, що обумовлювалося політизацією національного руху і переобранням на себе світською інтелігенцією ролі провідника народу. Отже, дослідження історії Греко-Католицької Церкви в XIX ст. становить значний науковий інтерес.

Зростання зацікавленості релігією взагалі та історією УГКЦ зокрема розпочалось вже на початку 90-х рр. XX ст., що було викликане відродженням УГКЦ в 1991 р. в умовах становлення Української держави. Практичний інтерес до історії Церкви в Україні проявлявся у кількох напрямках, а саме: вивчення історії Церкви в духовних закладах (семінаріях); запровадженні в університетах, на філософських факультетах, спеціальності “Релігієзнавство”, а також курсу спеціалізації “Історія Церкви” на історичному факультеті в Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника; створення академічних установ і науково-дослідних центрів по вивченню історії релігії і Церкви, зокрема, Інституту історії Церкви при Львівській Богословській Академії тощо, публікація наукових досліджень з історії Церкви. Такий спалах зацікавленості до історії Церкви обумовився, зокрема, тим що в радянській історіографії історія Церкви замовчувалася або фальсифікувалася. Про це красномовно свідчать хоча б такі назви наукових досліджень радянських істориків, як от: “Під чорними крилами Ватикану”, “Дорогою ганьби і зради”, “Антинародна сутність уніатства” і т.д., [див.:118,119,121,127,143,154,158]. Така оцінка історії Церкви, в тому числі УГКЦ, в сучасних умовах вимагає перегляду і врахування принципів історизму та об'єктивності. Тому не можна зупинятися, як і повністю відкидати нову оцінку, запропоновану Владикою Софроном Мудрим, який, за власним визнанням, зробив першу

спробу нарисувати “історію Церкви на наших землях... під католицьким кутом бачення” [139,с.5]. Отже, перед сучасними українськими істориками проблема історії УГКЦ в другій половині XIXст. є дуже актуальною. Щоправда, вже з'явилися на світ дві кандидатські дисертації з історії УГКЦ [див.:103,110], які, однак, не вичерпують всього діапазону дослідження даної проблеми.

Разом з тим слід відзначити, що не розробленою є проблема історії окремих єпархій УГКЦ, хоча в діаспорі з'явилося дослідження присвячене історії Перемиської греко-католицької єпархії [див.:123]. Отже, дослідження історії кожної окремо єпархії УГКЦ є перспективним і актуальним з огляду на можливості вивчення питання про роль окремих єпископів в історії УГКЦ, визначення місця і ролі кожної окремої єпархії в структурі УГКЦ тощо.

Нарешті, дослідження історії Станіславівської єпархії особливо актуальне в час святкування Ювілею 2000-ліття християнства.

З огляду на таку актуальність проблеми історії окремих єпархій автор даної роботи обрав об'єктом свого дослідження Станіславівську Єпархію як окрему церковну область в структурі УГКЦ. Станіславівська єпархія була третьою за рахунком і за чисельністю віруючих, церков, парафій і священників у Галицькій Церковній Провінції, яку утворювала Греко-Католицька Церква в Галичині XIX ст. як особлива складова Католицької Церкви з Апостольською Столицею в Римі [детальніше див.:81,с.345]. Предметом дослідження стали всі ті процеси, що відбувалися на території Станіславівської єпархії в кінці XIX ст.

Хронологічні рамки нашого дослідження охоплюють 1790-1900рр., тобто від тоді, коли вперше було порушено питання про необхідність створення третьої єпархії в Галицькій Церковній провінції, і аж до кінця єпископства А.Шептицького. Саме в цей період (до 1900р.) простежуються нові тенденції в суспільному розвитку українців Галичини, які характеризуються політизацією національного руху, змінами в національній свідомості галицьких українців (від етно-конфесійної до національної самоідентифікації), що негативно позначилося на становищі УГКЦ. Тому автор обмежився саме 1900 р., який символічно завершує “стару епоху” в розвитку УГКЦ і знаменує початок митрополитування А.Шептицького та єпископства Григорія Хомишина, з яких почалася нова епоха в історії УГКЦ і, зокрема, Станіславівської Єпархії.

Досліджуючи вказану проблему, автор поставив собі за мету висвітлити процеси створення Станіславівської Єпархії у 1790-1885 рр. та діяльність перших трьох Станіславівських Єпископів-Ю.Пелеша, Ю.Сас-Куїловського та А.Шептицького в контексті визначення ролі Церкви в національному житті українського народу в Галичині наприкінці ХІХст. Для досягнення даної мети авторові довелося вирішити ряд проблемних завдань:

1) з'ясувати причини і фактори, що викликали потребу створення Станіславівської єпархії, а також фактори, що обумовили затягування процесу становлення третьої в Галицькій Церковній Провінції єпархії;

2) проаналізувати історичні обставини (суспільно-політичні та економічні процеси), в яких довелося діяти кожному Єпископові;

3) висвітлити діяльність перших Єпископів у становленні новоствореної Станіславівської Єпархії, вказати функції головних єпархіальних установ;

4) простежити діяльність Станіславівських єпископів у зміцненні позицій Церкви в Галичині на фоні політизації національного руху взагалі і поширення радикалізму зокрема;

5) показати ставлення єпископів до австрійського імператорського двору, офіційної влади в Галичині, Апостольської Столиці, а також до розвитку національного руху в краю;

6) на прикладі Станіславівської Єпархії продемонструвати в динаміці роль і місце УГКЦ в житті галицького суспільства в 1880-90-х рр.

Вирішення цих завдань, на думку автора, сприяло би найбільш повному і об'єктивному висвітленню історії Станіславівської єпархії.

Для вирішення поставлених завдань і мети автор використав широку джерельну та історіографічну базу. Корпус джерел до проблеми історії Станіславівської єпархії досить значний за чисельністю, тому доцільно їх виділити в окремі групи .

Першу групу складають архівні джерела, які вводяться автором в науковий обіг вперше. Це - фонди Центрального державного історичного архіву України у місті Львові (ЦДІА) та Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО). Фонди ЦДІА України у м. Львові роковують історію створення Станіславівської Єпархії в 1840-98рр. [див.:1-5,12,15,16], діяльність перших Єпископів Ю.Пелеша, Ю.Сас-Куїловського, А.Шептицького [див.:6-8] та ін. суміжні питання [див.:9-11,13,14]. Одразу ж слід зазначити, що при

досліджені окремих архівних справ автор зіткнувся з проблемою технічного характеру: деякі рукописні документи було практично не можливо розібрати, тому окремі архівні справи потребують більш ґрунтовного дослідження, однак вже зараз можна скласти загальну картину проблеми. Значний науковий інтерес становить ще зовсім недосліджений фонд Станіславівської Єп. Консисторії №504 в ДАІФО, який містить чимало справ про засідання самої Єп.Консисторії, діяльність в Єпархії церковних братств і товариств, матеріальну допомогу зубожілим священикам і т.п. [див.:17-24]. Введення в науковий обіг цих нових архівних джерел дозволило автору зробити обґрунтовані і неупереджені висновки про енергійну діяльність перших Єпископів, про церковне життя і суспільні процеси на території Єпархії.

Другу групу джерел складають два періодичні церковні видання - це: "Вісник Станіславівської Єпархії" (виходив протягом 1886-1939рр.), "Шематизм греко-католицького кліру Станіславівської Єпархії" (виходив у 1886-1939рр.) [див.:25,26]. Наукова цінність цих джерел полягає в тому, що перше містить публікації документів єпархіальних органів (Консисторії, Капітули, Єп. Ординаріату), а також офіційні державні документи, що стосувалися духовенства і Церкви; друге - це огляд стану єпархії за кожний рік. Всі ці дані дають можливість простежити динаміку розвитку Станіславівської Єпархії.

В окрему, третю групу автор виділив пастирські листи Єпископів як особливий вид джерел, що яскраво відрізняються від інших видів; у списку вони подані в хронологічній послідовності. Аналіз цього виду джерел дозволив нам зрозуміти суспільні погляди і переконання, програмні настанови і повчання авторів, звернені до кліру і вірних.

Особливо цікава група мемуарних джерел, зокрема спогади о.О. Заклинського, Софії Шептицької та ін. [див.:53-57]. З них слід відзначити спогади о. О. Заклинського, посла австрійського парламенту в 1873-79рр., котрий подав свою промову про необхідність створення Станіславівської Єпархії, вказав причини і фактори, що викликали цю необхідність і які заважали її реалізації. Цікава також низка спогадів про єп. А.Шептицького, зокрема його матері Софії. [див.:55-57].

В останню, п'яту групу джерел, автор включив як збірники, так і

окремо опубліковані документи [див.: 58,61,65,66,70]. Слід відзначити, що перша спроба публікацій джерел з історії УГКЦ була зроблена в 1906р., однак в одному випуску встигли опублікувати тільки документи XVIIIст. [60]. Звичайно, ряд документів публікувалися, так би мовити, по “гарячих слідах” [див.:58,61,65,66,70], як, наприклад “Чинності і рішення руського провінціального Собора в Галичині...” [70]. Але, крім того, вже пізніше, було видано ряд збірників документів з історії УГКЦ. Проте радянські історики спромоглися на видання лише двох тенденційно підібраних збірників: “Документи розповідають (Про антинародну діяльність уніатської Церкви на Прикарпатті і Закарпатті...)”, та “Правда про унію: документи і матеріали” [див.:64]. У першому збірнику в передмові упорядник Д.М.Букович буквально на одній сторінці характеризує діяльність всіх чотирьох Станіславівських Єпископів, яких розглядає як “лицемірних, підступних, вишколених єзуїтів, василіян і редемптористів” [59,с.10-11]. Лише ЧСВВ зміг видати в першому томі “Творів слуги Божого Андрея Шептицького...” всі його пастирські листи як Станіславівського Єпископа [67,с.1-156]. Крім цього, цінними є ряд інших збірників документів, присвячених діяльності Митрополита А.Шептицького, суспільно-політичним рухам в кінці XIXст. [див.:62,63,68,69]. Отже, весь цей комплекс джерел, який ліг в основу дослідження, дозволив авторові більш об’єктивно і неупереджено підійти до висвітлення проблеми створення і розвитку Станіславівської Єпархії в 1790-1900рр.

Характеризуючи історіографію даної проблеми, слід відзначити, що вона є досить обмеженою, оскільки історія Станіславівської Єпархії, за окремими винятками, спеціально майже не розроблялась. Так в ряді радянських енциклопедичних видань і довідників є лише згадка про єпископство в Станіславі Єпископа А.Шептицького [див.:82,т.16,с.254-255], інші ж згадують про нього тільки як про Митрополита [73,с.138; 74,с.174; 80,т.4, с.519; 84, т.12,с.399]. Це обумовлюється тим, що в радянській історіографії історія Церкви замовчувалась або фальсифікувалась; особливо це стосувалося УГКЦ. Так, наприклад, із майже 50 монографій, випущених в 1946-64рр. з історії УГКЦ, виключно всі автори писали про “антинародну діяльність греко-католицької церкви в історії українського народу” [71,с.24-56]. Основні пункти, за якими

звинувачувалась УГКЦ, можна сформулювати таким чином:

1) Церква “використовувалась, як ширма для поневолення українського народу іноземними загарбниками”;

2) уніатська Церква - “не тільки, як засіб окатоличення, але й його асиміляції”;

3) “уніатське духовенство було завзятим ворогом і душителям революційно-демократичної культури українського народу”.

Отже, на думку Ю.Ю.Сливки, “уніатське духовенство” “виявилось запеклим реакціонером, ворогом культури і прогресу, сприяло денационалізації українського народу” [71,с.9-11]. Природно, що така негативна оцінка ролі УГКЦ обумовлювала як суб'єктивізм наукових праць з історії Церкви в радянській історіографії, так і звуження предмету дослідження з даної проблеми, тому, всі ці наукові дослідження С.М.Возняка, С.Т.Даниленка, В.В.Климова та ін. дослідників [див.: 94, 97, 98, 118, 119, 121, 127,143,154, 158] не мають наукової цінності.

Більше уваги історії УГКЦ приділяли діаспорні українські дослідники, василіани-монахи о.д-р А.Г.Великий [про нього див.:75,с.20], о. М.В.Ваврик та о. А.В.Пекар, а також о. Гринчишин, о.д-р М.Кравченко, о.д-р Г.Лужницький та ін. [див.їхні праці:75, 115, 116, 120, 128, 129, 131-134, 136, 140, 151, 155-157,164,174,177,182,184,193]. Серед них слід особливо відзначити праці о. І.Назарка, одна з яких була присвячена Єп. Ю.Пелешу [184]. Діяльність Єп. Ю.Пелеша досліджував також Єп. І.Хома [193]. Основну увагу діаспорні історики приділяли вивченню діяльності Єп. А.Шептицького [115,120,129,132,140,157,165], а також загальній історії УГКЦ [115, 140, 155, 156]. Слід сказати, що ці праці відзначаються більш об'єктивним висвітленням історії УГКЦ і широтою предмету дослідження, хоча вони не позбавлені певної політичної заангажованості. При цьому слід відзначити, що ці праці можна поділити на наукові та клерикальні (останні написані переважно священиками та монахами). До перших слід віднести праці М.Славінського, Н.Полонської-Василенко, Д.Дорошенка, О.Субтельного [див.:90,96,99,100]. Але діаспорні історики, розробляючи загальний курс історії України, майже не приділяли уваги історії Греко-Католицької Церкви в ХІХст., за винятком хіба-що Н.Полонської-Василенко [див.:96,ст.364-371].

Нарешті, в сучасній українській історіографії певна увага приділяється історії УГКЦ, хоча вона поки-що мало розроблена. Так, наприклад, з історії УГКЦ кін.ХІХ-поч.ХХст. захищено тільки дві кандидатські дисертації [103,110], з яких дисертація О.Турія присвячена проблемі ролі УГКЦ у суспільно-політичному житті Галичини в 1848-67рр. Слід відзначити, що й сучасні історики, розробляючи курс загальної історії України, ще не приділяють належної уваги історії УГКЦ в ХІХ ст. [див.:85;86,с.512-528;91,с.320-321;92, с.206;93,с.172;101,с.200,205,228-244), за винятком В.Вериги, який дає загальну характеристику розвитку Греко-Католицької Церкви в ХІХ ст. див.87,ст.200-203]. Серед сучасних українських дослідників історії УГКЦ слід відзначити Я.Ю.Заборовського, Єпископа д-ра Софрона Мудрого, В.Т.Полека, В.В.Грабовецького та о.І.Химку [їхні праці див.:122, 139,166,167,186,190,191].

Врешті, закономірно постає питання, на яке ми вже намагались відповісти вище, - наскільки ж розроблена проблема історії Станіславівської Єпархії. Як вже зазначалося, в радянській історіографії вона зовсім не розроблена. Дещо більше уваги окремим аспектам історії єпархії приділяли діаспорні та сучасні українські історики. Але, так і не було проведено спеціального дослідження з даної проблеми, хоча було декілька спроб. Першу таку спробу зробив П.Ісаїв, який у статті "Історія міста Станіславова" коротко розглянув в окремому розділі діяльність чотирьох Станіславівських Єпископів (1885-1946рр.) [див.:174, с.67-78]. Другу зробив о.П.Мельничук у передмові до своєї праці "Владика Григорій Хомишин" [137,с.13-18]. Врешті, спробу більш ґрунтового дослідження історії єпархії зробив В.Т.Полек, який доводить її до наших днів [186]. Однак, зважаючи на форму дослідження і охоплені хронологічні рамки, історія Станіславівської Єпархії в 1790-1900рр. розроблена ним недостатньо. Крім того, в даних дослідженнях майже зовсім не використовувався архівний матеріал.

Все це викликало потребу і необхідність більш ґрунтового дослідження проблеми. Саме тому автор даної роботи, зовсім не претендуючи на вичерпність, взявся за дослідження даної проблеми і пропонує його Вашій увазі.

РОЗДІЛ I

Передісторія Станіславівської Єпархії (1790-1885рр.)

Заснування Станіславівської Єпархії має свою довгу передісторію. Потреба створення цієї Єпархії відчувалась вже здавна, причому кожного разу “обростала” новими аргументами, однак з різних причин відкладалася. Тому передісторія Станіславівської Єпархії (1790-1885рр.) була більш тривалою, ніж власне її історія від заснування до ліквідації на Львівському Соборі (1885-1946рр.). Таке співвідношення між передісторією та історією Станіславівської Єпархії може виглядати парадоксальним, однак насправді є цілком закономірним в таких складних історичних умовах, коли український народ і Греко-Католицька Церква розвивалась в рамках багатонаціональної Габсбургської імперії, на території (тобто в Галичині), за право володіння якою вели боротьбу два народи - український і польський. Ці дві обставини (крім цілого ряду інших) обумовили головним чином таку довготривалість процесу створення Станіславівської Єпархії.

Питання про причини і мотиви заснування Станіславівської Єпархії в різні часи знаходило різну, інколи діаметрально протилежну, оцінку. Однак, треба мати на увазі, що заснування цієї Єпархії мало свої об'єктивні причини, які слід чітко відмежовувати від кон'юнктурно-сфальсифікованих, особливо в радянській історіографії. Отже, для об'єктивного вирішення цього питання необхідно детальніше розглянути історію створення Єпархії і проаналізувати різноманітні оцінки і погляди, дані істориками різних напрямків, що буде зроблено, по можливості, нижче. Це дозволить також скласти об'єктивну картину процесу створення Станіславівської Єпархії.

Вперше питання про створення Станіславівської Єпархії було порушено в 1790 році, коли Галицькі Єпископи П.Білянський і М.Рилло власне подали прохання до цісаря Леопольда III в справі утворення у Львові Галицької Митрополії, і при цьому просили утворити третє єпископство [137,ст.13]. Даремно, що для подання його було направлено цілу депутацію на чолі з генеральними вікаріями, адже це перше прохання було відхилене [53, с.121-122; 54, с.103-104]. З цього моменту можна було б розпочати передісторію Станіславівської Єпархії, та слід мати на увазі, що протягом 1790-1848рр. порушувалось питання тільки про третю єпархію в Галичині (без точної назви). Тому достатньо умовно період 1790-1848рр. можна вважати першим етапом у передісторії Станіславівської Єпархії.

Вдруге це питання було порушено за Антіна Ангеловича, першого Митрополита відновленої Галицької Митрополії. В цей час вже визрівали передумови для створення третьої єпархії. По-перше, Львівська Єпархія була тоді вже досить великою, налічуючи близько 1200 парохій. По-друге відкрилося нове місійне поле на православній Буковині: в Чернівцях був православний єпископ, а греко-католики не мали там жодної церкви, жодного священика, тому в духовних потребах зверталися до православних або до римо-католиків. Тому Митрополит А.Ангелович намагався заснувати греко-католицькі парохії для вірних та нову єпархію з центром в Городенці або Снятині. З цією метою він надіслав петицію до цісаря Франца I 24 грудня 1806 року, яка, однак, за однією версією залишилась без відповіді, а за іншою зміст відповіді є невідомий [186,с.117;137,с.13]. Справжньою причиною відкладення цього питання були переговори про піднесення греко-католицького Львівського Єпископа на достоїнство Митрополита, що проводилися в той час [53,с.122].

Врешті Папа Пій VII у своїй буллі про відновлення Галицької Митрополії в 1807 році визначив у її складі три церковні області: Львівську Митрополічу Архиепархію, Перемишльську та Холмську Єпархії (115, с.230). Таким чином, питання про створення третьої єпархії, яке тісно пов'язане з відновленням Галицької Митрополії і не розглядалося через це спеціально окремо, після 1807 року, вже не порушувалося. Адже третьою єпархією була Холмська, хоча А.Ангелович просив утворити єпархію для Буковини і південно-східної Галичини.

Лише зі зміною політичної ситуації в 1815 році, коли Холмщина перейшла до Росії, становище Холмської греко-католицької Єпархії стало дуже хитким, поки, врешті, в 1830 році її було відлучено від Галицької Митрополії і підпорядковано безпосередньо Апостольському Престолові. Тоді в Галицькій Церковній Провінції залишилося лише дві єпархії, які охоплювали всю Галичину і Буковину. Як зазначає А.Г.Великий, “з чисто адміністративних причин і для душпастирської обслуги треба було встановити ще одну, а чи й більше єпархій, бо їх титулярний три-поділ, що існував при наявності двох єпископів на ділі нічого не вирішував. Треба було роз'єднати цей простір і доручити якусь його частину іншому єпископові” [115,с.230]. Однак справа створення третьої єпархії на даний час зайшла в глухий кут.

Аж у 1842 році виплило на поверхню питання про створення хоча б ще однієї єпархії на Західній Україні, але тепер ініціатива виходила ззовні - від префекта Ватиканської бібліотеки Августина Тайнера, стурбованого становищем греко-католицьких українців [186,с.117]. В той час А.Тайнер кілька разів просив о. декана М.Малиновського надіслати йому доповідь про потреби греко-католицького духовенства в Галичині, щоб зміцнити в цьому краю унію. Тоді ж о. М.Малиновський у згаданій доповіді 1842 р. між іншими потребами вказав на особливу необхідність встановлення нових єпархій в Галичині: “Належить збільшити число єпархій у королівстві Галичина на два єпископства, а саме в Тернополі і Станіславові, бо єпархії Львівська і Перемиська розтягуються на таку територію і стільки населення обіймають, що ледве чи де в цілому християнському світі знайдеш їм подібне” [цит.за:53,ст.122;54,ст.105]. Справа в тому, що чисельне співвідношення вірних і священників у греко-католиків, римо-католиків і православних, за офіційними даними в 1832-1836 і 1850 роках було не на користь останніх:

1. Так в цілій Австро-Угорській імперії 3,6 млн. греко-католиків мали 9 єпископів, а 3 млн.православних - 19 єпископів;

2. На 2,3 млн. греко-католиків в Галичині було 2 єпископа, а на 1,3 млн. греко-католиків в Закарпатті - аж 7 єпископів;

3. На 2,3млн. греко-католиків в Галичині - 2 єпископа, а на 2,3 млн римо-католиків - аж 4 [детальніше див.:15,арк.1-35;53,с.123-126;186, с.118].

Отже, потреба створення третьої греко-католицької єпархії була дуже гострою, однак справа так і не зрушила з місця, оскільки не була порушена на вищому рівні. Таким чином, перші три фрагментарні спроби порушити питання про створення третьої єпархії в Галицькій Церковній Провінції зазнали краху, оскільки ніколи не розглядалися як окремі питання, хоча передумови для позитивного вирішення вже визрівали. Так безуспішно завершився перший етап передісторії Станіславівської Єпархії.

З початком “весни народів” в Австро-Угорській імперії в 1848 році активізується греко-католицьке духовенство в Галичині, яке взяло на себе роль “національного політичного проводу” [139,с.310]. Тому на Слов'янському з'їзді в 1848 році у Празі українські делегати вимагали “зрівняння всіх обрядів щодо прав, як їх духовенства, так щодо гідності” [цит.за:186,с.119]. В цей же час виникла у Львові Головна Руська Рада, яка 14 вересня 1849 р. на своєму 101-му засіданні прийняла постанову про створення в Станіславові третьої єпархії. В цій справі було надіслано делегацію до австрійського цісаря в складі о. М.Куземського і проф. Є.Прокопчиця, однак і вона закінчилась безуспішно [53,с.123;137,с.13;186,с.119]. Проте вже з цього моменту можна розпочинати передісторію власне Станіславівської Єпархії, тобто її другий етап, оскільки тепер вперше було заявлено про осідок майбутньої єпархії в Станіславові (і ніде інде).

Нарешті, 18 березня 1850 р. Митрополит М.Левицький та Перемиський Єпископ Г.Яхимович надіслали до цісаря петицію у справі нової греко-католицької дієцезії для південно-східної Галичини й Буковини. В петиції висувалося ряд аргументів на користь позитивного вирішення цієї справи:

- 1) надмірна розлогість Галицької Єпархії (850 кв.миль і 1167 парафіяльних церков) створювала труднощі для візитацій парохій;
- 2) накопичення у Львівській консисторії багатьох невіршених важливих справ;
- 3) віддаленість Львова як осідку катедри (лежав на кордоні єпархій) від більшості парохій;
- 4) неможливість скликати Єпархіальний Синод;
- 5) за наявності двох Єпископів не могли відбуватися Провінційні Синоди.

Тому, на думку Митрополита, запропонований поділ на дві Єпархії

(Станіславська і Львівська) був би найбільш ефективним, оскільки “йшов би по лінії розподілу цілої території на дві майже рівні частини, залишаючи за Львовом більшу кількість населення і парафій, легкодоступних для візитацій через своє положення та був би значним полегшенням для Львівського єпископа-митрополита” [115,с.230-232]. Оскільки заснування нової єпархії вимагало значних коштів, то Митрополит М.Левицький вказував на давні маєтки греко-католицької церкви, які несправедливо загарбані, і на приклад недавно заснованої Тарнівської латинської єпархії, на яку виділив кошти сам цісар, висловлюючи сподівання, що “такого самого удостоїться й Руська Церква з великим хісном для вірних Церкви й держави” [115,с.232]. Таким чином, вперше було порушено окреме питання про створення третьої єпархії з осідком в Станіславові і вказано реально можливий спосіб його вирішення.

Тому вдалось досягти певних успіхів. Цісарським декретом від 28 травня 1850р. дозволено і розпоряджено заснувати Станіславівську Єпархію з відповідним фондом [53,с.126;133,с.507]. Справу було запропоновано до схвалення Апостольському Престолові, який прихильно ставився до неї. Вже 22 вересня 1850р. австрійське міністерство віросповідань та освіти повідомило, що Апостольська Столиця погоджується на заснування Станіславської Єпархії [53,с.126]. Львівська Митрополічна Консисторія навіть провела в тому ж 1850 р. провізоричний поділ Львівської Архиепархії таким чином, що до юрисдикції Львова належало 28 деканатів і 870 тис. вірних; ці дані значилися в шематизмі за 1850 р. [53,с.127]. Папа Пій IX наказав розпочати канонічний процес у цій справі за окремим запитальником Консисторіальної Конгрегації, а Митрополит М.Левицький переслав відповідну документацію до Риму 18 липня 1851 р. [115,с.232]. Відповідних заходів вживав і австрійський уряд, про що свідчать численні урядові документи за 1849-83рр. [детальніше див.:2,арк.1-64;3,арк.1-32;4,арк.1-129]. Так, вже в грудні 1850 р. Президія Намісництва видала відповідне розпорядження про організацію Станіславської Єпархії, відповідно до якого було складено навіть детальні “індивідуальні графіки” 20 деканатів новостворюваної Єпархії, в яких містилися дані про кількість вірних, священників, парохій, монастирів і монахів; всі 20 деканатів було згуртовано в таблиці по чотирьох повітах - Станіславів, Коломия, Чортків і Чернівці [2,арк.18-64]. Однак, далі справа була зупинена з

ряду об'єктивних і суб'єктивних причин.

Активізувати процес створення єпархії намагалися представники інтелігенції. В архівних фондах можна знайти чимало листів і звернень до Міністерства віросповідань і освіти, до Президії Намісництва, до самого галицького намісника графа А.Голуховського. Особливо цікавим є звернення д-ра І.Шарахевича, проф. Львівського університету, від 23 січня 1851 р., в якому він чітко обгрунтовує необхідність остаточного вирішення проблеми заснування Станіславської єпархії [3,арк.10-зв.]. Загалом можна нарахувати десяток таких клопотань у цій справі.

Однак справа стояла на місці, хоча в статуті Галицького сейму від 26 лютого 1861р. було вирішено, що майбутній Станіславський Єпископ матиме постійне місце і вирішальний голос у сеймі на основі свого достоїнства, а до його іменування його місце тимчасово зайняв Львівський Єпископ-Помічник [53, с.126-127].

У 1872 р. на адресу Міністерства віросповідань і освіти була направлена інтерпеляція депутатів Крайового Сейму з вимогою розподілу Львівської Архиепархії на Львівську і Станіславську Єпархії [5, арк.1-114]. У відповідь на цю інтерпеляцію міністр заявив, що ця спроба відкладається на невизначений термін [53,с.127].

Під час засідання бюджетної комісії 20 березня 1879р., на якому обговорювалося відновлення Краківського Єпископства, виступив також посол д-р Юзичинський, який заявив, що він проти відновлення цього єпископства нічого немає, але вважає, що, нарешті, також греко-католицьке єпископство в Станіславі повинно бути створено. Тоді міністр віросповідань і освіти виступив з критикою посла Юзичинського, між іншим зазначивши: "... однак не слід забувати, що галицький релігійний фонд виник майже виключно із фондів римо-католицького обряду" [53, с.128]. Така заява міністра явно свідчила про небажання певних політичних кіл успішно завершити справу створення греко-католицької єпархії в Станіславі. На думку В.Полека, це можна пояснити "інтригами польського римо-католицького духовенства і польської шляхти, які вважали, що нове єпископство зміцнить релігійне, культурне і політичне становище нашого народу на Західній Україні, протистоятиме ополяченню українців" [186,с.119]. Щоправда, існує ще кілька альтернативних думок. Так, о.П.Мельничук вважає, що через брак фондів не дійшло тоді до заснування нового єпископства

[137,с.14]. А.Г.Великий зазначає, що “ерекція Румунської церковної Провінції в 1853 р. показала, що призначена дотація була незадовільна, тому заснування Станіславської єпархії відкладено на пізніший, більш сприятливий час, який настав щойно в 1885 році” [115,с.232]. Отже, з певних причин австрійський уряд не бажав виділяти кошти з Галицького релігійного фонду на створення Станіславівської Єпархії.

Зарадити цій справі намагався посол о. Олексій Заклинський, який 5 травня 1879 р. виступив у австрійському парламенті з величезною голосною промовою в справі Тарнівського Єпископства, порушивши паралельно і питання про створення Станіславського Єпископства. О.Заклинський аргументовано довів у своєму виступі, що Галицький релігійний фонд “складається із фондів руського обряду”, а тому “у нас є таке ж право до релігійного фонду, як і в римо-католицького кліру” [53,с.133-134]. Однак справа далі не просунулася, хоча за свідченням самого о. О.Заклинського, його промова “справила глибоке враження в посольській палаті держдуми, і саме через це міністр Земляковський вжив заходів, щоби мене при наступних виборах в держдуму не допустити”; і дійсно новим послом виборча комісія, що складалася переважно з поляків, затвердила кн. Ю.Пузину [53,с.139]. Отже, з різних об'єктивних і суб'єктивних причин справа створення Станіславської Єпархії ще не була вирішена остаточно. Хоча до кінця 1870-х рр. визрівали все нові і нові передумови, що повинні були б сприяти цьому процесові. “Часи були тяжкі і не пригожі під оглядом політичним, суспільним та церковним. Це пересувало справу з року на рік, хоч митрополити раз-у-раз її порушували, бо поширення москвофільства, загроза денационалізації та поширення православ'я цього постійно вимагали. Також і народна свідомість щораз наполегливіше домогалася кращого впорядкування церковного життя в Галичині” [115,с.232].

Нарешті, в 1885 р. справа утворення єпархії була успішно завершена. Як зазначає о. П.Мельничук, до справи втрутився сам престолонаслідник архикнязь Рудольф, якого майбутній перший Станіславський Єпископ був тоді учителем-наставником. Сам Єпископ Ю.Пелеш у своєму посланні від 10 січня 1886 р. (його наводить тільки о. П.Мельничук) пише між іншим наступне: “одначе не спустив я з ока цієї справи. Той, що її поставив на бажаний шлях, - Його Величність Цісар Франц Йосиф I в порозумінні зі Святим

Апостольським Престолом, котрого теперішній представник при цісарським дворі Його Величність Апостольський Нунцій, Архиепископ Нікейський Серафин Ванутеллі, вірний засадам Св. Письма, все і при кожній нагоді заявляє про особливу зичливість та прихильність ділам Русинів-католиків, Його Величність благоволив наймилостивіше наказати, щоб справа Станіславівського єпископства була остаточно полагоджена. І так сталося”. “Всякі перепони, що мали ще стояти тій справі на дорозі усунено, призначено потрібні фонди на дотацію єпископства, калітули та консисторської канцелярії і таким способом справа Станіславівського єпископства з боку світської влади була полагоджена”. [137,с.10-11; детальніше про це див.: 4,арк.55,112-120]. Одночасно йшли переговори австрійського уряду з Ап. Престолом про канонічну ерекцію єпархії. Врешті, 26 березня 1885 р. Папа Лев XIII видав буллу про створення Станіславівської Єпархії.

Булла про канонічну ерекцію Станіславівської Єпархії мала звичайний у таких випадках вигляд і назву “В цілому Господньому стаді” (“De universo dominico grege”). Папа Лев XIII у цій буллі оголосив “цілому Католицькому Світові”, що в “Станіславові при Храмі Воскресіння Господа Нашого Ісуса Христа стало канонічно засноване і утворене нове руське католицьке єпископство” [137,ст.15]. У буллі зазначалося, що з причин передусім розлогості території та трудної душпастирської обслуги Папа Лев XIII приймає пропозицію цісаря Франца Йосифа I і засновує в Станіславові Єпархію в складі 20-и відлучених від Львова деканатів, призначає катедральною церквою парафіяльну церкву Воскресіння Господнього, наділеною відповідною дотацією для єпископа, Консисторії та Капітули. Підпорядкував новозасновану єпархію Галицькій Митрополії та зрівняв її в правах та привілеях з Перемиською Єпархією, доручив доповнення Капітули і Крилосу та заснування єпархіальної семінарії. Папа застеріг цісареві право номінації єпископа (першого і наступних) відповідно до булли Галицької митрополії 1807 р. Виконання ерекційної булли, розподіл територій, вірних, парафій та єпархіального архіву було доручено Адміністраторові Митрополії Сильвестрові Сембратовичу, який наступного дня отримав буллу про призначення його Митрополитом [115,с.233]. Рішенням від 12 лютого 1885р. цісар Франц Йосиф I

іменував, а Папа Лев XIII на таємній Папській Консистерії від 27 березня 1885р. затвердив і канонізував Станіславівським Єпископом архидиякона Львівської Капітули о. мітрата д-ра Юліяна Пелеша.

Таким чином, справу утворення Станіславівської Єпархії було завершено в 1885 р. Так завершився період “передісторії”, тобто організаційного оформлення єпархії, хоча всім чотирьом Станіславівським Єпископам довелося ще багато попрацювати для налагодження церковного життя в Єпархії.

Нарешті, слід відзначити, що значення заснування Станіславівської Єпархії по-різному оцінювалося як сучасниками, так і пізніше дослідниками церковної історії. Так, один анонімний автор-священик зазначив, що урядові кола ініціювали збори делегатів греко-католицького духовенства, скликані для подання адрес до цісаря і Папи в справі, щоб таким чином “піддобритися” до кліру, “бо сего вимагала політична konieczність”, і “дати на митрополита, евентуально на престол єпископський Станіславівський (підкреслення моє - авт.) *personas gratas*, - розумієся при вибитній їх лояльності взглядом держави і Церкви, бо сего йому потрібно” [61,с.4-5]. Отже, анонім-священик оцінював факт створення Єпархії як вияв політичної волі Відня. Зовсім по-іншому оцінював створення єпархії інший сучасник-перший Станіславівський Єпископ Ю.Пелеш, який в одному з перших пастирських листів зазначив, що відкриття нової Єпархії “становить в літописі Руської Церкви і руського народу нову епоху”. [25,1886,ч.1,с.4].

Так само протилежні оцінки цій події давалися пізніше дослідниками церковної історії. Так, в радянській історіографії факт створення Станіславівської єпархії розцінювався як прояв католицької експансії Ватикану на Схід. Зокрема, на думку А.І.Гайдоша, “боротьба з революційним рухом стає в центрі всієї релігійно-політичної діяльності папства. В 1882 р. воно проводить реформу ордену василіян, зміцнює його керівництво. В березні 1885р. створюється _Станіславівська_ _уніатська_ _дієцезія (підкреслення моє-авт.). Сюди надсилають лицемірних і підступних, вишколених єзуїтів, василіян і редemptористів...” [59,с.10-11]. Отже, в радянській історіографії цей факт розцінювався лише як одна з ланок експансії та “контрреволюційної політики” папства. Кардинально протилежну оцінку можна знайти в українській діаспорній історіографії. Зокрема, о. І.Сохоцький вважає, що відновлення Галицької Митрополії,

створення Станіславівської Єпархії та Львівський Синод 1891 р. поклали “тривкі основи під організацію і дисципліну греко-католицької Церкви”, завершенням якій мало бути “створення у Львові українського католицького патріархату”, ніби-то заплановане Папою Левом XIII, однак “енергійна мадярська і польська протиакція, як і теж російського уряду, не дали здійснити цього плану” [151,с.11] Слід відзначити, що обидві точки зору є абсолютно хибні. Більш об'єктивно оцінював факт створення єпархії о.д-р Ю.Федорів: “Після оснування Галицької митрополії уніатська Церква поволі зачинає приходити до себе та заліковувати ті рани, яких зазнала в наслідок великих політичних перемін... була основана єпархія Станіславівська (1885). Кращі умовини життя і прихильна постанова державних чинників виявилася скоро в житті Церкви”, яка “стала головним мотором у поширенні національної свідомості, у розбудові шкільництва, у збереженні рідної мови. Також в економічних відносинах вона здобула певні заслуги...” [155,с.278-279]. Отже, незважаючи на таку різноманітність оцінок, варто сказати, що створення Станіславівської Єпархії відкрило нову сторінку в історії Греко-Католицької Церкви в Галичині.

РОЗДІЛ П

Єпископ Юліан Пелеш(1885-1891рр): етап організаційного становлення і розвиток Єпархії

У березні 1885 р. Папа Лев XIII видав буллу “De universo dominico grege” про утворення Станіславівської Єпархії. Рішенням від 20 лютого 1885 р. цар Франц Йосиф I іменував, а Папа Лев XIII

на таємній Папській Консисторії 27 березня 1885 р. підтвердив та канонізував першим Станіславівським Єпископом о.д-ра Юліяна Пелеша.

Щоб краще зрозуміти, чому саме його було призначено першим Станіславівським Єпископом, треба коротко розглянути його біографію. Тому подаємо коротку біографічну довідку [детальніше див.: 75,с.91; 76,с.1978; 115, с.233-234; 137,с.15-16;139,с.438; 174, с.67;184,с.119-124;186,с.122;192;195].

Пелеш Юліян (1843-1896) - католицький церковний діяч і богослов. Народився 3 січня 1843 р. в с. Смереки Ясіньського повіту на Лемківщині в сім'ї дяковчителя Григорія Пелеша та дочки пароха з Ждині Іванни Шавінської. Вчився спершу в Яселі, потім ходив до гімназії (I-IVкласи) у Пряшеві, а VII-VIII класи закінчив у Перемишлі й там склав з відзнакою іспит зрілості. Філософські і богословські студії завершив у Відні в 1867 р. і того ж року прийняв священничі свячення з рук Перемиського Єпископа Т.Полянського. 10 травня 1870р. він здобув докторат богословії у Віденському університеті. Від 17 червня 1870 р. до 30 вересня 1872 р. був префектом студій у греко-католицькій Генеральній семінарії у Львові, а також був катехитом у вірменській високій школі для дівчат і в учительській семінарії, ексгортатором Академічної гімназії і екзаменатором на богословських іспитах. У вересні 1872 р. став професором пасторальної богословії в Духовній Семінарії у Перемишлі, а також просинодальним екзаменатором, референтом Консисторії й членом комісії для підготовки і видання катехитичних книжок. Співзасновник церковного місячника "Руський Сіон". У 1874-83 рр. був парохом церкви Св.Варвари і ректором греко-католицької Духовної Семінарії у Відні. В цей період він широко опікувався українськими студентами у Відні. Крім того, о.д-р Ю.Пелеш був катехитом-наставником престолонаслідника архикнязя Рудольфа. У 1883 р. о. Ю.Пелеш став архидияконом Львівської Митрополічної Капітули. В 1885 р. о. д-р Ю.Пелеш був у числі найбільш ймовірних кандидатів на Митрополита після відставки Й.Сембратовича, однак Папа Лев XIII Митрополитом іменував С.Сембратовича, а Ю.Пелеша першим Станіславівським Єпископом. У 1891 р. Єпископ Ю.Пелеш був одним із ініціаторів Львівського Провінційного Синоду; тоді ж став Перемиським Єпископом (до смерті в 1896т р.).**Найважливіші праці:** "Учебник

католицької релігії”(1876 р.), “Пастирське богословіє” в 2-х томах (1876-77;2-е видання - 1885 р.), “Geschichte der Union der rutenischer Kirche mit Rom von den altesten Zeiten bis auf die gegenwert” в 2-х томах (1778-80pp.).

Отже, 27 березня 1885 р. о. д-р Ю.Пелеш прийняв у храмі Св. Юра у Львові єпископські свячення з рук Галицького Митрополита С.Сембратовича як святителя і Львівських Архієпископів С.Д.Моравського (латинського обряду) та І.Н.Ісааківича (вірменського обряду) як співсвятителів. Нарешті, 10 січня 1886 р. Єпископ Ю.Пелеш був урочисто інтронізований. В церемонії взяли участь представники місцевої влади, інтелігенції та духовенства. Станіславівський староста вручив Єпископу Ю.Пелешу єпископські відзнаки [6,арк.11,14,22], що символізувало сподівання поляків на Єпископа. З нагоди інсталяції Єпископа Ю.Пелеша архикнязь Рудольф прислав Владиці в дарунок дві пари гарних сивих коней із каретою, що свідчило про авторитет Єпископа у вищих урядових колах [174,с.67]. На честь першого Станіславівського Єпископа була виконана урочиста кантата А.Вахнянина на слова поета В.Масляка, зачитані вірші О.Левицького і П.Париляка [186,с.120-121;65,с.1-8]. Іменування о. д-ра Ю.Пелеша першим Станіславівським Єпископом успішно завершило довголітні змагання галицького духовенства за створення третьої в Галицькій Церковній Провінції Єпархії.

Призначення Єп. Ю.Пелеша обумовлювалося багатьма факторами, зокрема бажанням Апостольської Столиці та Габсбургів мати в його особі “свою людину” [61,с.4-5], необхідністю зміцнення Греко-Католицької Церкви, особливо у прикордонній з православною Росією Галичині, та в умовах складної суспільно-політичної ситуації в Галичині, а також авторитетом особи о. д-ра Ю.Пелеша як “енергійного, доброго організатора і науковця” [137,с.332;133,с.531], як і його зовнішніми зв'язками з офіційним Віднем. Це відповідало вимогам часу.

На початку 1880-х років у Галичині відбувалися складні суспільні процеси: поступово викристалізувалося протистояння різних суспільно-політичних течій (москвофільства, народовства і молодого радикального напрямку) і Греко-Католицької Церкви як суспільного інституту. На думку М.Шлемкевича, це було протистояння “старого патріархального світу”, основу якого складала “одна вища колумна священної ієрархії” і “тоненькою билинкою виляса уряднича

літоросль”, і новонароджуваної верстви світської інтелігенції [159,с.46]. Ще з 1860-х років простежуються дві тенденції: святоюрський клір, підтримуючи відновлення староукраїнських звичаїв і виступаючи проти латинізації світської та церковної культури, був не зовсім солідарний з активним москвофільством нижчих верств духовенства, яке навіть переходить іноді в православ'я. Лише за Митрополита С.Сембратовича (1885-1898рр.) орієнтація Греко-Католицької Церкви змінюється із старорусинської на українофільську [147,с.444]. Отже, в середовищі греко-католицького духовенства виділялось два суспільно-політичних напрямки: серед вищого кліру - старорусинство, а серед нижчого - москвофільство. Саме ж москвофільство як течія, на думку М.Павлика, поділялося на “простонародне” та “інтелігентне” [141,с.10-11]. Однак, на початку 1880-х років і старорусинство, і москвофільство внаслідок внутрішньої кризи зникають поступово з суспільно-політичного життя Галичини. На хвилі кризи старорусинства, на думку О.Аркуші, виділяється народовство [113,с.46], поява якого, однак, не привела до повного зникнення москвофільства, а лише спричинило ідеологічну боротьбу двох напрямків. Ця боротьба була корисною для двох напрямків, оскільки “штовхала до праці просвітницької, господарської, з одного боку, і т.п.” [152,с.7], хоча, з іншого боку, привела до появи радикального напрямку. В деяких моментах, зазначає о. І.Сохоцький, здавалося, що “єдиною програмою діяльності радикалів була боротьба з духовенством” [151,с.6]. Єдиним і важливим наслідком боротьби різних суспільно-політичних течій, до яких належало духовенство (крім радикальної), був початок секуляризації суспільного життя, внаслідок чого провід народу поступово переходить від духовенства до світської інтелігенції. Хоча деякі сучасні дослідники вважають, що “конфлікт поколінь” в 60-80-х рр. в Галичині між народовцями, радикалами та їх батьками священиками... не привів до вилучення старої провідної верстви з суспільного життя, а викликав компроміс суспільних сил у межах одного національного організму, де взаємно співдіяли народовці, радикали і духовенство” [153,с.48]. Активізація суспільно-політичного життя у Галичині в 1880-х рр. висунула на передній план проблему самоідентифікації (її по-різному трактували москвофіли і народовці), від вирішення якої залежала подальша доля як народу, так і її провідної верстви. Перехід Греко-Католицької

Церкви (насамперед святоюрського кола) на народницькі позиції в середині 1880-х рр., реформа василіян 1882 р., яка їх “врятувала... від занепаду” [116,с.62], створення Станіславівської Єпархії повинні були сприяти збереженню за греко-католицьким духовенством ролі провідної верстви у суспільстві за умов наростання політичної боротьби між різними течіями (москвофілами, народовцями і радикалами). Зародження соціалістичного руху в Галичині в 1870-х рр.[180,с.38-49], що було наслідком складних соціально-економічних умов та результатом дії інших факторів, природньо, викликало опір Греко-Католицької Церкви, яка традиційно залишалася лояльною до Габсбурської династії попри свої народницькі позиції. Отже, в нових умовах Греко-Католицька Церква і духовенство повинні були бути активною силою, яка, вирішивши проблему самоідентифікації українського народу в Галичині, змушена була боротися за збереження за собою ролі центра і провідника національного руху.

Нові суспільні умови обумовлювали всю складність завдань, що стояли перед першим Станіславівським Єпископом. Можна умовно виділити два напрямки діяльності Єпископа Ю.Пелеша: перший спрямований на організаційне оформлення новоствореної Станіславівської Єпархії, другий - на зміцнення позиції Церкви в галицькому суспільстві. Останній напрямок діяльності Єпископа передбачав ряд завдань, на які вказував Єпископ Ю.Пелеш в пастирському листі “Про авдієнцію Станіславівської депутації в Його Величності Цісаря”, а саме такі “цілі єпископства”: 1) “виховувати вірних підданих для монарха і держави”; 2) “зміцнювати звязки з Церквою Римською”.

Саме при досягненні цих двох цілей, на думку Єпископа Ю.Пелеша, мали би відбутися зростання і зміцнення авторитету Греко-Католицької Церкви в галицькому суспільстві (це завдання не окреслювалося чітко, оскільки розумілося само собою). Своєрідною “ідеологічною основою” для досягнення цих цілей було вдале поєднання “трьох патріотизмів”: австрійського (тобто австрофільство), римо-католицького (вірність Ап.Столиці) і руського (вірність народові), кожен з яких знаходив конкретні прояви в діяльності Єпископа Ю.Пелеша. Так, наприклад, австрофільство Єп. Ю.Пелеша проявилось в надсиланні делегації вдячності за створення Єпархії до Відня в травні 1886 р. як доказ того, що за Цісаря Франца Йосифа I “почала щаслива зоря для

галицького-руського народу сіяти ще яснішим світлом” [25,1886,ч.I,с.4], а також в поширенні своєрідного культу престолонаслідника архикнязя Рудольфа (наприклад, Єп. Ординаріат рекомендував, щоб “такий портрет знаходився в кожній канцелярії деканальній і парохіяльній”) [див.:25,1887,ч.II,с.33], в заходах щодо святкування 50-річного ювілею перебування Цісаря на престолі [25, 1888, ч.X, с.123-126,ч.XI,с.127]. Цікаво, що архикнязь Рудольф в липні 1887р. [25,1887,ч.VI,с.74-75.За іншими даними - у 1886 р. Див.:174,с.67], об’їздячи Галичину, особисто відвідав єп. Ю.Пелеша. Таке австрофільство Єпископа обумовлювалося давніми його зв’язками з династією і його концепцією “трьох патріотизмів”. Вірність Ап. Престолові Єп. Ю.Пелеш розглядав як своєрідну духовну єдність католицьких Церков трьох різних обрядів (латинського, вірменського та руського) на основі визнання примату Папи. Ця ідея знайшла відображення в одній формулі, висловленій в спільному пастирському листі Галицького Єпископату з нагоди ювілею Папи Лева XIII (травень 1887 р.), а саме: “...єдиний Бог є тільки, єдиний Христос, одно Хрещення, одна Церква, одна глава Церкви, один Папа і Отець наш - єпископ Риму. Хто з ним вірою, любов’ю і надією і послухом незлучний, той незлучний з Церквою, а хто від неї відлучається, той від надії синів Божих, від спасення відпадає; бо Церква там є, де голова її, Намісник Христа, Папа Римський...” [25,1887,ч.IV,с.55]. Така вірність Апостольському Престолові була яскраво засвідчена під час святкування 50-ліття ювілею священства Папа Лева XIII, коли Єп. Ю.Пелеш видав з цієї нагоди цілу серію пастирських листів [25,1887,ч.XI,с.147; 1888,ч.V,с.52; ч.XII,с.71 та ін.], а також здійснив паломництво до Риму на чолі єпархіальної делегації. Сам Папа Лев XIII відзначав, що “ви (греко-католики. - авт.)... слушно справедливо з’їднуєте у ваших серцях вірність до Папи з любов’ю до вашого Монарха, бо того ж вимагає Св. Церква.” [25, 1888, ч.VIII, с.89]. Саме на цій ідеологічній основі і розвивалася вся діяльність Єп. Ю.Пелеша, спрямована на розбудову Станіславівської Єпархії зокрема і зростання авторитету Греко-Католицької Церкви в Галичині взагалі.

Єп.Ю.Пелеш визнавав у своєму пастирському листі з нагоди річниці вступу на єпископський престол, що “справді нелегким був для мене перший рік єпископства”, оскільки на перших порах “не було ні

Калітули, ні Консисторії” [25,1887,ч.I,с.2]. Справді єп. Ю.Пелешу довелося приділити значну увагу організації Станіславівської Єпархії. При цьому сприятливим фактором була підтримка і допомога єпархіального духовенства.

Одним з перших кроків в організації дієцезії було встановлення владних повноважень Станіславівського Єпископа-Ординарія. З цією метою Єп. Ю. Пелеш звернувся до Ап. Престолу в Римі. Спершу Папа Лев XIII надав йому “владу уділяти повний відпуст з апостольським благословенням” [25,1886, ч.II,с.29-35]. Згодом Станіславівський Єпископ отримав “надзвичайні власті”, окреслені декретами Ап. Престолу, зокрема право обирати просинодальних суддів та іспитувателів, владу п'ятирічну і особливу в справах шлюбу та сім'ї та інші повноваження [25,1886,ч.III,с.45-52]. Також Пенитенціарія надала Єпископу “надзвичайні власті в справах совісті” [25,1886,ч.IV,с.66-68]. Врешті, завершальним акордом було надання єпископові права задержаних гріхів (зазначалося 9 таких гріхів, серед них: добровільне людиноубивство, кровозмішання, аборт або “зігнання плода людського, якщо те начато”, скотолозтво, від яких міг розрешати тільки сам єпископ; однак, Єп. Ю.Пелеш “поділився” цим правом із соборними і почесними крилошанами та деканами” [25,1887,ч.XIII,с.171-179]). У червні 1891 р. Ап. Престол продовжив Єпископу Ю.Пелешу його 5-ти річні “власті в духовних справах” [25,1891,ч.V,с.77-78]. Крім того, за клопотанням Єпископа Ю.Пелеша до Ап. Престолу Конгрегація Пропаганди надіслала рішення про встановлення судових інстанцій для духовних справ Станіславівської Дієцезії, які мали право касаційного розгляду вироків нижчих інстанцій [25,1889,ч.3,с.26]. Таким чином, було окреслено основні повноваження в духовних справах Станіславівського Єпископа, які в цілому залишалися незмінними і за наступників Єп.Ю.Пелеша.

Важливе значення мало вирішення питання про врегулювання кордонів Станіславівської Єпархії. На основі Папської булли від 26 березня 1885 р. та цісарських постанов від 29 січня 1884 р. і 26 грудня 1885 р. було визначено кордони і територію Станіславівської Єпархії [26,1887,с.5]. Цю церковну область було виділено з великої Львівської Митрополичої Архиепархії з тієї частини, яка охоплювала 20 деканатів у Станіславівському, Чортківському, Коломийському і Буковинському повітах [2,арк.18-64], охоплювала

територію.....кв.км. з чисельністю 745 тис.вірних, 436 парохій і 524 священники [див.:26, 1886,с.105. За іншими даними-503 священників і коло 1млн. вірних. Див.:115,с.35]. Однак, невдовзі виявилось недосконалість такого розподілу, оскільки кордони Дієцезії намагались підгасувати під адміністративно-територіальний устрій, внаслідок чого Галич (цілий деканат), від якого походить титул Митрополита, опинився під юрисдикцією Станіслава. Тому були проведені відповідні переговори, вирішальним актом яких було видання декрету Ап. Престолу з цього питання. Згідно з декретом (від 20 червня 1890р.), Львівській Архідієцезії передано 8 парафій, включаючи Галич, а Станіславівської Дієцезії - 6 парафій взамін [25,1890,ч.X,с.141-146]. Згодом з парафій колишнього Галицького деканату утворено Єзупільський деканат [26, 1886, с.104; 26, 1891, с.296]. Таким чином до кінця єпископства Ю.Пелеша було остаточно врегульовано кордони і розміри Станіславівської Єпархії.

Наступним кроком в організаційній робудові Єпархії було створення ряду єпархіальних органів. Владика зорганізував Єп. Капітулу і Консисторію, іменуючи їх членів і визначивши їх обов'язки і стараючись забезпечити Капітулу "правно і матеріально" [186,с.121]. Однак за єпископства Ю.Пелеша Єпархіальна Капітула і Консисторія діяли ще без статутів, які були затверджені Папаю Левом XIII лише в січні 1894 р. [174,с.67,76]. Вже 20 вересня 1886 р. було іменовано першими крилошанами Єп. Капітули о. В.Фацієвича, о. І.Литвиновича, о. Л.Туркевича і о. С.Ткачуника, згодом - о. Т.Шанковського, о. К.Мандичевського та ін. [25,1886,ч.V,с.84-85]. В січні 1887р. Єп. Ю.Пелеш інститував і видав крилошанські грамоти таким священникам: о.В.Фацієвичу - на архидиякона, о. І.Литвиновичу - на кустоша, о.Л.Туркевичу - на греміального крилошанина. Згодом Єпископ інститував та іменував на найвищу крилошанську посаду архипресвітера о. Ю.Куїловського. Також було іменовано ще ряд почесних крилошан, радників Єп. Ординаріату і Консисторії [25,1887, ч.І,с.11-12; 1887, ч.VII,с.99 та ін.; 25, 1886, ч.VIII, с.111; 1886, ч.І, ст.19; 1887, ч.ІІ, ст.37; 1887, ч.ІІІ, с.46).

Слід відзначити, що переважно єпархіальні органи формувалися із місцевого духовенства, за деякими винятками(о.В.Фацієвич до нового призначення був крилошанином Львівської Митрополічої Капітули, а о. Ю.Сас-Куїловський - священником у Перемишлі).

Лише в квітні 1888 р. було опубліковано список повноважень членів Єп. Капітули і Консисторії. Так, в межах повноважень архипресвітера о. Ю.Сас-Куїловського знаходились питання щодо переміщення священників по парохіях та питання їх економічного становища, а також проблеми архипресвітерії. Архидиякон о.В.Фацієвич мав дещо відмінні обов'язки, хоча також відав питаннями економічного характеру (церковні та ерекційні маєтки, пожертвування, спори про поділ церковного майна - темпоралії, податки бенедикціалів та ін.) і питаннями про переміщення священників по єпархіях. В обов'язки кустоша о. І.Литвиновича входили питання про дисциплінарні справи, про регулювання деканатів і парохій, про управління ВСФ та ін. Також ряд інших обов'язків і повноважень отримали решту членів Капітули. Так греміальний крилошанин о. Л.Туркевич завідував питаннями про церковні товариства і братства, церковні скарбнички, дяківські справи, дирекції канцелярій та ін. Почесний крилошанин о. Т.Шанковський завідував деканальними та парафіальними бібліотеками і персоналом та порядком в катедральній Церкві. Важливими питаннями про релігійну освіту в народних школах і підготовку священничих кадрів завідував о. І.Лопушинський. Дрібніші питання опрацьовував о. Т.Трач. Однак, і при цьому левова частка питань залишалась ще за Єп. Ординаріатом [25,1888,ч.VI,с.58-59]. Таким чином, чіткий розподіл повноважень і обов'язків створював організаційну основу для ефективної діяльності єпархіальних установ. Свідченням ефективної діяльності Єп. Капітули, імовірно, можуть служити нагороди Папою Левом XIII ряду крилошан новим орденом: кустоша о. Литвиновича, крилошанина о. Л.Туркевича, почесного крилошанина о. К.Костецького [25,1889,ч.III,с.26]. Вже в грудні 1890 р. відбулися деякі кадрові зміни в Єп. Капітулі. У зв'язку з переходом о. Ю.Сас-Куїловського до Перемишля посаду архипресвітера зайняв о. В.Фацієвич [25,1890,ч.V,с.95,;ч.XII,с.183;1891,ч.IV,с.72], а до Львова перейшов греміальний крилошанин о.Л.Туркевич [25,1890,ч.VII,с.116]. На початку 1891 р. радником Єп. Консисторії стали о. Г.Тимняк і о. І.Грабович (згодом крилошанин) [25,1891,ч.IV,с.72]. Ці кадрові зміни в Єп. Капітулі мали важливе значення і були своєрідними передвісниками зміни в 1891 р. на єпископському престолі.

Станіславівська Єпархія не мала земельної дотації на утримання

Єпископа, Капітули і семінарії, хоча була виділена грошова з Релігійного фонду. Про це повинна була подбати Львівська Архиепархія, від якої вона була відділена; але цю справу відкладено за Єпископів Ю.Пелеша, Ю.Куїловського, А.Шептицького, а із призначенням Г.Хомишина стала особливо актуальною [115,т.IX,с.35-36]. Слід відзначити, що відсутність дотації за єпископства Ю.Пелеша не відчувалась особливо гостро, оскільки більшість витрат покривалося державною грошовою дотацією. Хоча, щоправда, в листопаді 1891 року на сесії державної Ради посол Брилинський висловився за багатше дотування єпископського престолу в Станіславові та за збудування єпископської палати в Перемишлі [49,с.18-19]. Отже, Єпископ і Капітула мусли обходитись державною грошовою дотацією, всеж у власності їх перебували ряд маєтків [див.:10,арк.1-10]. Так, у серпні 1885 р. було куплено будівлю у С.Пишибиловської на резиденцію Єпископа [12, арк.38]. У власності Станіславівського Єпископства було ще ряд маєтностей [див.:6,арк.43-49]. Таким чином, за час єпископства Ю.Пелеша було частково вирішене питання матеріального забезпечення Станіславівської Дієцезії. Окрім того, в Станіславівській Єпархії, крім Капітули і Консисторії, було створено ще ряд єпархіальних установ. В межах своїх повноважень Єп. Ю.Пелеш іменував членів суду у церковних справах (головою був сам Єпископ, заступником - о. Ю.Сас-Куїловський, радником - о. В.Фацієвич, о. І.Литвинович, о. Л.Туркевич та ін.) [25, 1887, ч.I, с.12-13]. Було створено Пресвітеріальний дім, настоятелем якого Єпископ іменував о. Ю.Сас-Куїловського. Контролерами єпископської каси стали о. І.Литвинович і о. Л.Туркевич.

Для більш ефективного управління дієцезією здійснювався випуск двох періодичних видань: "Вісника Станіславівської єпархії", "Шематизму греко-католицького кліра Єпархії Станіславівської". "Вісник" почав виходити з липня 1886 року, спочатку не періодично, а згодом як щомісячник виходив аж до 1939 р. [174,с.67;186,с.121]. Видання "Вісника" мало на меті "краще доводити до відома священиків на місцях розпорядження церковної та світської влади" в умовах поганого поштового сполучення [25,1886,ч.I, с.1-2], а отже, впорядковувати єпархіальне діловодство і покращувати виконання розпоряджень. "Шематизми" почали виходити із 1887 р. і щороку удосконалювалося подання даних (спершу - дані про парохію,

священика, школи, дотації для пароха, згодом - також про давні грамоти, церковні книги та ікони, канонічні візитації та ін.) [детальніше див.:16]. Таким чином, було завершено організаційне оформлення основних єпархіальних органів і створено умову для організаційного управління дієцезією.

Завершальним актом організаційного оформлення Станіславівської Єпархії став розподіл Вдовичо-сирітського фонду (ВСФ), який надавав матеріальну допомогу священичим вдовам і сиротам. Фактично поділ ВСФ означав, до певної міри, незалежнення новоствореної Єпархії. Тому на засіданні Львівської Архиепархіальної Комісії ідея поділу Фонду була сприйнята негативно і насторожено, і лише після “зрілішого розгляду” більшістю голосів вирішено піти на зустріч бажанню деканатів Станіславівської Єпархії [25,1886,ч.I,с.14;ч.III,с.56]. Зважаючи на співвідношення дієцезій у величині внесків до ВСФ та чисельність священичих сиріт і вдів, Комісія ВСФ(у Львові) прийняла рішення про поділ фонду між Львівською і Станіславівською єпархіями у співвідношенні 3:2 [25,1886,ч.III,с.57]. Для затвердження рішення про поділ ВСФ було скликано Загальні збори делегатів від обох дієцезій (“за” проголосувало 36 із 43 чол.) [25, 1886, ч.III, с.108]. У травні на спільному засіданні комітету делегатів від двох дієцезій (від Станіславівської - оо. Т.Лесевич, Ю.Красицький, Я.Гудик, К.Пачовський) проведено фактичний поділ каси ВСФ [25,1887,ч.II,с.31-32; ч.V,с.59;ч.VII, с.91-93].

Вже 26 квітня 1887 р. розпочали роботу I Загальні збори делегатів Станіславівської дієцезії у справах ВСФ. Було обрано Статуту комісію (оо. Т.Лесевич, Ю.Красицький, М.Кобринський, Я.Гудик і Т.Харкевич), яка одразу ж висунула ряд пропозицій, що були схвалені зборами. Збори вирішили:

- 1) прийняти за основу Статут товариства вдів і сиріт Львівської архиепархії для створення Статуту товариства дієцезального із відповідними поправками;
- 2) другу частину Львівського Статуту прийняти незмінно;
- 3) його третя частина зазнала значних змін (зокрема священики всіх категорій повинні були сплачувати 3% своїх сталих інвентарних доходів “до кінця свого життя”).

Головою Управляючої Комісії було обрано кустоша о. І.Литвиновича, членами комісії обрані за погодженням єпископа оо.

Т.Шанковського, І.Лопушинського, І.Мардаровича, С.Ленкавського та ін. [25,1887,ч.V, с.60 -62]. На своєму першому засіданні Комісія ВСФ обрала заступником голови о. Т.Шанковського і розподілила обов'язки членів [25,1887,ч.VII,с.94-95]. На II Загальних зборах ВСФ було схвалено Статут ВСФ, прийнято рішення про закупівлю приміщення для Комісії і каси ВСФ та про проведення валютних операцій з метою збільшення прибутків каси. Згідно зі Статутом, ВСФ мав офіційну назву “Інститут допомоги священних вдів і сиріт та вийняткових священників Станіславівської гр.-катол. Єп. Дієцезії” і зобов'язувався надавати фінансву допомогу для вдів і сиріт померлих священників та окремих священників, “в крайній потребі перебуваючих” [25,1888,ч.II,с.6,9]. Таким чином, із прийняттям Статуту ВСФ було створено правову основу для його діяльності. Вже на початку 1888 р. Комісія ВСФ змогла вперше здійснити виплату допомоги священничим вдовам і сиротам за 1887 р. в розмірі 50злр. [25,1888,ч.II,с.13]. Однак, ще від поділу Фонду в 1887 р. тривалий час була нерозв'язаною проблема заборгованості загального Рільничого кредитового закладу, який заборгував Станіславівському ВСФ 30 тис. злр. Для вирішення цього питання було залучено і Львівську Комісію ВСФ, і єп. Ю.Пелеша, і самі члени Станіславівської Комісії їздили до Львова. За сприяння єп.Ю.Пелеша все ж таки добились того, що до початку 1891 р. заклад сплатив вже 20% боргу або 6тис.готівкою [25,1891,ч.I,с.34].

Для вирішення поточних проблем було скликано III Загальні збори делегатів ВСФ, які відбулися 8-9 грудня в місті Станіславові. На початку заслухали звіт голови комісії о. І.Литвиновича про трирічну діяльність ВСФ. Як зазначалося у звіті, на діяльність ВСФ вплинув брак досвіду, адже “сизифовим” трудом для членів Комісії було скласти касові книги, для чого навіть запрошували зі Львова о. д-ра. Крижанівського і проблема заборгованості членських внесків до Фонду, загальна сума яких до грудня 1890р. складала 12тис.536злр. [25,1891,ч.I,с.30-42]. Тому на зборах було запропоновано ряд заходів для збільшення доходів Фонду, зокрема:

- 1) залучити Єп.Ординаріат до ліквідації заборгованості членських внесків священників до Фонду;
- 2) завинкулювати 10% льосів Віденського кредитового банку;
- 3) за частину коштів корінного фонду закупити земельну посілість;

4) винятково для Буковинського духовенства зменшити квоту членських внесків до 1% від прибутків [25,1891,ч.I,с.30-42].

Отже, створення і діяльність ВСФ єпархії мало важливе значення для зміцнення і підтримки матеріального становища духовенства. Діяльність ВСФ ще раз засвідчила і закріпила організаційне становлення єпархії.

Ще одним важливим організаційним кроком було впорядкування Єп. Ординаріатом питання заміщення бенефіцій. Вже у 1886р. було видане розпорядження, за яким, “кожне прошення про бенефіцій має бути заосмотрене по крайній мірі свідоцтвом зробленого конкурсу або декретом звільнення від нього в оригіналі чинності, виданій деканальним урядом” [25,1886,ч.III,с.55-56,59]. Згодом було опубліковано “Порядок канонічного іспиту конкурсового при обсажденні душпастирських бенефіцій Станіславівської Дієцезії”, за яким священники для посідання бенефіцій повинні були здавати два іспити: перший - “дотично науки з богословських предметів”, другий - “дотично інших якостей, які вимагаються у правителів церков парохіяльних св. Собором Тридентійським” [25,1877, ч.IV,с.73; ч.VII,с.100; 1890,ч.VII,с.104], було зібрано метрики на священників що полегшувало управління дієцезією. У вересні 1886р. Намісництво призначило квоту “на заповогу Кліру” Станіславівської єпархії в розмірі 12 тис.413злр. [25,1886,ч.IV,с.69]. Крім того, така матеріальна допомога надавалася єпархіальному духовенству і в 1887р. [19,арк.1-38]. Для регулювання фінансових питань на місцях Єп. Ординаріат видав серію розпоряджень у 1886р. Так 1890р. видано розпорядження про управління церковними скарбами [25,1886,ч.VII,с.99,102; 1890,ч.VII,с.103-104]. Отже, протягом єпископства Ю.Пелеша було врегульовано питання про матеріальне становище єпархіального духовенства.

Важливе значення в церковному житті єпархії мало створення Товариства взаємної допомоги дяків. “З огляду на важке матеріальне становище дяків, яке унеможлиблює утримання і необхідну духовну освіту дяків”, єп. Ю.Пелеш “Радо прийняв до відома ту вістку, що в Єпархії Станіславівській загадано завязати таке Товариство, яке би несло моральну і матеріальну поміч півцям церковним”. Статут “Товариства взаємної допомоги дяків церковних гр.-кат. Єп.Станіславівської” затвердив 10 червня 1889р. єп. Ю.Пелеш, а 10 липня 1889р. - Намісництво. Покровителем цього

Товариства був сам єп. Ю.Пелеш, який видав спеціальне розпорядження для єпархіального духовенства “вспирати” дане Товариство [25,1890,ч.І,с.9]. На I Загальних зборах 30 серпня 1889р., що відбувалися під головуванням оо. В.Фацієвича і Т.Шанковського, було затверджено Статут Товариства, обрано його Виділ (М.Гушалевич, д-р І.Ключенко, д-р. М.Бучинський, К.Волянський, оо. І.Порайко, М.Котлярчук, І.Полотнюк та інші), а також внесено петицію до Сейму про допомогу і сприяння Товариству і заклик до “Патріотів Руських” вступати до його складу і, нарешті, вирішено зберігати внески в цінних паперах [21,арк.7]. На першому засіданні Виділу Товариства було вирішено також “віднести з прошенням до каси щадності в Львові, Інституту Ставропігійського, Дома Народного о заpomогу” [21,арк.5-5а]. Протягом єпископства Ю.Пелеша Виділ Товариства провів 9 засідань. На 9-му засіданні він прийняв рішення “скликати у тім часі (серпні-вересні. - авт.) агентів деканальних до підготовки на зміну статутів і до обговорення справи розвитку Товариства та унормування нагород і обов'язків дяківських”, а також - звернутися до Єп.Ординаріату про підвищення квоти утримання дяків до 150 злр. річно [21,арк.1]. Таким чином, створення Товариства взаємодопомоги дяків відіграло важливу роль у підвищенні морального становища дяків, а водночас його діяльність була помітним явищем у церковно-релігійному житті єпархії.

Своєрідним логічним завершенням організаційного становлення Станіславівської єпархії була реставрація Катедрального Храму. З метою збору пожертвувань на реставрацію катедри єп. Ю.Пелеш видав спеціальний пастирський лист в червні 1889р. Оскільки “не годиться, аби та святиня в такому, для церкви катедральної невідповідному стані, дальше знаходилася”, то Єп. Ординаріат закликав, щоби “всі, - багаті чи убогі, родичі і діти, особи поодинокі, Товариства і Братства датками своїми до прикраси Церкви Нашої катедральної по можливості причинялися”, зважаючи, що кожен жертводавець “не тільки до піднесення слави гр.-кат. Обряду і честі народу руського причиниться, але він ще і багатьох плодів духовних” отримає [25,1889,ч.4,с.51-53]. Такий заклик єп. Ю.Пелеша знайшов свій відгук серед духовенства і вірних єпархії. Вже в жовтні 1889р. було опубліковано “перший виказ жертв” на реставрацію катедри [25,1889,ч.6,с.92-93], а до кінця єпископства Ю.Пелеша було

складено 18 таких “виказів”. За період з червня 1886р. до червня 1891р. було зібрано 6тис. 184злр. 91кр. [25,1891, ч.6,с.127-128]. Таким чином, питання реставрації катедри, хоч і не було вирішено остаточно, все ж стало одним із показників і факторів розвитку церковно-релігійного життя єпархії.

Отже, для організаційного оформлення і становлення Станіславівської єпархії було проведено цілу низку заходів, що передбачало визначення повноважень єпископа, окреслення кордонів єпархії, створення Єп. Капітули і Консисторії, поділ ВСФ, забезпечення душпастирської діяльності єпархіального духовенства. При цьому до кожного з цих заходів доклав зусиль єп. Ю.Пелеш, безпосередньо видаючи розпорядження, чинячи протекторат (напр., над ВСФ, Товариством взаємо-допомоги дяків) тощо. Треба визнати, що в цілому єп. Ю.Пелеш добився значних успіхів в організаційному становленні єпархії.

Організаційна розбудова єпархії повинна була створити міцні підвалини для розгортання гр.-кат. Церквою активної діяльності з метою збереження за нею авторитету провідника національного руху в галицькому суспільстві. Своє розуміння ролі гр.-кат.церкви в суспільному житті Галичини єп. Ю.Пелеш вперше висловив у своєму виступі на зимовій сесії Галицького сейму 1885-86рр. у промові про уніатство [192,с.870-872]. Однак, найбільш повне уявлення про розуміння єп. Ю.Пелешем суспільних процесів і ролі в них гр.-кат. Церкви можна знайти в його пастирських листах. Так, в одному з своїх перших пастирських листів у 1886р., присвяченому 50-літньому ювілею папи Лева XIII, єп. Ю.Пелеш зазначає: “У нас ще славити Бога не сміють противники Христа явно гонити церков католицьку і публічно висміювати і зневажати св. віру і церковні звичаї та обряди; але хто ж не бачить, що і межі тими, котрі признаються до кат. Церкви, злий дух засіяв вже багато плевел, котрі ростуть і грозять притлумити пшеницю. Тії плевели (кукіль) є найперше брак живої віри й дитинного послуху і вірності Св.Церкві та її слугам...”[27,с.3]. В іншому пастирському листі, з приводу річниці вступу на єп. престол (1887р.), єп. Ю.Пелеш, окреслюючи і нагадуючи обов'язки священикам Станіславівської єпархії, зазначає, що проповідувати Слово Боже - це “висока і тяжка задача, особливо в наших невірством, матеріалізмом та індіферентизмом заражених часах” [25,1887,ч.І,с.4]. Отже, вже на початку єпископства Ю.Пелеша

окреслюються нові суспільні умови в межах Станіславівської єпархії (як і Галичини взагалі), на які єп. Ю.Пелеш мусів адекватно реагувати.

Слід також відзначити, що в 1885-86рр. пройшла хвиля селянських віче: в Жаб'є, Косові, Коломиї та Станіславі [72,с.25]. Наприклад, велике селянське віче 8 грудня 1886р. в Станіславі, скликане за ініціативою радикала С.Данкевича, обговорювало різні економічні й політичні проблеми. З ініціативи М.Павлика та його сестри А.Павлик зроблено перші спроби поширення соціалістичних ідей серед селянства, за що вони були піддані арештам. Зокрема, в 1886рр. арештовано Анну і Михайла Павликів, їх матір і групу селян з Косівщини (всього 18 чол.). Наслідком соціалістичної агітації серед селян були селянські заворушення в Косівському повіті, які набули анти-клерикального характеру [180,с.49]. Крім того, виникали таємні соціалістичні гуртки у містах, зокрема у Львові, Станіславі, Дрогобичі. У 1882-83рр. проводився судовий процес над учнем реальної школи в Станіславі Щ.Дашинським, якого зви-нувачували в приналежності до таємного соціалістичного гуртка [72,с.25-26;180,с.47]. Всі ці факти свідчили про розгортання в Галичині(в т.ч. й у Станіславівській єпархії), яка стала "місцем найбільшого зосередження злиднів і паупе-ризації" [178,с.79], суспільно-політичних і соціальних рухів, чутливих у таких умовах до радикальних ідей, що негативно впливало на авторитет церкви в суспільстві.

Тому в пастирському листі у 1889р. єп. Ю.Пелеш зазначає, що "і у нас є нажалі вже такі люди, котрі проти св.віри католицької і Папи Римського ворожо виступають, і котрі б хотіли вірний народ від правдивої Церкви відірвати, і його або цілком невірним зробити, або до якої іншої ложної віри нахилити..." [25,1889,ч.7,с.118]. Отже, єп. Ю.Пелеш не тільки спостерігав процес зародження і розвитку радикального руху в Станіславівській єпархії, але й намагався адекватно реагувати на його прояви, щоб запобігти негативному впливу радикального руху на авторитет церкви. Цікаво, що в деканатах, де поширювалися радикальні ідеї (наприклад, Станіславівський, Коломийський, Косівський), за даними "Шематизму", не було жодного священника-москвофіла (крім двох - косівського декана Т.Лесевича і станіславівського декана о. С.Герасимовича) [26,1886,с.42-52,80-84]. Взагалі в Станіславівській

епархії священики москвофільських поглядів становили близько 10% від загальної чисельності епархіального духовенства [за підрахунками автора. Детальніше див.: 26,1886,с.1-103]. Отже, москвофільство серед духовенства Станіславівської епархії було менш поширене, ніж в Галичині взагалі чи й навіть у Львівській Капітулі, що створювало умови для поширення народовського і радикального рухів. В нових соціально-економічних умовах - умовах зародження капіталістичних відносин - досить популярними були радикальні, навіть соціалістичні ідеї. Проти їхнього поширення виступала церква, яка як консервативна сила намагалася вирішити існуючі проблеми нижчих верств суспільства шляхом пристосування до нових умов соціально-економічного розвитку Галичини. Саме тому гр.-кат. духовенство виступає ініціатором і організатором різноманітних громадських кас взаємодопомоги, кредитових товариств, громадських шпихлірів (зерноховищ), а згодом намагається шляхом економічної освіти підвищити матеріальний рівень та інтерес до господарювання серед селянства [детальніше про це див.:177,с.91-124]. Отже, гр.-кат. церква робила всі спроби, щоб не допустити поширення радикальних ідей у нових умовах, і намагалася спрямувати суспільний розвиток еволюційним шляхом.

Цікавими і важливими в цьому плані є два пастирські листи про вибори до Державної ради (австрійського парламенту). Перший - спільний пастирський лист австрійського єпископату, під яким є і підпис еп. Ю.Пелеша. В ньому, зокрема, вказано на складну суспільно-політичну обстановку в імперії Габсбургів: "...як тяжкі суть часи показуються з труднощі, з якою законний порядок дається утримати; із того, що дух сваволі і опору проти влади від Бога встановленої, проти права і моральності чимраз більші кола собі підчиняє; що відвернення сердець щораз більше змагається і боротьба всієї проти всіх чимраз стає грізнішою... появилось багато злого... Зникає християнська віра і християнський звичай; дневникарство виуздане, поклон віддаючи невірству, підкопує з дня в день всякі існуючі авторитет і повагу; межі робочим класом підкопують анархісти, всюди агітуючи незадоволення і ненависть до вищих класів суспільності" [25,1891,ч.2,с.50]. До того ж, зазначається далі в листі, "державне законодавство в неодному взгляді взяло напрям, який правам кат. церкви супротивляється", зокрема в "шкільній справі" церква була позбавлена домінуючого

впливу. Все це змусило австрійський єпископат висунути свої конкретні вимоги до кандидатів у посли парламенту і надати виборцям наступні поради: "...виберайте мужів розумних, котрі хоча й не все знають і розуміють, однак посідають здібність ту, що розуміють відносини і керуються сталими переконаннями! Виберайте мужів сталого характеру, котрі того, що за справедливе uznali, совісно і сильно боронять, неприступні є для підступних впливів і поглядів, тільки відповідальність свою перед очима мають. Виберайте мужів - вірних австрійських патріотів, котрі вірно і щиро стоять при Цісарю і державі і яких патріотизм не підляє сумніву! ...Виберайте, врешт, мужів - рішучих католиків, котрі... свою церкву милують і поступають згідно її науки, котрі церкви тримаються і свій церковний обов'язок вірно виконують!" [25,1891, ч.2, с.52]. Таким чином, церква намагалася вплинути і на вибори до парламенту, щоб застерегти і зберегти свої позиції в суспільстві.

Пастирський лист єп. Ю.Пелеша про вибори до Держради поряд із вищевказаним висував нові вимоги до кандидатів. Вже на початку пастирського листа єпископ висловлює свої українофільські погляди: він визнає "руську народність як самостійну, як від російської так і польської відрубну" [25,1891,ч.3,с.56]. Далі він вказує конкретні вимоги щодо кандидатів у посли парламенту, які повинні бути: 1) "вірними і незрушними Синами Св.Кат.Церкви та її видимої Голови...Папи Римського" і "при кожній можливості права Св.Кат.Церкви і нашого св.греко-руського обряду боронити і захищати"; 2) "вірними синами своєї Матері Галицької Русі, котрі є готові докласти всіх сил, щоб наша питома малоруська словесність чимраз більше розвивалася, і всюди належачи їй права осягнула"; 3) "вірними і совісними приятелями і заступниками своїх краян, котрі їх до Ради державної висилають, і готові прагнути до того, щоби моральний і матеріальний добробут наших Міщан і Селян щораз більше змагався" [25,1891,ч.3,с.57]. Обрання саме таких кандидатів послами до австрійського парламенту, на думку єп. Ю.Пелеша, повинно було сприяти активізації суспільного (соціально-економічного, політичного і культурного) розвитку галицького суспільства, підвищенню авторитету в ньому гр.-кат. Церкви. Такі вимоги висував єп. Ю.Пелеш і щодо себе, адже він також був послом до австрійського парламенту на основі свого єпископського достоїнства. Свого роду підтвердження істинності

його концепції “трьох патріотизмів” були виступи єпископа на сесії парламенту на захист прав гр.-кат. Церкви, прав “руської мови” тощо. Отже, єп. Ю.Пелеш в межах Станіславівської єпархії намагався відповісти до нових суспільних процесів виступати за збереження позицій гр.-кат.церкви в галицькому суспільстві.

Особливу увагу єп. Ю.Пелеш приділяв освітній сфері, де поступово церква втрачає свої позиції через її секуляризацію. Вже в квітні 1886р. Єп. Ординаріат видав розпорядження про обов'язковий виклад релігії в школі, що ґрунтувалося на відповідному розпорядженні Красвої шкільної ради і на підставі п-ф.5 державного шкільного закону від 14 травня 1869р. Передбачалося, що виклад релігії в школі повинен обов'язково вести священник, лише в крайнім разі - світська особа за дозволом єпископа [25,1886,ч.1, с.11-12]. Для підвищення ефективності контролю церкви за школою було запроваджено в Станіславівській єпархії спеціальним розпорядженням інститут ординаріатських комісарів у шкільних справах, які діяли в кожному окрузі (повіті) [25,1888,ч.4,с.42]. Однак, слід мати на увазі, що запровадження інституту орд. комісарів не було якимось надзвичайним заходом, бо такі ж комісари діяли в інших єпархіях. В грудні 1886р. Єп. Ординаріат довів до їх відома спеціальну інструкцію, розроблену Митр. Консисторією у Львові. За цією інструкцією, орд.комісарям надавалися широкі права контролювати школи, в т.ч. з метою виявлення, чи “не діється в релігійно-моральному погляді які теоретичні або фактичні соблазни”; в кінці кожного року вони складали звіт для Єп. Ординаріату [25,1886,ч.VIII,с.107-108]. Таким чином церква справляла значний вплив на освіту, який завжди намагалася посилити. Так, разом із запровадження в народних школах додаткових курсів було введено обов'язковий курс “доповнюючої науки релігії”, яка повинна була “уділятися в дусі релігійному” [25,1887,ч.II,с.28-31]. Для цього Єп. Ординаріат розпорядився використовувати в народних школах в межах Станіславівської єпархії підручники “Катихизм” та “Історія Біблійна”, видані у Львові Ставропігійським Інститутом і схвалені вищою церковною владою [25, 1888, ч.II, с.16]. Крім цього, згідно з красвим законом, у виділових і публічних народних школах запроваджувалися окремі вчителі релігії з постійною оплатою (за умови 24 год. уроків релігії щотижня і число учнів повинно було сягати близько 80 чол.); також для жіночих виділових шкіл було

складено “план науки релігії” [25,1890,ч.I,с.2; 1887,ч.VII,с.90-91]. Таким чином, в Станіславівській єпархії було створено організаційну основу для церковного контролю над освітньою сферою, що мало на меті зміцнити позиції церкви в ній і запобігти поширенню різних “теоретичних або фактичних соблазнів”. З цією метою в лютому-березні 1890р. австрійський єпископат виступив у австрійському парламенті з вимогою змінити шкільний закон в тому напрямку, щоб “публічні школи народні для дітей католицьких відповідно наказам св. віри нашої були запроваджені”, тобто висунули ідею католицької школи. Для її популяризації було прийнято у квітні-травні 1890р. на II Загальному віче австрійських католиків ряд положень: 1) “право родичів до виховання дітей своїх є непорушне і святе”; 2) “родина стоїть в тісному зв'язку з церквою”; 3) “церква має всі народи вчити і виховувати”, тому що “вона саме тільки потрібні для того засоби й уповноваження посідає”; 4) “примус шкільний законом є запроваджений”; 5) тому, отже, “безперечно є католики в совісті своїй зобов'язані...одно з найсвятіших їм прислугуючих прав від держави домагатися поруки для релігійного виховання молоді такої, як при нинішніх відносинах потрібно оказується, тільки через впровадження наново школи конфесійної досягнути дасться” [25,1890,ч.VIII,с.123-125]. Головним аргументом на користь запровадження конфесійної школи було твердження, що “ані безконфесійна, ані міжконфесійна школа не відповідає засаді свободи релігійної і свободи совісті”, тому всякі спроби запровадження світської школи єпископат розглядав як “партійну тиранію”. Для популяризації ідеї конфесійної школи серед духовенства і вірних австрійський єпископат видав у липні 1890р. спільний пастирський лист “Про конфесійну школу”, в якому пропонувалося обирати до парламенту таких послів, які б “достатню поруку давали, що докладуть зусиль до запровадження конфесійних шкіл” [25,1890,ч.VIII,с.128-129]. Таким чином, церква намагалася протистояти секуляризації освітньої сфери.

Разом з тим необхідно було підвищувати рівень підготовки священиків. Особлива увага єп. Ю.Пелеша до підготовки духовенства обумовлювалося його ставленням до завдань духовенства. В одному з пастирських листів він писав, що священицький обов'язок є “висока і тяжка задача, особливо в наших невірством, матеріалізмом та індиферентизмом заражених часах”.

Тому єпископ висуває вимоги не тільки добре володіти богословськими науками, але й бути готовим до боротьби з “невірством...” Оскільки дві спроби (у 1886р. - єп. Ю.Пелеш під час візиту до цісаря, а в 1891р. - посол Брилинський в австрійському парламенті) вирішити питання про заснування в Станіславові духовної семінарії були невдалими, то єп. Ю.Пелеш узгодив з митрополитом питання про підготовку “кандидатів до стану духовного” від єпархії у семінаріях Львова та Відня, а згодом і в Колегії св.Атаназія в Римі. Так, у Львівській семінарії у 1887-91рр. навчалося близько 60 студентів-богословів щороку, у Віденській семінарії - 5-6, а в 1888/89н.р. вперше було виділено одне місце в Колегії св.Атаназія.

Значну увагу приділяв єп. Ординаріат розвитку церковно-релігійного життя в Станіславівській єпархії. З метою протиставлення різним суспільно-політичним рухам і впливу православ'я було створено комісію цензорів у складі оо. В.Фацієвича, І.Литвиновича, А.Струтинського, Л.Витошинського, К.Костецького та І.Козловського [25,1887,ч.I,с.13]. Ця цензорська комісія в різний час заборонила православні часописи “Наука” та “Слово Боже”, ряд книг, виданих у Києво-Печерській Лаврі та Почаївській друкарні. Ці заходи мали певний успіх. Відомими є два факти переходу з православного на греко-католицький обряд: громади в с. Раранча на Буковині та о. Котцева в Обертині, яким Єп. Ординаріат надав підтримку [25,1888,ч.VII,с.76; 17,арк.3]. Важливим чинником розвитку релігійного життя в єпархії була діяльність Товариства св. Ап. Павла, яке проводило реколекції для духовенства і вірних, поширювало релігійно-моральну літературу тощо. Піднесення релігійних почуттів вірних мало сприяти також святкуванню 50-ти літнього ювілею священства папи Лева XIII. До Риму навіть відбула окрема делегація від Станіславівської єпархії [25,1887,ч.IV,с.52-55].

Більш практичне значення мали канонічні візитації єп. Ю.Пелеша. У квітні 1887р. він видав пастирський лист “Про архиерейську канонічну візитацію”. В ньому єпископ повідомляв, що “хотів вже минулого року відвідати хоч малу частину Моєї Дієцезії”, однак “численні справи не дозволили”. З огляду на великі розміри єпархії єп. Ю.Пелеш постановив “протягом 7 до 8 років всі матірні і дочірні Церкви цілої Дієцезії відвідати”, причому “візита канонічна почнеться від тих деканатів, в яких найдавніше не було канонічної візитації”

[25,1887,ч.ІІІ,с.42]. Було встановлено порядок проведення візитації: день візитації у парохії оголошувався святковим, тому всі повинні були брати участь в урочистому Богослуженні з повчальною проповіддю єпископа; до участі запрошувалися парох церкви або його заступник, представники місцевих властей, військові, дирекції шкіл, інтелігенція, члени церковного комітету та інші парохіяни [25,1887,ч.ІІІ,с.42-43]. Таким чином канонічні візитації перетворювалися в урочисті свята, що, на думку єп. Ю.Пелеша, мало “причинитися до піднесення Слави Божої” і “релігійного духу” серед вірних. “При канонічній візитації приходить єпископ до свого словесного стада, щоб йому в лице подивитись; приходить, щоб вірні почули голос свого Пастиря; приходить переконатися про звичаї і ревність у доброму Кліру і Народу, повчати і наставляти блуди, невежества, надужиття і соблазни всякого роду викоринити; приходить яко добрий рільник і огородник, щоб сіяти добре зерно і защепляти добродітель, щоб усувати всякі труднощі і перепони успішного душпастирства, подавати раду, поміч і прощення всім, що того потребують, а разом з вірними і усопших Божій ласці і милосердя поручати” [25,1887,ч.ІІІ,с.41-42]. Протягом 1887-89рр. єп. Ю.Пелеш відвідав всі парохії Заліщицького, Пістинького, Скальського, Станіславівського і Тисменецького деканатів, а також частину парохій Єзупільського і парохію Річка Косівського деканату [25,1887,ч.ІХ,с.119-120;ч.Х,с.136; 1888,ч.ІХ,с.117-118;1889,ч.V,с.74; 26,1900,с.176-177]. Ці візитації справді на деякий час активізували релігійне життя, однак розвиток суспільно-політичних процесів вимагав більш активних дій.

З цією метою було скликано у Львові Галицький Провінційний Синод, ініціаторами якого були митрополит С.Сембратович та єпископ Ю.Пелеш [139,с.331;155,с.289;186,с.121]. У 1886 році з нагоди святкування 50-ти літнього ювілею папи Лева XIII Галицькі єпископи, присутні з тієї нагоди в Римі задумали виразно порушити перед папою справу Синоду. Врешті 2 травня префект Пропаганди, відповідаючи на реляцію митрополита, написав, що Конгрегація та Кардинали схвалили пропозицію єпископів про потребу скликання Синоду. Митрополит С.Сембратович та єп. Ю.Пелеш мали довгі розмови з префектом Пропаганди про потребу Синоду і повернулися до Галичини з рішенням скликати його. Але скликання Синоду вимагало ще деяких підготовчих процедур, які ускладнили і

відсунули час скликання Синоду. В лютому 1891р. схема Синоду була готова і переслана до Риму, а у Львові тим часом відбулися підготовчі просинодальні засідання, які закінчилися в червні. Лише 27 липня митрополит видав пастирський лист про скликання Синоду [115,с.246-247]. На Синод запрошувалися Перемиський та Станіславівський єпископи, члени Капітул і Консисторій всіх трьох дієцезій, професори Львівського університету та Львівської генеральної і Віденської центральної семінарії, особисто професор І.Шараневич, декани, протоігумен та ігумени монастирів [29,с.4-5]. Вже 10 серпня 1891р. папа Лев XIII уділив учасникам Синоду своє Апостольське благословення і водночас призначив своїм делегатом і головою Синоду префекта Ватиканських архівів А.Чяска [29,с.6]. А 27 липня 1891р. Митр. Ординаріат видав “Порядок скликання і проведення Синоду провінційного руського во Львові у вересні 1891р.”, в якому розписувалися основні правила поведінки учасників Синоду і приблизний “сценарій” засідань [30,с.1-21]. Однак, перед скликанням Синоду трапилася одна несподівана подія: у серпні 1891р. помер перемиський єпископ І.Ступницький. Саме тому до Перемишля перенесено єп. Ю.Пелеша “приспішним темпом, щоб могли доповнити число учасників Львівського Синоду” [115,с.261]. Тимчасово Станіславівською дієцезією управляв архипресвітер о. В.Фацієвич. Саме він і видав 8 вересня 1891р. розпорядження Єп. Ординаріату “В справі відбутися маючого Синоду провінційного в Львові”, яким зобов'язував священників зачитати вірним своєї парохії пастирський лист митрополита С.Сембратовича, а під час Синоду відправити урочисті Богослуження; також було зобов'язано оо. деканів, ігуменів монастирів ЧСВВ та священників-богословів з'явитися до Львова на Синод в призначений термін [25,1891, ч.VII,с.133-135]. Це розпорядження було в межах Станіславівської єпархії останнім підготовчим актом до Провінційного Синоду в Львові. Отже одним із останніх заходів єп. Ю.Пелеша як Станіславівського єпископа було ініціювання Львівського Провінційного Синоду в якому участь від Станіславівської єпархії вже взяв єп. Ю.Сас-Куїловський.

РОЗДІЛ ІІІ

Єпископ Ю.Сас-Куїловський (1891-1899): висока місія священничого служіння

Номінація о. Ю.Сас-Куїловського на Станіславівського єпископа, як відомо, відбулася за незвичних обставин. Ще в 1887р. єп. Ю.Пелеш запросив його на свого архипресвітера, однак згодом він повернувся до Перемишля в ролі єпископа-помічника, оскільки Перемиський єпископ-ординарій І.Ступницький був дуже старий і хворий. Після смерті єп.І.Ступницького в серпні 1891р. проведено “рокировку”: єп. Ю.Пелеша переведено до Перемишля, а єп.-пом. о. Ю.Сас-Куїловського - до Станіслава. Вже 8 вересня 1891р. Станіславівська Єп. Консисторія повідомила, що цар 3 серпня іменував Перемиського суфрагана о. Ю. рицаря Куїловського “греко-католицьким єпископом Станіслава” [25,1891,ч.VII,с.133]. Цікаво, що польський “Кур'єр Львівський” і москвофільська “Галицкая Русь” чомусь поспішила повідомити, що станіславівським єпископом було іменовано ректора Львівської духовної семінарії О.Бачинського, про що згадав й І.Франко у листі до дружини Ольги [186,с.121;170,с.76. Цікаво, що Я.Грицак навіть посилається на архівний документ: ЦДІЛ, ф.683, оп.1, спр.10, арк.22]. Але вже 10 серпня 1891р. львівська газета “Діло” надрукувала офіційне повідомлення про призначення о. Ю.Сас-Куїловського станіславівським єпископом [186,с.121]. Слід відзначити, що ця номінація була здійснена поспішно з огляду на скликання Львівського Синоду [186,с.261-262]. Про це свідчить ще й той факт,

що сама інсталяція єпископа, за звітом Станіславівського староства до Президії Намісництва, відбулася аж 12 листопада 1891р. [7,арк6]. В урочистостях в день інсталяції взяли участь численні гості: пре-дставники місцевих властей, вся Капітула, а також “депутація руських мешканців міста”, від імені якої виступив місцевий купець Т.Стахевич. Єпархіальне духовенство зустріло нового єпископа з хлібом-сіллю “за руським звичаєм”, а від його імені виступив о. С.Ленкавський. Після урочистого Богослуження єп. Ю. Сас-Куїловський влаштував прийом у єпископській палаті для представників місцевих властей, духовенства і вірних [7,арк.6]. Треба зазначити, що поляки брали численну участь у привітанні нового єпископа, бо сподівалися, що він буде податливий на їх тиск у національно-політичних справах; студенти, і взагалі польська молодь тримали шпалір (супровід) від залізничної станції до єпископської палати. Однак, вони помилилися в своїх сподіваннях і розрахунках [167,с.41; 174,с.69; 186,с.122; 137,с.10], оскільки єп. Ю. Сас-Куїловський не втручався до політичних справ і завжди виступав як особа духовна. Цьому, напевно, сприяв його попередній життєвий досвід.

Юліан Сас-Куїловський народився 1 травня 1826р. у родині священника Перемиської єпархії. Після закінчення початкової школи і гімназії у 1846р. почав вивчати філософію у Львівському університеті, але революційні події 1848р. змінили напрям його діяльності. Під час “весни народів” він вступив у ряди польської міліції, за що його арештувала австрійська влада. Після звільнення з в'язниці Ю.Сас-Куїловський знову ж продовжує навчання, але через деякий час студенти-поляки обрали його старшиною польської народної гвардії і членом повітової ради, що стало причиною нового арешту. І знову ж за сприяння впливових осіб він був звільнений, але довелося покинути Львів й емігрувати до Угорщини, де вступив до польської армії Ю.Бема. Після придушення угорської революції російськими військами Ю.Сас-Куїловський разом з Ю.Бемом емігрував до Туреччини, де служив у турецькій армії в ранзі сотника. У Стамбулі Ю.Сас-Куїловський зустрівся з оо. Лазаристами, що мало вирішальне значення для подальшої його долі. Під їх впливом і за їхніми рекомендаціями він виїхав до Риму, щоб там розпочати богословські студії, але по дорозі у французькому м. Марселі його за браком документів затримала французька поліція. З-під арешту його

звільнив кн. А.Чарторийський - відомий керівник польської еміграції. У Парижі Ю.Сас-Куїловський вступив до Східного Інституту о. І.Терлецького і закінчив богословські студії у семінарії оо. Сульпіціанів, здобувши вчений ступінь магістра. В 1854р. прийняв священниче рукоположення як місіонер для Сходу, але наступного року його було призначено ректором духовної семінарії на о. Корфу у Греції. За станом здоров'я він відмовився від цього призначення, а одночасно попросив єп. Г.Яхимовича допомогти повернутися в Галичину. Тепер він працює адміністратором-парохом та деканом у Руському селі Берчанського деканату на Львівщині. У 1879р. став папським шамбеляном, з 1882р. - крилошанином Перемиської Капітули, ректором духовної семінарії і катедральним парохом у Перемишлі. Використовуючи традиції і практику французького проповідництва, він прославився як знаменитий церковний проповідник. Станіславський єпископ Ю.Пелеш у 1887р. призначив о. Ю.Сас-Куїловського своїм архипресвітером, а у 1890-91рр. він знову у Перемишлі в ролі єпископа-помічника фактично керував Перемиською дієцезією при старому і хворому єпископі-ординарії І.Ступницькому. У серпні 1891р. о. Ю.Сас-Куїловського іменовано другим Станіславським єпископом.

Отже, життєвий шлях Ю.Сас-Куїловського звернув всю його діяльність в русло церковного діяча. Призначення о. Ю.Сас-Куїловського другим Станіславським єпископом проводилося в руслі проведення Львівського Синоду, при тому не зовсім було враховано необхідність завершити розбудову Станіславської єпархії (адже просто проведено "рокіровку", хоча єп. Ю.Пелеш міг залишитися в Станіславі, а єп.-пом. Ю.Сас-Куїловський - у Перемишлі). Тому перед другим станіславським єпископом постало ряд важливих завдань, які обумовлювалися якісно новими умовами суспільного життя Галичини в 1890-х рр.

В цей час в українському національному русі відбуваються "глибинні процеси, основним змістом яких була переорієнтація світогляду з середньовічних уявлень на розуміння національних вартостей" [102,с.15]. У зв'язку із цим змінюється позиція гр.-кат. церкви в галицькому суспільстві, що було наслідком дії цілого ряду суспільно-політичних та соціально-економічних факторів. Суспільно-політичне життя в Галичині в цей період відзначалося

наступними чинниками:

1) на фоні українсько-польського суперництва в Галичині в 1890-х рр. необхідним стає чітке оформлення українського національного політичного проводу. “Ідея перетворення Східної Галичини в духовний центр українства звела український та польський рухи до однієї площини, зумовила зіткнення в рамках однієї провінції двох національних П'ємонтів” [107,с.15];

2) відбувається перехід українського політичного проводу від старо-русинів (“стара партія, москвофіли), які спиралися на церковну ієрархію і “неохоче відмовлялися від династично-підданського типу мислення”, до народовців, які висунули ідею порозуміння з поляками та українську концепцію “органічної праці” [107,с.13,15];

3) відбувається “еволюція гр.-кат. церкви до національної програми, внаслідок чого розпадається її союз із русофілами, які... вичерпали свої можливості...” [102,с.15]. Вирішальне значення в цьому плані мало очищення “Св. Юра” (Митр. Капітули), яке провів митрополит С.Сембратович, повернувши йому, як опорному пункту попереднє значення центру українського національного руху галицьких українців [144,с.34];

4) відбувається зростання ролі і значення світської інтелігенції та політичних партій. При цьому Товариство “Просвіта” “стало важливим фактором культурного прогресу..., готуючи майбутні кадри нового типу свідомої інтелігенції...” [106,с.19]. Однак за деякими даними, в 1890р. в Галичині не було жодного світського за походженням інтелігента - “всі вони були синами або внуками гр.-кат. священників або селян” [170,с.76].

5) на фоні скрутної соціально-економічної ситуації в Галичині поширюється вплив радикальної партії (РУРП), яка вела активну організаційно-пропагандистську роботу серед українського селянства Станіславівського, Коломийського і Косівського повітів [170,с.74; 180,с.49]. У ставленні до церкви “старі радикали” проголошували “раціоналізм у справах віри”, а “молоді” - виступали проти “антипопівської політики” М.Павлика і за відтягнення нижчого духовенства від верхівки гр.-кат. церкви та залучення його до радикального руху [170,с.75].

Отже, ціла сукупність суспільно-політичних факторів визначала характер змін в національному русі, що вплинуло і на позиції церкви в суспільстві.

Разом з тим соціально-економічне життя в Галичині посилювало ці тенденції. Галичина в цей період, як відомо, була “місцем найбільшого зосередження злиднів і пауперизації”, що стало причиною двох різних соціально-економічних явищ: масової еміграції та соціальних виступів. Так, на 1877-78рр. припадає початок української еміграції до США, з 1890р. - до Бразилії, з 1892р. - до Росії. У другій половині 1890-х рр. посилюється еміграція з Галичини та Буковини [171,с.142;109,с.10]. Лише за 1890-1900 рр. зі Східної Галичини емігрувало 133.610 чол., а з Буковини-13194 чол. [135,с.51,54]. Також зростають у 1890-х р. соціальні виступи робітників і селян. Так, якщо за 1870-80-і рр. відбулося лише 15 страйків, то за 1890-94 рр.-13, а за 1895-99 рр. - 62 страйки [126,с.31-32]. Еміграційний рух викликав невдоволення намісника Галичини К.Бадені, який звинувачував гр.-кат. духовенство в “недбалстві і байдужості... до морального і релігійного падіння селян” [170,с.87]. Водночас скрутна економічна ситуація в Галичині створювала сприятливий ґрунт для ліворадикальної ідеології, а правова система австрійської держави стала важливим фактором, який спрямовував розвиток робітничого і соціал-демократичного руху переважно легальним шляхом [105,с.14]. Отже, період 1891-99 рр. у Галичині характеризувався якісно новими історичними умовами, що впливали на діяльність єп. Ю.Сас-Куїловського.

Зрозуміло, що нова історична ситуація обумовлювала цілий ряд важливих завдань, які стояли перед другим станіславівським єпископом. Одним з провідних завдань було внутрішнє організаційне зміцнення Станіславівської єпархії. Це, зокрема, передбачало заходи щодо створення духовної семінарії в Станіславі та ін. Також йшлося про збереження провідної ролі церкви в суспільному житті Галичини за умов формування системи політичних партій, наслідком активної діяльності яких було формування “нового типу галичанина - політично свідомого, активного, незалежного” [112,с.8]. Це вимагало цілої системи заходів, спрямованих на: 1) реформування церкви відповідно до потреб часу (Львівський провінційний і Станіславівський дієцезальний синоди); 2) “оздоровлення, очищення” духовенства і пристосування його до нових умов (реколекції, місії, організація нових монастирів та церковних товариств тощо); 3) зміцнення позиції церкви серед народу (місії, братства тверезості тощо). Таким чином, перед єп. Ю.Сас-Куїловським постали складні

завдання, для вирішення яких він доклав чимало зусиль.

Вже у вересні 1891р. єп. Ю.Сас-Куїловський видав свій перший пастирський лист. В ньому він основним завданням вказав: “подавати Вам здорове зерно євангельської науки, мої святительські обов'язки для Вашого добра духовного совісно виконувати і єпархією тою по закону Божому і уставам Св. Церкви католицької по батьківськи і з усією справедливістю управляти” [31,с.2]. Також єпископ чіткіше окреслив обов'язки духовенства, особливо наголошуючи на особистому прикладі священників, організації різних церковних братств, вихованні молоді та боротьбі з “невірям, вільнодумством і легковаженням правд об'явлених і законів Св. Церкви”, яке “на жаль, вже і під сільські стріхи своїх провідників висилає” [31,с.2-7]. У зверненні “до Возлюблених Дієцезан” закликає вірних шанувати і слухатися влади церковної і світської, співпрацювати зі священниками [31, с.7-9].

Відбулися деякі зміни в складі Капітули. В жовтні 1891р. посади архиєпископа, кустоша, першого і другого грем'яльних крилошан посіли нові люди [25,1891,ч.VIII,с.145], що знаменувало перші зміни при новому єпископі. У квітні 1894р. папа, нарешті затвердив статут Станіславівської Капітули і надав архиєпископу владу вживання понтифікалій [25, 1894, ч.V, с.63-65]. Однак, Станіславівська єпархія і надалі залишалася земельно невивіреною, хоча це питання порушувалося послом Брилинським у листопаді 1891р. на сесії Державної Ради [149,с.19]. Щоправда, у грудні 1891 р. єп. Ю.Сас-Куїловському Намісництво дозволило асигнувати 7 тис. злр. на потреби єпископства [7,арк.21]. Таким чином, хоч і було створено організаційно-правові основи для діяльності єпархіальних органів, все ж не було для цього надійної економічної бази.

В цей час виникла потреба реформувати обряд і зміцнити організаційну структуру церкви. Ці завдання був покликаний вирішити Львівський Провінційний Синод, який відбувся 24 вересня - 8 жовтня 1891р. В Львівському Синоді взяли участь 160 Синодальних отців під керівництвом трьох єпископів і головуванням Ап. Делегата А.Чяска; від Станіславівської єпархії брав у ньому участь єп. Ю.Сас-Куїловський і 32 священники [115, с.248; 140, с.218]. Як відзначають дослідники, єп. Ю.Сас-Куїловський брав участь у Синоді не радо, бо його не хотів, і дотримувався консервативних поглядів, вважаючи себе радше обсерватором, хоча

стояв за права і привілеї церкви [66,с.22;115,с.262; 140,с.218;186,с.123]. Відносно пасивну позицію єп. Ю.Сас-Куїловського на Синоді підтверджують опу-бліковані матеріали його засідань [70,с.11-128].

Львівський Синод 1891р. ствердив католицьку віру та вірність гр.-кат.церкви Ап. Престолові. Було впорядковано число свят і посні часи, полагоджено справи церковного правопорядку судівництва і літургії. На ньому виникли дві течії: консервативна і реформаторська. Перша течія “звела сильну боротьбу за священницький целібат, Церковне Правило (Часослов) та юліанський церковний календар” [115,с.248], а друга течія чинила опір його запровадженню [66,с.7-8]. Однак, одруженість священників так і зосталася традиційною з рекомендацією стану безженного, справа Часослова була вирішена з обов'язком щоденного мовлення, а календар юліанський залишився обов'язковим у Галичині. Синод приділив свою увагу також і галицькому чернецтву, рекомендуючи реформу ЧСВВ, та відкрив можливості заснування нових чернечих згуртувань в Галичині. Було налагоджено і священницьке виховання в семінаріях. Синод також видав обширні і детальні розпорядження, які мали на меті припинити процес латинізації та священницького самочинства в літургічних справах, через що виникали різні православні та латинські впливи, які скомпроментували український католицизм. Вирішено було відбути черговий Синод у 1896р. [115,с.248]. Діяння Львівського Синоду 1891р було видано латинською та українською мовами [70]. Лише в липні 1895р. у “Віснику Станіславівської єпархії” було опубліковано “Ап. Послання Папи Лева XIII в справі I Синоду провінційного Львівського”, дане 29 травня 1895р., яким затверджувалося рішення Синоду [25,1895,ч.VIII, с.79-81]. Таким чином, Синод сприяв зміцненню позиції гр.-кат. церкви в галицькому суспільстві та зміцненню її зв'язків з Ап. Престолом.

Цій же меті було підпорядковано початок візитацій єп. Ю.Сас-Куїловським своєї єпархії. Як зазначає о. І.Назарко, “єпископ Куїловський був противенством свого попередника єпископа Пелеша: Куїловський сам не устроював парад і не любив брати в них участі. З цього приводу доходило до непорозумінь між ним і духовенством, яке привикло вітати свого єпископа з бандеріями, музиками й т.п.” [140,с.218]. Дещо суперечливо підтверджує цю думку А.В.Луговий: єп. Ю.Сас-Куїловський “хоч був доброю

людиною, вірцевий Архипастир, але одного йому бракувало - не мав жодної енергії, ніколи не виїздив на візитації..., ніхто з вірних поза Станиславів його не знав..." [137,с.332]. Отже, новий єпископ змінив стиль візитацій, що мало на меті зробити їх більш практичними. У 1892р. намісник вимагав від єпископа їхати на канонічну візитацію в Снятинський деканат, щоб там "воювати" проти радикалів. Як стверджує о. І.Назарко, "Єпископ негодував і прилюдно нарікав, кажучи, що не буде жандармом намісника. Від тієї пори не злюбив урядовців від найвищого до найнижчого. І хоч польська шляхта сподівалася, що в особі єпископа матиме сліпе оруддя для проведення своїх планів - то єпископ скоро зорієнтувався в тенденціях шляхти і на всі її скарги та доноси остався глухий, а навіть не раз по таких доносах відзначував деяких священників" [140,с.218]. Отже, єп. Ю.Сас-Куїловський просто не хотів бути знаряддям в руках намісника і польської шляхти, хоча це не означало, що він не виступав проти радикалів у свій спосіб. Так, він брав участь в конференції австрійського єпископату у Відні в листопаді 1891 р. і поставив свій підпис під спільними пастирськими листами до вірних всіх єпархій і кліру всіх єпархій. Як зазначалося в пастирському листі до вірних, "...щораз грізніше снують напротив себе християнські та не християнські погляди на світ і борються завзято про будучність народів..." [25,1892,ч.І,с.2]. В цій "боротьбі за душі" [108,с.14] пропонувалося для активної протидії "невірству" протиставити церковні братства, християнське виховання в сім'ї, видавництво католицьких книжок і часописів [25,1892,ч.І,с.4-9].

Специфічне становище гр.-кат. церкви в 1890-х рр. полягало в тому, що церква відігравала винятково важливу роль в українському національному русі у Галичині, через що опинилася в небезпечній ситуації - вона стала діяти і її стали розглядати як інструмент світського руху, вона почала втрачати свою самобутню роль. Зусилля духовенства, спрямовані на розвиток національного руху, почали брати гору над виконанням суто духовних обов'язків, і часто священники вважали себе більше громадськими діячами, ніж служителями Бога. Підупалий престиж релігії серед світської інтелігенції та селянства привели церковну ієрархію наприкінці 1890-х рр. до усвідомлення цього факту [191,с.82-83]. Крім того, в основі активного антиклерикалізму радикалів лежала гостро відчута потреба частини української інтелігенції цілковито звільнитися від

опіки церкви. Протягом 1890-х рр. національний рух зазнав радикальних метаморфоз, які назавжди змінили співвідношення світських і релігійних сил [191,с.86-87]. Тому гр.-кат. церква перейшла до активної оборони своїх позицій в галицькому суспільстві.

Єп. Ю.Сас-Куїловський, можна припустити, мав власне розуміння ролі церкви в галицькому суспільстві. Намагаючись абстрагуватися від польських впливів і протистояти антиклерикалізмові радикалів, єп. Ю.Сас-Куїловський зосередив увагу на виконанні душпастирських обов'язків священиками і на моральному удосконаленні вірних як на засобові збереження християнської моралі в галицькому суспільстві. На думку І.Химки, криза 1890-х рр. врешті-решт позитивно вплинула на церкву, оскільки змусила її зайнятися зміцненням власних духовних підвалин, які ніколи не були міцними, а також принесла користь інтелігенції та селянству, давши їм змогу політично розвиватися незалежно від церкви [191,с.89].

Одним з перших кроків у цьому напрямку були вже згадувані канонічні візитації парохій єпархії єп. Ю.Сас-Куїловським, який намагався зробити їх більш практичними. В пастирському листі "Про Святий великий піст Чотиридесятниць" (від 14 лютого 1892р.) єпископ наголошував на значенні Великого Посту як засобу духовного удосконалення [32,с.2]. Однак, крім цього, єпископ виступав і за поборювання впливів радикалів і москвофілів з метою зміцнення позицій церкви. В грудні 1892р. було видано спільний пастирський лист Галицького єпископату, в якому зобов'язували духовенство слідкувати за поширенням і забороняти вірним читати радикальні газети "Народ" і "Хлібороб" та москвофільську "Галицьку Русь", оскільки перші два "виступають вороже супроти св. віри, Церкви і священства", а остання - виступанням супроти Ієрархії церковної католицької, а в кінці більшій прихильності до церкви східної нез'єднаної" може "в народі нашому охолодити прив'язання до св.Катол. Церкви, захитати з'єднання з Римом, засіяти рівнодушність релігійну, а навіть ослабити патріотичні почуття Русинів" [25,1893,ч.І,с.2-3]. Таким чином, церква з народовських позицій намагалася вплинути на поширення радикалізму і москвофільства, максимально обмежити їх вплив на народ, щоб в такий спосіб зміцнити свої позиції. Вже у 1897р. ігумен монастиря василіян у Львові А.Шептицький вжив контрзаходів,

заснувавши нове народне періодичне видання для селянства “Місіонар”. Його місіонерська діяльність була спрямована на номінально греко-католицьке, але водночас небезпечно зрадикалізоване селянство [191,с.89]. Єп. Ординаріат в Станіславові одразу ж розпорядився поширювати цей місячник [25,1897,ч.VI,с.90-91]. Разом з тим, церква використовує народовські ідеї просвітництва народу, про що свідчить спільне розпорядження Митр.і Єпп. Ординаріатів до духовенства, яким зобов'язано використовувати “чисту русько-народну мову і етимологічно-фонетичний правопис” [25,1893,ч.I,с.3-4]. Це мало на меті наблизити духовенство, яке часто використовувало польську чи російську мови, до народу.

Слід відзначити, що в середовищі радикалів також велися дискусії з питання як ставитись до церкви. Лише в результаті компромісу між “старими” і “молодими” радикалами у програмі-максимум проголошувався “раціоналізм у справах віри”, а програма-мінімум вимагала “усунення з науки шкільної всякого догматизму” та популяризації “здобутків позитивного всесвітнього знання” [169,с.254;68,с.3]. Однак, “молоді” радикали критикували формулу “раціоналізм у справах віри”, яка, на їхню думку, передбачала не свободу сумління, відокремлення церкви від держави, а пропаганду штунди і поборювання “попівства”, через що “партія протипанська, партія демократично-політична стала переіменоватися в протипопівську релігійну секцію” [169,с.254;170,с.87]. І хоча, як зазначає П.В.Шкраб юк, М.Павлик “боровся (хоч і занадто завзято) лишень з “поганими” священиками” [112,с.11], все ж побоювання “молодих” радикалів були небезпідставними: М.Павлик навіть склав план поширення штунди в Галичині, а в листуванні з М.Драгомановим неодноразово висловлював думку про необхідність створити нову, раціоналістичну віру, пропагувати баптизм, про бажання переходу українського народу Галичини у протестантизм. Такий підхід, на його думку, повністю відірвав би духовенство від народу й остаточно зламав сили духовенства [89,с.184-185]. А “молоді” радикали виступали за відтягнення нижчого духовенства від верхівки гр.-кат. церкви та залучення його до радикального руху [170,с.87]. Імпульсом до дискусії послужив лист галицького намісника графа К.Бадені, розісланий 20 листопада 1892р. до гр.-кат. деканатів прикордонних з Росією повітів [25,1893,ч.III,с.33-34], в

якому йшла мова про масову еміграцію галицьких селян до Росії [детальніше про еміграцію див.:194,с.101-103], викликану, на його думку, недбальством і байдужістю гр.-кат. священників до морально-релігійного виховання селян [170,с.87-88]. У зв'язку з появою цього листа в Галичині почали обговорювати можливість реформування гр.-кат. церкви в інтересах “католицько-езуїтської реакції”, зокрема впровадження celibату. М.Павлик від імені редакції журналу “Народ” визнав справедливості критики К.Бадені на адресу гр.-кат. духовенства та ідеї введення celibату, що прискорив би розвиток української світської інтелігенції та емансипацію суспільно-політичного життя галицьких українців. Однак І.Франко вважав, що введення celibату “було б на довгі роки поразкою для нашого краю”, бо “що би ми не хотіли закинути духовенству, але все-таки мусимо визнати, що зв'язане тисячами ниток сімейних та духовних інтересів з загалом народу”, воно “виступає потужним чинником у розвитку освіти і громадського життя ...” [69,с.378]. З поглядами І.Франка перекликалася резолюція ухвалена віденськими зборами усіх галицьких українських партій 25 грудня 1892р., в якій є вимога автономії галицьких українців у релігійних справах як складової частини їх політичної та національної незалежності і конституційних прав. На початку 1893р. на сторінках журналу “Народ” розгорнулася гостра дискусія про ставлення радикальної партії до гр.-кат. духовенства, яку М.Павлик розцінив як вияв доконаного розколу партії на поміркованих та космополітів. Врешті-решт, на станіславівському з'їзді делегатів радикальної партії 1893р. було прийнято компромісне рішення: партія і надалі веде боротьбу проти клерикалізму, залишаючи рядовим членам право вільного вибору в питаннях тактики [170,с.88]. Таким чином, незважаючи на дискусії в середовищі радикалів, все ж їхнє ставлення до церкви в принципі не змінилося: вони продовжували вести боротьбу з нею, чим шкодили її авторитету у суспільстві. Разом з тим слід визнати, що “антиклерикальна спрямованість М.Павлика та РУРП змусила духовенство повернутися обличчям до народу” [112,с.11].

На протипагу поширенню раціоналізму та соціалістичних ідей церква намагається проводити масові заходи, які б сприяли зміцненню релігійної моральності та позицій церкви в суспільстві. Так у липні 1893р. за благословенням Папи Римського в Кракові

відбулося перше католицьке віче, метою якого було “розбудження і скріплення духу католицького у всіх станах суспільства нашого” [25,1893,ч.VII, с.81]. Брало участь в цьому віче і представники духовенства та вірні Станіславівської єпархії. Рівно через три роки у липні 1896р. було проведене II Католицьке віче у Львові, метою обговорення якого були “всі суцї недостатки в положенні цілої суспільності”, та, “соціально-економічним справам” було приділено значну увагу, щоб “усунути, що несправедливе і зарадити біді, як показує наука християнська” [25,1896,ч.VI,с.42]. Отже, проведенням католицьких віче церква намагалася винести існуючі проблеми на ширше обговорення і по мірі можливості вирішити їх відповідно до “християнської науки”, щоб тим самим, “вибити ґрунт з-під ніг” соціалістичної пропаганди. Однак, незважаючи на їх важливе значення ці заходи були малоефективними. Крім цього, гр.-кат. церква використовувала інші заходи і засоби. Зокрема організоване в 1891р. Товариство св. Ап. Павла проводило численні реколекції для духовенства та місії для вірних [25, 1891, ч.X, с.171; 1892,ч.II,с.24; 1897,ч.VI,с.90; 1896,ч.VIII,с.77; 1898,ч.III,с.22-23; 1898,ч.X,с.88]. У 1896р. Папа Лев XIII уділив Товариству св. Ап. Павла право відпустів назавжди [25,1896,ч.V,с.36-37]. Того ж року це Товариство видало брошулку “О місіях”, де викладалися основні правила проведення духовних місій серед народу. В цілому проведення місій в Станіславівській єпархії до певної міри сприяло релігійному піднесенню народу, однак, як і католицькі віча, були малоефективними заходами в боротьбі з радикальним рухом. Разом з тим, єп. Сас-Куїловський, дбаючи про релігійне піднесення народу, сприяв розвитку братств тверезості, в яких вбачав засіб духовного удосконалення. В листопаді 1896р. єп. Сас-Куїловський видав навіть цілий пасти-рський лист “Про братства тверезості”, в якому роз’яснював правила вступу до братства та обов’язки його членів, а також наводив Статут братства тверезості Станіславівської єпархії, затверджений Ап. Престолом [25,1896,ч.XI,с.101-108]. Загалом братства тверезості Станіславівської єпархії сприяли викоріненню у галицькому суспільстві, особливо на селі, такого соціального зла, як п’янство [172,с.4]. Це цілком відповідало прагненням єп. Сас-Куїловського сприяти зміцненню позицій церкви через піднесення релігійності народу.

Разом з тим, єп. Сас-Куїловський значну увагу приділяв зв’язкам

з Римським Ап. Престолом, які базувались на ідеї єдності Церкви. Специфічною рисою єдності гр.-кат. церкви з Римським Престолом було зміцнення вірності Ап. Престолові, з одного боку, і підкреслення “питоменності” руського обряду - з іншого. Це яскраво відобразилося під час святкування двох ювілейних свят: ювілей Папи Лева XIII в 1893р. і ювілей Берестейської унії. Під час авдієнції руської делегації в Папи, було висловлено ідею про призначення гр.-кат. Церкви, яка “прикличе некатолицький світ до єдності зі Св. Єдиноапостольською Римською Церквою”. Цю ідею підтримав сам Папа, який зобов'язав гр.-кат. ієрархію “стерегти чистість і непорушність нашого обряду, оскільки він є старовинний, хороший і величавий, і через нас надіється повернути Схід до лона Св. Католицької Церкви”, а з іншого боку наполягав, щоб “наш обряд не залишався мертвим”, для чого “не порушуючи природності і цілості його оживляти практиками релігійними...” [25,1893,ч.VII,с.94,98-99]. Очевидно, що прихильником цієї ідеї був єп. Сас-Куїловський, який, як стверджують дослідники, “виголосив знаменну промову перед Папою” [137,с.16;140,с.219; 186,с.123]. Однак, дуже скоро виявились і противники цієї ідеї. Так у червні 1893р., коли руська делегація поверталася з Риму, на залізничній станції у Відні москвофільська і радикальна молодь обкидала тухлими яйцями митрополита С.Сембратовича і єп. Сас-Куїловського [115,с.262; 140,с.249], яких звинувачували в співпраці з Ватиканом проти гр.-кат. Церкви, оскільки митрополит хотів запровадити celibat [191, с.86,98]. Отже, ідея єдності католицької Церкви була сприйнята “в штики” опозиційними до церкви силами в Галичині. Ще більшому піднесенню релігійних почуттів народу повинні були сприяти два ювілейні свята - це ювілей унії та свято Кирила і Мефодія. Ювілейний комітет ще в 1894р. і Митр. і Єп. Ординаріат розробили навіть детальну програму святкування ювілею [36,с.1-20]. На думку ініціаторів, святкування ювілею мало засвідчити, що “єсьмо рівно щирими, горячо свою Отчизну люблячими Русинами, як і вірними ісповідниками Св. Католицької Церкви, видячи наші духовні і народні сокровища та ідеали забезпечені під щирим а кріпким покровом Св. Ап. Престола і в Церкві Католицькій...” [58,с.7]. У липні 1895р. всіма трьома руськими Ординаріатами було видано спільний пастирський лист “Про ювілей унії” [25,1895, ч.VIII,с.81], в якому відзначалось

історичне значення унії, яка “становить епоху в нашій життю церковнім і національним”. У жовтні 1895р. відбувся візит руської делегації до Риму з нагоди ювілею унії, а в жовтні 1896р. урочисті Богослужіння з нагоди ювілею відбулися в Станіславові в катедральному храмі Воскресіння. Невтручання єпископа в політику не заважало йому підтримувати добрі звязки з офіційним Віднем. Так, в 1892р. він був у Львові під час візиту цісаря Франца Йосифа I [25,1892,ч.Х,с.127-129], а в 1898р. оставив підпис під спільним пастирським листом австрійського єпископату з нагоди 50-и літнього ювілею перебування на престолі цісаря і навіть видав свій пастирський лист з нагоди цього ж ювілею [26,1898, с.6; 40, 1898, с.3]. В ньому єп. Сас-Куїловський показав власне розуміння “австрійського патріотизму”: “В тім обході (святкування ювілею - авт.) бо, довжні заявити, що не тільки почуваємося до великої родини Австрійських народів, також, що уміємо бути вдячними за ті ласки, яких ми так часто дізнали від Єго Величества Наймилостивішого Цісаря. Тим то ласкам народ наш завдячує своє відродження і поступ в інтелектуальнім розвою. Свобода, яку Русини з іншими народами отримали, піднесли народне значінне наше, а від нас тепер залежить розвитє тогож...” [40,с.2]. Отже, ідея австрійського патріотизму єп. Сас-Куїловського базувалася насамперед на використанні внутрішніх сил для розвитку народу при сприянні австрійського престолу. Вона єп. Сас-Куїловського повинна була би прижитись і активно експлуатуватись, оскільки “мусимо з жалем признати, що ми стоїмо ще поза другими народами, а найсумніше те, що помимо 50-и літньої праці і шкіл... нарід наш в просвіті ще низько стоїть, а його економічний бит представляє Невідрадний образ...” [41,с.4]. Вихід з цієї ситуації вбачався у “розвитку церковно-релігійнім і народнім” засоби якого такі: “вправляйтесь в чеснотах християнських, без котрих ані родинне життя, ані суспільний лад обійтись не можуть. Вправляйтесь в працюватости, ошадности і тверезості, і до них завчасу призвичаюйте молоде покоління...На тій отже основі стоячи трудіться над звичаєм народности своєї, над зростом словесности рідної, над своїм економічним битом, добувайте собі чимраз більше прав дорогою законною, щоби нарід наш з честю, поважаний від інших,...дійшов до своєї мети...” [41,с.6]. Це була своєрідна церковна (клерикальна) модель концепцій “органічної праці заснованої на

засадах християнської моралі і провідної ролі церкви в житті галицького суспільства. Будучи її прихильником єп. Сас-Куїловський намагався не втручатися в політику. Саме тому він тільки поставив свій підпис під листом австрійського єпископату “В справі виборів до Думи державної” (1896р.) [37,с.1-8], не видавши з цієї нагоди окремих лист до вірних і священства Станіславівської єпархії, як це робив єп. Ю.Пелеш. Натомість він видав у лютому 1896р. черговий пастирський лист “Про св.Великий Піст”, в якому пригадав всьому духовенству виконання душпастирських обов'язків.

Для розширення впливу гр.-кат. Церкви на Буковині в жовтні 1894р. Буковинський деканат поділено на два: Чернівецький і Сучавський. До новоствореного Сучавського деканату відійшло 8 парафій, а деканом став о. І.Ших [25,1894,ч.X,с.124; 894,ч.XI,с.136; 1895, с.135]. Створення нового деканату відбувалося на фоні відносного зростання питомої ваги гр.-кат.: за 1857-1900рр - від 3 до 4% (римо-католики за цей період - 8-14%, але православні 79-68%) [109,с.14].

Важливим чинником суспільного життя в межах Станіславівської єпархії був розвиток церковних товариств, які ставили перед собою різні завдання. Одне з них було Товариство дяків Станіславівської єпархії, створене ще за єпископства Ю.Пелеша. В квітні 1892р. налічувалося 35 дяків-членів Товариства, а в 1894р. - 250 членів дійсних і збило близько 1500 злр. капіталу [25,1894,ч.II,с.39]. З 1895р. це Товариство почало виплачувати допомогу для “убогих або знемощених” членів свого Товариства. У квітні 1895р. Єп. Ординаріат іменував о. С.Торонського, соборного крилошанина-канцлера головою Товариства [25,1895,ч.VI, с.65]. Крім взаємодопомоги, Товариство займалося іншими важливими справами. В 1894р. було започатковано “курс науки дяковства в Станіславові”. Було створено Товариство Св. Ап. Петра створене 1896р. з метою “допомоги убогих русько-католицьких церковей”. Статут його майже одразу був затверджений Намісництвом, а вже в грудні 1896р. відбулися перші загальні збори членів Товариства на яких було обрано Виділ. Товариство Св. Ап. Петра розгорнуло свою діяльність на території трьох єпархій, однак до 1899р. Товариство ще було малочисельним, що змусило Митр. і Єп. Ординаріати звернутися з повторним закликом вступати в члени Товариства [25,1899,ч.VIII,с.101; 1896,ч.X,с.88-89]. Незважаючи на хороший

задум, Товариство Св. Ап. Петра так і не змогло за єпископства Ю.Сас-Куїловського розгорнути свою діяльність на теренах єпархії.

Попри те, набагато кращий стан справ був із розвитком монастирів. Так, протягом 1892-1898 рр. у всіх трьох єпархіях було засновано і діяли 10 домів і 70 сестер Чину Сестер Служебниць Пречистої Діви Марії [25,1898,ч.IV,с.33; 1898,ч.III,с.23]. У 1898р. розпочали збирати пожертвування на заснування Дому Служебниць в Печеніжині [25,1898,ч.X,с.88]. Того ж року було засновано монастир ЧСВВ добромільської реформи в Михайлівці Кудринецького деканату. Крім цього, активно діяли інші монастирі на території єпархії. Таким чином, протягом єпископства єп. Сас-Куїловського розвивається релігійне життя в єпархії, показником чого було створення Товариства взаємодопомоги дяків Станіславівської єпархії, Товариства св. Ап. Петра і монастирів.

За єпископства Ю.Сас-Куїловського було відновлено катедральний храм. [140,с.219]. Вже 1893р. Єп. Ординаріат видав розпорядження “Про збирання добровільних пожертвувань на прикрашення Церкви Воскресіння в Станіславі” [25,1893,ч.XI,с.129-130], яке в 1898р. було повторено [25,1898,ч.XII,с.110]. Загалом за весь період 1889-98 рр. було зібрано суму 42485 злр., однак частка пожертвувань з самої єпархії складала лише 10 тис. злр., решту суми надали інші жертводавці. Зокрема від Ординаріатів і Капітули з цілої Австрії - 1,610 злр, від міста Станіславова - 3 тис. злр., від Рад повітових Станіславівських єпархій - 1,675 злр., від Станіславівських банків міщанського і звязкового руського - по 100 злр., від Міністерства війни - 7 тис. злр. Ще дві значні суми дали Галицький Сейм (10 тис. злр.) і сам єп. Сас-Куїловський (15 тис. злр.) [25,1898,ч.XII,с.111]. Така сума пожертвувань свідчила про загальний стан бідності, тому найбільші суми могли пожертвувати хіба що Сейм і сам Владика. Це дало привід пізніше стверджувати дослідникам, що Владика дав “справді шляхетний дар” [140,с.219]. Для відновлення катедри було запрошено за рішенням спеціальної комісії визначних і відомих майстрів - маляра Ю.Макаревича і різьбяр - І.Долгого. Таким чином, за єпископства єп. Сас-Куїловського було проведено основні роботи по реставрації катедри, що, на думку Владика, сприяло піднесенню “честі нашого святого обряду і слави цілої єпархії”.

Внутрішньоцерковні потреби і необхідність поборювання

радикальних та інших ворожих до церкви впливів визначали таким чином до певної міри і розвиток освіти. З метою підтримки релігійних почуттів “вбогої молоді” Єп. Ординаріат в 1893р. зобов'язав духовенство підтримати Товариство “Шкільна поміч” в Станіславові, завданням якого є християнське виховання, нагляд і надання моральної та матеріальної допомоги “вбогій руській молоді всіх шкіл публічних в Станіславові” [25, 1893, ч. VI, с. 76; 1892, ч. III, с. 43]. Це розпорядження мало на меті відвернути загрозу поширення радикальних і соціалістичних ідей серед учнівської молоді. Саме тому Єп. Ординаріат підтримав видану проф. В. Насальським “Бібліотеку для руської молоді”. Цю ж мету переслідували розроблені Єп. Ординаріатом в липні 1898р. “Інструкція і плани до науки релігії в школах народних і виділових”. У червні 1899р. Рада краєва шкільна видала постанову, за якою, о. катихит мав право впливати на оцінку з “обичаїв” (наука релігія), що мало на меті “викликати спільне содійствование церкви і школи народної проти об'яв деморалізації, яка не раз з причин недостатку світлої моральної опіки шириться межі молодежю, котра уже вийшла із школи...” [25, 1899, ч. VII, с. 67]. Водночас Єп. Ординаріат беззастережно підтримав прохання Ради Товариства “Руська бурса реміснича і промислова в Львові” про збір коштів на підтримку Бурси, оскільки це мало посприяти “зросту економічного битю” народу [25, 1899, ч. V, с. 46]. Таким чином, в галузі освіти єп. Ю. Сас-Куїловський проводив вдалі і необхідні заходи, спрямовані на виховання релігійно-стійкої молоді, яка би дбала про зростання “економічного битю” і зміцнення впливу церкви в народі. Набагато вищі вимоги ставилися до “питомців” духовних семінарій у Львові, Відні, Римі [25, 1898, ч. VIII, с. 80; ч. VII, с. 93-94].

За студентами-богословами у Львівській семінарії встановлювався строгий нагляд місцевих душпастирів під час ферій (канікули з нагоди свят чи звичайні канікули) за поведінкою “питомців” [25, 1897, ч. VIII, с. 112]. В березні 1893р. цісарським декретом була розв'язана Віденська генеральна гр.-кат. семінарія, а одночасно було дозволено заснувати дієцезальні духовні семінарії, що практично використав єп. Ю. Сас-Куїловський, подбавши про складення кошторису побудови духовної семінарії в Станіславові, що було реалізовано за його наступника [186, с. 123].

Єп. Ординаріат отримував значну підтримку з боку Товариства

взаємних забезпечень “Дністер” у Львові, яке стало однією з найповажніших підприємницьких установ, постійного мецената українського націо-нального руху в Галичині [111,с.15]. Так, починаючи з 1894р. т-во “Дністер” жертвувало значні суми на церковні цілі, передаючи кошти “на допомоги надзвичайні для вдов і сирот по священниках”, “на благодійні цілі в дієцезії по розпорядженості Єп. Ординаріату”, “як допомога для півців церковних” і т.д. [25,ч.VI,с.78;ч.VII,с.73]. Цікаво, що президентом цього товариства був С.Сембратович [25,ч.XIII,с.166-168], а тому застраховано було в 1895р. 226 цекров (із 758) і 161 приходство (із 433) в Станіславській єпархії, а в 1896р. - вже 331 церква і 230 приходств [25,ч.III,с.28-29;ч.XII,с.122-123]. Таким чином, Станіславівська єпархія отримувала певну підтримку з боку руських товариств, що сприяло зміцненню позицій церкви. Водночас єп. Ю.Сас-Куїловський намагався вплинути на такі важливі суспільні процеси, які шкодили, зокрема, авторитету церкви, як еміграція. Вже в лютому 1892р. Єп. Ординаріат видав розпорядження про стримання еміграції селян до заморських країв, а згодом про попередження еміграції в Росію та Бразилію; при цьому Єп. Ординаріат попереджував бажаючих про небезпечне майбутнє становище на еміграції [25,ч.II,с.22; ч.III,с.33-34; ч.IV,с.50;ч.XI, с.133-134]. Все ж таки, з другої половини 1890 рр. еміграція з Галичини посилюється, зокрема на весні 1895р. - в повіті Коломия, в 1896р. - в повіті Підгайці і Станіславів [171,с.142-144]. Для захисту прав переселенців було створено Товариство св. Рафаїла ще в 1890р. [162,с.69], підтримку якого висловлював і Станіславівський Єп. Ординаріат. Отже, здійснюючи добродійну діяльність, єп. Ю.Сас-Куїловський намагався сприяти ширшій участі церкви в національному русі, спираючись на свою концепцію “органічної праці”. Для зміцнення позиції церкво в галицькому суспільстві, взагалі, і в Станіславівській єпархії, зокрема, особливо в “часах, коли то поганим матеріалізмом просякли майже всі круги общества, а крайній індеферентизм притупив умисли до всього вищого, і коли згубні теорії недовірства навіть вже під сільські стріхи втискатись починають” [38,с.1], єп. Ю.Сас-Куїловський провів Станіславівський дієцезальний Синод. Як зазначають дослідники, у 1896р. єп. Ю.Сас-Куїловський видав розпорядок про скликання першого єпархіального синоду на наступний рік у Станіславові, але під час

його проведення Владика вже не був здоровий, так що в останніх роках свого владництва жив найбільше в домашньому затишку [140,с.219;с.262,с.115]. Все ж навіть хворому єп. Ю.Сас-Куїловському вдалося порвести дієцезальний Синод, який відбувся 29-30 вересня 1897р. На Синоді було затверджено, оголошено і надано до виконання рішення Львівського провінційного Синоду, при чому особлива увага зверталася на проведення деканальних соборчиків, поведінку священників і сплату парохами 1/3 своїх доходів своїм сотрудникам. В кінці було оголошено декрет Папи Лева XIII про затвердження рішень Львівського провінційного Синоду [38,с.4-5]. Отже, проведення I Станіславівського дієцезального синоду в 1897р. мало на меті затвердити рішення Львівського провінційного Синоду 1891р, впровадити їх у життя, щоб тим самим утвердити позицію церкви в суспільстві і протистояти ворожим до церкви впливам.

Однак, єп. Ю.Сас-Куїловський був призначений цісарем Францом Йосифом I і затверджений Папою Левом XIII на Галицького митрополита 30 серпня 1899р., через рік після смерті митрополита С.Сембратовича. В своєму останньому пастирському листі до вірних і кліру Станіславівської єпархії єп. Ю.Сас-Куїловський подякував за співпрацю священникам і за розумцння вірних, попросив “повинуватися так само приказам Достойного Наслідника Мого, оказувати Йому щиру вірність і любов синовну і користати радо з Його спасительних настанов” [43,с.1-3]. Також Владика висловив декілька порад-“застережень”: 1) ”пам ятайте, що сповідувана Вами Віра католицька є єдина, правдива та єдиноспасительна, та що поза церквою католицькою Спасителя нема і не може бути”; 2) “недайтеся обманути ніякими примхливими науками і блудними теоріями новітніх апостолів брехні і невір'я, які як вовки в овечій шкурі вдираються нераз до стада Христового, щоби вірних спровадити на дорогу ересі і безбожжя”; 3) ”виховуйте в християнському дусі молоде покоління”; 4) “в суспільному житті стережіться поділу на партії, всякої ворожнечі та незгоди”; 5) ”стійте твердо в єдності зі Св. Церквою Римською...”; 6) завжди виказуйте традиційну вірність для Його Величства Цісаря Австрійського”; 7) ”душпастирів ваших вважайте за своїх Отців духовних” [43,с.2]. В цих “застереженнях” повністю знайшла відображення ідея про пастирське служіння народів, яку протягом свого єпископства

намагався реалізувати єп. Ю.Сас-Куїловський. Цю ідею він розвивав і на митрополичому престолі аж до смерті 4 травня 1900р. Як справедливо зазначає о. С.Мудрий, “з митрополитом Юліаном зійшла у могилу людина з бурхливою молодістю: ідеаліст, добре вихований і обізнаний з життям, він дуже любив свою Церкву і обряд. Митрополит Ю.Сас-Куїловський, як священник і єпископ, був лагідної вдачі, побожний і смиренний, добросердний і милостивий до бідних, був меценатом різних добрих ініціатив. Після випробовувань молодості не втручався в політику ані місцеву, ані загальнодержавну, будучи лояльним до Габсбурзької монархії й вірним Ап. Престолові й католицькій ідеї взагалі” [139,с.335]. На думку Ю.Федоріва, єп. Ю.Сас-Куїловський - “постать мало помітна”, хоча “загалом він був добрим пастирем і в плані організації Єпархії має незаперечні заслуги” [155,1967,с.289]. Цікаво, що радянські історики зазначали, що єп. Ю.Сас-Куїловський своєю діяльністю не приніс ніяких зрушень” [59,с.11].

Отже, в діяльності єп. Ю.Сас-Куїловського можна прослідкувати деякі ідеалістичні мотиви, однак, він висунув свою ідею пастирського служіння, яка стала наріжним каменем у всій його діяльності. Ця ідея, на думку єп. Ю.Сас-Куїловського, передбачала невтручання в політику, лояльність до Австрійського Престолу і вірність католицькій Церкві. Все це, на його думку, повинно було зупинити зростання “невірства” і раціоналізму, поширення радикальних ідей в суспільстві і зміцнити позиції Церкви. Разом з тим ця ідея могла бути зреалізована (і до певної міри таки була реалізована) через розвиток церковних (релігійних) товариств, благодійницьку діяльність, поширення католицької преси і книжок, канонічні візитації, пастирські листи і т.д.

РОЗДІЛ IV

Єпископ Андрей Шептицький (20.09.1899-17.12.1900): початок нової епохи

Призначення А.Шептицького ЧСВВ третім Станіславівським єпископом різко змінило розвиток Станіславівської єпархії. Як зазначає д-р Г.Лужницький, “після такого науковця, як єпископ Ю.Пелеш, та хворого і розчарованого ідеаліста, яким був єпископ Юліан Куїловський, молодий, повний ініціативи, Кир Андрей Шептицький був Божою благодаттю нової і ще не зорганізованої як слід Станіславівської єпархії” [133,с.531-532].

Дня 2 лютого 1899 р. [цю дату підтверджують: 128, с.37;134,с.17], за порадою кардинала М.Ледуховського, Префекта Священної Конгрегації для поширення віри (він познайомився з о. А.Шептицьким в липні 1897р.), який запропонував Андрея Шептицького як кандидата на Станіславівського єпископа. Однак, А.Шептицький спочатку відмовився приймати цю гідність. Коли про це довідався Папа Лев XIII, то, пригадуючи собі авдієнцію, наділену йому та його матері в 1888р., висловив через кардинала М.Ледуховського своє бажання, щоби А.Шептицький прийняв цю номінацію [120,с.12]. У зв'язку з цим ряд дослідників відзначають таку позитивну рису, як особиста скромність майбутнього претендента [122,с.15-16;57, с.373-375; 165,с.9]. Радянські дослідники навпаки акцентували увагу на тому, що А.Шептицький зробив блискучу кар'єру завдяки особистим зв'язкам [59,с.11]. У своєму першому пастирському листі до єпархіального духовенства: “Коли я мав стати Станіславівським єпископом, довго боронився я й зробив усе, що міг, щоб від цього уряду усунутися, й щойно ясно висловлена воля Святійшого Отця, котрому як монах винен послух більше, ніж хто-небудь другий, склонила мене до прийняття цього тягару”, а далі заявив: “Від тепер маю бути не лише Вашим братом, але й Вашим опікуном, Вашим батьком і присвятити Вам усе, а коли буде треба, то й життя за Вас віддати”. На думку М.Горняткевича, ця його заява мала вирішальне значення у цілому його житті, він ніколи не йшов на ніякий компроміс навіть у найтяжчих питаннях і все віддавав на службу Бога і України [165,с.9].

Вже в квітні Президія Намісництва повідомила про призначення А.Шептицького, “*biskupem w Stanislawowie*” [8,арк.1]. Дня 17 червня 1899р. вийшли з Папської канцелярії дві булли, якими Святійший Отець Лев XIII звільнив єпископа Ю.Сас-Куїловського від зв'язку зі Станіславівською єпархією і переніс на митрополичий престол до Львова, а монаха ЧСВВ Андрея графа Шептицького, преконізував

на єпископа Станіславівського. Одночасно звернувся Святіший Отець того ж дня з другою буллою до вірних Станіславівської єпархії з порученням, щоби вони прийняли достойно нового єпископа “як Вітця і Пастиря душ”, віддали належне йому почитання та з покірною виконували його поручення [183, с.231; 25, 1899, ч.ХІ, с.2]. А під днем 18 вересня 1899р. повідомила Єп. Консисторія світське і монаше духовенство Станіславівської єпархії, що “Преосвященний Андрей Шептицький, прийнявши дня 17 вересня в Архикатедральнім храмі св. Юра єпископські свячення, приїде дня 20 вересня до Станіслава і вступить на владичий престіл дня 24 вересня та відслужить в ті дні першу архиерейську Службу Божу” [25,1899,ч.Х,с.5].

При посвяченні в єпископи А.Шептицький “порушив” одну “добру” традицію. Оскільки тоді українці мали тільки одного митрополита у Львові та одного єпископа у Перемишлі, то третім святителем звичайно був львівський римо-католицький владика. Єп.-номінант А.Шептицький вчинив дещо по-іншому. Він поїхав на Закарпаття (яке належало до Транслейтанії-Угорщини, хоч і в межах Австро-Угорської монархії), щоб попросити тутешніх гр.-кат. єпископів (ужгородського чи прясівського) взяти участь у його висвяченні. Вони радо дали згоду, але несподівано під час висвячення їх було закликано на зїзд угорських єпископів. Тому довелося запросити львівського римо-католицького єпископа. І хоч все відбувалося за встановленою традицією, але саме єпископ, а пізніше митрополит А.Шептицький встановив тісні канонічні звязки з Закарпаттям, що тривало аж до його смерті [55,с.375]. Таким чином, вже перші кроки єпископа номінанта свідчили про його український характер, що було цілковитим запереченням тверджень радикалів про поляка-графа Андрея Шептицького [129,с.9].

Висвячення на єпископський престол, як вже згадувалось вище, відбулося 17 вересня 1899р. у Львові у соборі св. Юра, а інсталяція його відбулася 20 вересня у Станіславській катедральній церкві св.Воскресіння. Вже в звязку з інсталяцією владика проявив свій український національний напрям. Наприклад, тодішній Станіславівський староста Прокопчиць віддрукував запрошення на інсталяцію владика тільки німецькою мовою, але Кир Андрей наказав віддрукувати запрошення і українською; згаданий староста запросив лише священиків на прийняття з приводу інсталяції, але Кир

Андрей запросив від себе дев'ятьох світських українців, серед них д-ра М.Коцюбу, лікаря, що був також д-ром філософії і професором місцевої вчительської семінарії та вів діяльність в Станіславівській філії "Просвіта". Іменування А.Шептицького ЧСВВ Станіславівським єпископом прийняли всі вірні і духовенство Станіславівської єпархії з великою радістю і всі поклали на цю номінацію великі надії. Висловом цього одушевлення був привітний вірш від громадянства видрукований на окремому листку з портретом нового єпископа [183,с.231-232;137,с.16-17]. Далі єпископ проявив свій український характер на прийомі з нагоди інсталяції. Тоді владику Андрей сказав до князя Сангушка: "Князю, ти також наш і в тобі пливе руська кров" [137,с.17] (за іншими даними князя Пузини) [165,с.9-10]. На закиди соціалістів і радикалів, які вважали, що А.Шептицький - польський шляхтич і не зможе надалі зрозуміти потреб українського народу, новообраний єпископ відповів: "Я є русин по своєму дідові і прадідові, любив нашу Церкву і наш святий обряд цілим моїм серцем" [129,с.9;157,с.18]. На думку В.Полека, призначення А.Шептицького ЧСВВ Станіславівським єпископом мало історичне значення не тільки для нашої Церкви на Прикарпатті, але й для громадсько-політичного і культурного життя, а одночасно підготував його до пізнішої долі митрополита і українського Мойсея [186,с.125]. Навіть можна погодитись, що весь пройдений А.Шептицьким життєвий шлях був підпорядкований цій меті. [детальніше див.: 56;75,с.139; 76,т.3,с.1978; 83,т.3, с.1218;78,с.451; 80, т.4,с.519;81,с.1; 82,т.16,с.54-255; 84,т.12,с.399; 128].

Андрей Шептицький (хресні імена Роман, Олександр, Марія 29.07.1865. - 01.11.1944), видатний церковний, культурний і громадський діяч, митрополит Галицький, Архієпископ Львівський і єпископ Кам'янець-Подільський. Народився в с.Прилбичах Яворівського повіту (Галичина), син графа Івана і Софії з Фредрів (дочки польського письменника О. Фредра). Шептицькі - давній боярський рід Галичини, який в кінці 18 на початку 19 ст. ополячився. Ще дід Шептицького Петро (1842р.) був вірним східного обряду та оборонцем своєї Церкви, формально був поляком, але почував себе русином. За часів панування Австрії Шептицькі отримали титул графів. Також з роду Шептицьких вийшло кілька визначних владик. Родинна традиція мала вплив на поворот Шептицького до свого народу [194а,с.13-90]. Початкову освіту

Шептицький отримав вдома, гімназійну - у Львові і Кракові. Вступив до війська, але через недугу не закінчив військову службу. У 1883-1887 рр. студіював право в Кракові і Бреславі (Вроцлав). У 1888р. одержав ступінь д-ра права. У 1887р. відвідав Київ, де познайомився з д-ром В.Антоновичем, а в Москві з В.Соловйовим, 28 травня 1888р. вступив до Василіян у Добромилі, де відбув новіціят. У чернецтві Шептицький прийняв ім'я Андрей. На священика висвячений єп. Ю.Пелешем 22.08.1892 р. Згодом Шептицький здобув у Кракові докторське звання з богослов'я та філософії, був магістром новиків, ігуменом монастиря св. Онуфрія у Львові; розвинув широку місійну діяльність. Будучи професором теології в домі василіянських студій у Кристинополі, Шептицький одержав від папи Лева XIII номінацію на єпископа Станіславівського і був хіротонізований 17.09.1899, а 21.10.1900 р. одержав номінацію на Львівського архієпископа, Митрополита Галицького і єпископа Кам'янець-Подільського.

Молодого єпископа чекала важка праця. Це обумовлювалося тогочасним станом національного руху та становищем гр.-кат. церкви у Галичині. На межі 19-20 століття національний рух на всій території України виразно активізується: керівництво ним починають брати на себе новоутворені політичні партії [101,с.205]. Зокрема в Галичині ще на початку 1890-х рр. була створена система політичних партій, що перебирають на себе керівництво національними рухами. Це негативно позначилося на становищі гр.-кат. церкви, оскільки, “новочасні національні рухи виявили більше ідейного запасу і були більше здатними привернути на свій бік молодь і соціальні прошарки, ніж будь-яка з груп, лояльних до монархії” [123а,с.321]. Отже, в умовах загальної політизації суспільного життя в Галичині церква почала поступово втрачати свій вплив на суспільство. Боротьба народовців і москвофілів “утруднювала дуже працю духовенства, а тим самим і єпископа”, оскільки кожна з партій хотіла бачити в єпископові свою людину і слідкувала за кожним його кроком, кожним сказаним його словом [132,с.10;183,с.232]. Особливо для церкви небезпечним був радикальний рух, який охопив Коломийський, Косівський, Станіславівський повіти. Як відомо, радикальні впливи були популярні у народі в зв'язку з важкою соціально-економічною ситуацією. Всі ці моменти обумовлювали всю складність завдань,

які стояли перед третім Станіславівським єпископом.

Одним з першочергових завдань єп. А.Шептицького було піднесення авторитету церкви в галицькому суспільстві шляхом зміцнення впливу на національний рух, підвищення ролі християнської моралі і релігійних почуттів і консолідації навколо церкви всього суспільства. Цій же меті підпорядковувалися інші завдання - розбудова єпархії та запровадження духовної семінарії та завершення реставрації катедр. Як бачив новий єпископ свої завдання, можна прослідкувати на підставі аналізу двох пастирських листів: "Перше слово Пастиря", "Наша програма" [вперше опубліковано: 44;45]. В цих пастирських листах викладена соціальна програма владики Андрея [129,с.9]. Вже в першому листі Кир Андрей подає своє бачення, розуміння головного завдання єпископа - це обов'язок бути пастирем для своїх вірних, та навіть більші вимоги ставить він перед собою: "Вже тільки для Вас маю жити, для Вас цілим серцем і цілою душею працювати, для вас усе посвятити, ба навіть, за Вас, як цього треба буде і життя віддати" [67,с.1]. Завдяки цьому владику Андрей першими своїми листами, як відзначає о. І.Назарко, прихилив серця всіх [140,с.22], що згодом проявиться в його пастирській діяльності як Станіславівського єпископа. "Нині... бодай слабим словом бажаю заявити вам про свою дбайливість тай батьківську любов супроти Вас..." [140,с.226]. У пастирському листі "Наша програма" він зазначає: "Я - українець з діда-прадіда. А церкву нашу та наш святий обряд полюбив я цілим серцем, присвятивши для Божої справи ціле своє життя. Отже знаю, що під цим оглядом не міг би я бути чужим для людей, що віддані серцем і душею тій самій справі" [67,с.2]. Однак, він вказує, що для єпископської праці, в т.ч. священничої настали важкі часи, бо "всі ворожо успосіблені для Христа сили злучаються разом і несамовитими зусиллями скріпляють свою могутність, через що "у людей слабне віра, зростає матеріалізм, а насіння Божого Слова паде чимраз частіше на лиху почву". [67,с.20]. Саме тому становище єпископа за таких умов було дуже важке. "А сталось воно просто невиносимим, коли б не мав він у духовенстві справжніх приятелів і братів..." [67, с.20]. Отже, владику Андрей "робить ставку" на духовенство, на яке хоче він опиратись в подальшій своїй діяльності. Така заява, на нашу думку, була проявом такту, щоби не відхилити від себе духовенство, значна частина

якого була москвофільською. Природньо, що таке складне становище нового єпископа не могло не стати однією з причин (поряд із скромністю!) відмови монаха А.Шептицького від єпископського престолу (він теж людина), і лише “ясна та виразна воля святійшого Вітця... склонила мене піднятися до цього тягару” [67, с.20-21]. Одна з найбільш реальних і важливих причин: “я боявся попадати в непорозуміння зі світським духовенством”, через те, що досі був ченцем ЧСВВ, адже, “вже від давно світське духовенство закидувало монахам амбіції та посягання на церковні достоїнства” [67,с.21]. Саме з цієї причини владика з перших днів прагнув порозумітися зі світським духовенством: владика вітає священників як “своїх братів і помічників у праці”, визнає, “монахом не перестаю бути. І монашого каптура не скидаю...”, але прагне порозумітися над спільною нашою працею. [67, с.21-22].

Владика Андрей далі ставить питання про завдання духовенства і самого єпископа. Він змушений констатувати, що “небагато ще літ тому, духовенство було провідною верствою народу”, але, “через розвиток політичного життя” уступило світській інтелігенції. Саме тому він ставить питання про повернення впливу Церкви на народ. Однак, уточнює: “часи, коли українську інтелігенцію репрезентували самі лише священники минули безповоротно”, на що не жаліється, але домагається “проводу в справах суспільно найважливіших: у справах віри та моралі”, висловлюючи переконання, що “в тих справах (справах віри та моралі. - авт.) піде за нами й нарід та світська інтелігенція” [67,с.22]. Отже, єпископ ставить питання про повернення впливу Церкви тільки виключно у сфері морально релігійній, а не політичній, проти чого виступали радикали. До того ж він ставить питання про співпрацю, а не боротьбу духовенства і світської інтелігенції. Владика акцентує увагу на моральні сторони наслідків радикального руху: “Боїмося безбожної науки - зовсім противної науці Христа. Боїмося науки соціалістів, тих, хто підмиває основи християнської родини, що не визнають приватної власності, а релігію вважають приватною справою кожної людини зокрема” [67,с.25]. Отже, владика ставить завдання для всіх священників єпархії - звести до мінімуму вплив радикалів на народ, і це завдання є одним з першочергових. Для цього, як основний засіб він пропонує захищати догми християнської науки, “відкривати і збивати їхню (радикалів) ложну науку” [67,с.24-25]. Владика Андрей також

розробив конкретні практичні поради для проведення заходів на виконання вищезгаданої мети. По-перше, він пропонує, “не згадуючи людям нічого про радикалів і соціалістів,... утверджувати їх у догмах науки Ісуса Христа, особливо в догмах проти чого воює соціалізм” [67, с.26]. По-друге, владика пропонує “звернути свою увагу на організацію християнської родини” [67,с.26]. По-третє, владика закликає “брати участь в економічній праці”, для чого засновувати різні “під економічним оглядом пожиточні установи”, багатих “прихилити до милосердя”, а “убогих остерігати перед пожаданням чужого добра” [67,с.26]. Саме економічний аспект відігравав тоді дуже важливу роль, адже саме на цьому будували в основному свою програму радикали. Саме тому владика ставить завдання “перехопити” економічну ініціативу у них. По-четверте, владика закликає працювати над інтелігенцією не лише молитвою, бо “діло навернення людини - то діло Божої ласки”, але й іншими способами - “перш усього треба самим нам знати про те все, що вони пишуть, - щоб з успіхом збивати їхні блуди”, та “їх самих пізнати” й “дуже заохочувати до практикування християнського життя” [67,с.26-27]. По-п'яте, особливу увагу владика закликає звернути на працю “над молоддю, яку нам світ видає з рук” [67, с.27]. Отже, в пастирському листі “Наша програма” владика Андрей подає своє розуміння тих завдань, які стояли перед ним, і пропонує ряд конкретних способів їх вирішення. Він закликає “більше дбати про солідарність між самими собою”, а також висловлює надію, що “так, як з довір'ям та щирістю відношуся до Вас і подаю братню руку до спільної праці, так маю надію, що теж і у Вас, Всечесні Отці, завжди знайду довір'я і щирість, поміч та послух, хоч би і не знати в якому важкому положенні” [67,с.28]. Пастирський лист “Перше слово пастиря” є першою спробою вирішення завдань єпископа, окреслених у “Нашій програмі”. Владика Андрей розвиває свою теорію “органічної праці”: “Працьовитий чоловік не має часу грішити... є у нього, що дати вбогому!” [67,с.6]. Отже, добробут і мораль на думку владики, тісно пов'язані і навіть взаємозалежні одне від одного. Тому владика намагається вирішити в такий спосіб проблему морального становища і проблему економічного добробуту галицького суспільства. Владика дає практичні рекомендації вирішення даних проблем: “А перед усім тримайтеся своєї землиці! Не випускайте її зі своїх рук!” [67,с.6]. Друга

рекомендація, ”лучіться разом в організації. Заведіть по своїх селах християнські крамниці, господарські та інші пожиточні установи!” [67,с.7]. Водночас він вказує, що Церква може полегшити становище народу, вказати шлях до економічного добробуту, який, однак, не повинен бути перешкодою до “вічного щастя”. Він пише: “У нас ,священиків, знайдете завжди не тільки пораду, але теж (оскільки це буде лише в наших силах) і чинну поміч...” [67,с.7]. Таким чином, теорія “органічної праці” єп. А.Шептицького була альтернативною до економічної програми радикалів, які у своїй програмі “максимальній” висловлювали свою ідею “переміни способу продукції згідно зі здобутками наукового соціалізму... колективного устрою праці і колективної власності средств продукційних” [68,т.1,с.7].

у “Першому слові пастиря” порушується проблема освіти і науки. Він дає конкретні рекомендації у здобутті освіти. По-перше, для поширення освіти необхідно “закладати по селах читальні і захоронки для дітей” [67,с.13]. По-друге, владика радить робити акцент на практичні знання: потрібно подавати “таку освіту, яка б навчила її (молодь. - авт.) не тільки теорій, але теж і практики”, оскільки “не той народ щасливий, що має багато теоретиків, але той, що на всіх ділянках життя є самовистачальним” [67,с.13]. Водночас владика Андрей не забуває і про морально-релігійні аспекти даної проблеми: “Тільки пам’ятайте, що справжня наука не може протиставитись науці Ісуса Христа, так як правда не може протиставитись правді” [67,с.13]. У “Слові до вчителів” розвиває думку, що в освіті необхідне християнське виховання: він закликає їх дбати не лише над “просвічення розуму” молоді, але й над “ублагородженням її сердець”, бо “у кожній науці віра повинна бути провідним світлом людини” [67, с.13]. Цю ж думку він продовжує у “Слові до батьків”, нагадуючи, що “християнське виховання” є більшим добром, ніж усі добра світу” [67,с.13].

На необхідність збереження християнських моральних принципів взагалі в основі життя всього суспільства владика Андрей вказує і в “Слові до інтелігенції”. Він визнає інтелігенцію “немов природніми провідниками народу”, тому закликає її давати народові приклад християнського життя [67, с.14]. Тому він закликає інтелігенцію, “просвічуючи народ,... не відбирайте йому віри та християнської моралі! Не підкошуйте поваги до Цекрви та її слуг! Бо тим самим

знищите лише те, що вже існує, а натомість не збудуєте нічого нового!” Саме тому він пропонує співпрацю інтелігенції зі священниками “для добра народу” [67,с.17-18]. Патріотизм, на думку владика Андрея, не повинен виражатися в якнайбільшій розрізненості позицій, тому він застерігає від “злиш-ньої партійності”, закликає триматися Св.Католицької Церкви та молитися про зєднання святих Божих Церков. [67,с.17-18]. Таким чином, владика обгрунтовує правильну думку про те, що патріотизм зовсім не полягає в “партійній галасливості”, щодо подальших перспектив розвитку, а саме в подальших справах задля народу.

Розвиваючи думку про єдність Церков, владика звертається і до “братів з Буковини” із закликом “пізнайте різниці, що існують між Вашою та їхньою вірою, не приймаючи їх блудів”, “давайте заодно якнайліпший приклад християнського життя”. [67,т.1,с.17-18]. При цьому зазначає, що “зі всіх інших Ви мені миліші, бо Ваше положення трудніше”. Таким чином, владика закликає до лояльного відношення між віруючими обох конфесій - гр.-католиками та православними, однак застерігає від прийняття “їхніх блудів”, при тому вказує на необхідність “християнськими чеснотами... доказати правдивість нашої віри” [67,с.18]. Отже, в пастирському посланні до вірних єпархій “Перше слово Пастиря” владика Андрей викладає цілу програму діяльності Церкви. Єп. Й.Боцян зазначає, що вже перші два пастирські листи владика Андрея “приєднали йому серця всіх” [163,с.95-100].

Поряд з цим владика Андрей на перших порах робить і ряд практичних кроків по реалізації програми своєї діяльності. З метою ознайомлення зі станом єпархії владика проводить канонічні візитації парохій. І.Лятишевський відзначає, що єпархію “вже давно не відвідували єпископи, бо єп. Куїловський з причини старості, звидав за час своєї 8-и літньої управи лише один Снятинський деканат та звітував всі парохії деканатів Жуковського, Коломийського, Снятинського і Тисменецького” [183, с.233]. Отже, канонічні візитації, завдяки яким “молодий владика дав себе краще пізнати духовенству і народові”, стали першим необхідним кроком владика до реалізації своєї програми діяльності душпастиря на Станіславівському владичому престолі. За короткий час свого єпископства він провізитував абсолютно всі парохії Косівського, Сучавського та Чернівецького деканатів, в Жуківському - відвідав

Джурківську і Черемхівську парохії, в Коломийському - Воскресінці, в Снятинському - Пудилів, Караїв, Олешків, в Тисменецькому - Марківці [122,с.15; 26, 1904, с.147-148, 202-203]. Молодий ієрей чи не вперше в своєму житті мав можливість познайомитися з життям селян, проблемами інтелігенції. Його візитації стали приводом для обнови релігійного життя, він мандрував від села до села, вчив, сповідав, допомагав бідним, чим заслужив велику любов і повагу серед людей [122,с.15]. І.Назарко відзначає, що “невдовзі візитації перетворилися у справжні релігійні маніфестації” [140,с.226]. Таким чином, візитації парафій Стані-славівської єпархії єп. А.Шептицьким мали важливе значення для подальшої його душпастирської праці в цій єпархії.

Крім таких “традиційних” канонічних візитацій, єп. А.Шептицький зробив ще кілька незвичних візитацій: вязнів Станіславівської вязниці (що було не дуже приємною новиною для властей) і молоді у бурсах [122,с.15]. Отже, така душпастирська діяльність єп. А.Шептицького сприяла зростанню його авторитету в суспільстві.

Одним із наслідків канонічної візитації єпархії був пастирський лист “До моїх любих гуцулів” [50;67]. Характерно, що лист написаний гуцульським діалектом, що надає йому значення “своєрідного мані-фесту” [122,с.16]. М.Лесюк стверджує, що А.Шептицький відзначався феноменальними лінгвістичними здібностями, однак мова і стиль проповідей, послань чи листів відзначалися “особливою витонченістю і, сказати б, диференційованістю”, що яскраво можна проілюструвати на посланні “До моїх любих гуцулів” [181,с.6]. Д.Степовик говорить, що “ціле послання Слуги Божого Андрея нав'язне безмежною турботою за спасіння душ його улюблених гуцулів, його батьківською турботою за їхнє туземне добро” [188,с.1-2]. Я.Свищук зазначає, що “в цілому посланні відзеркалюється велике знання душі гуцула...” [187,с.3]. Однак, перші оцінки цього послання дали вже сучасники єп. А.Шептицького. Так, І.Франко дає високу оцінку праці А.Шептицького: “Митрополит Андрей Шептицький від самого свого вступлення на єпископство почав призвичаювати нас до іншого типу, інших форм, іншого характеру, який панує в його посланнях. Почати з того, що замість запліснілої псевдо-церковщини..., він пише свої листи чисто галицько-руською народною мовою, а подекуди, приміром, у голоснім посланні до гуцулів, не цурається промовляти

навіть діалектом - річ досі нечувана у наших церковних достойників..." [69,с.378-379]. У згаданому листі "До моїх любих гуцулів" [67,с.78-105] єп. А.Шептицький як душпастир вирішує ряд злободенних проблем, які зачіпали основи моральних устоїв серед гуцулів. Другим наслідком візитацій був пастирський лист до вірних на Буковині "Правдива віра" [48;49;67,с.50-66]. В цьому листі єп. А.Шептицький зазначає, що прийняття католицизму, а точніше існування гр.-кат. церкви, зовсім не загрожує національному буттю українського народу, оскільки українська гр.-кат. церква є національною за характером і християнською за змістом. Водночас він застерігає від спроб "Христову Церкву спровадити до чисто народних організацій", оскільки Церква "чисто національна... не є Христовою Церквою!" [67,с.66]. Важливе значення також має пастирський лист "Християнська родина" [46;67,с.33-45], в якому він виводить ідеал християнської родини, а водночас застерігає і повчає родини, що не живуть відповідно до "науки Христової" [67,с.32].

Для виховання молоді в християнському дусі владика вживав і більш практичних заходів, до яких належить організація духовної семінарії у Станіславові. У серпні 1899р. єп. А.Шептицький сам закупив за 10 тис.злр. навпроти свого палацу по вул. Липовій, 4, земельну площу, добившись наступного року від австрійського уряду дозволу на будівництво семінарії [185,с.32-33; 186,с.128], притому, за деякими даними, випросив у австрійського уряду 300 тис. корон на будову [140,с.227]. Після обрання галицьким митрополитом єп. А.Шептицький переписав куплену на своє ім'я земельну ділянку на духовну семінарію. В кінці єпископ подарував Станіславівській Капітулі свою цінну бібліотеку, що складала 4 тис. томів, крім цінних стародруків, загальною вартістю кілька тисяч злотих [186,с.128], а згодом призначив фонд на утримання і збільшення бібліотеки в розмірі 1200 крон щорічно. Досить цікавою є доля цієї бібліотеки[детальніше див.: [166,с.7-8]. Також в 1900р. єп. А.Шептицький подарував українцям Станіславова велику збірку музейних експонатів, картин, ікон, стародруків, доля яких не відома досі [166,с.7-8]. Також під час свого коро-ткого єпископства А.Шептицький почав відновлення катедрі, яка набула сучасного вигляду. У 1899-1900 рр. під керівництвом художника О.Макаревича були повністю виконані майже всі роботи [186,с.129].

Одним із останніх кроків єп. А.Шептицького було паломництво до

Риму в 1900р. з нагоди ювілею. У пастирському листі “На грані двох віків” він пише, що цей ювілей є “зворотною точкою в житті людства”, яка змінила “поганські суевір’я” на “правду... і тепло Божого світла”, що змінило відносини на всіх рівнях - від родини до держави [67,с.108-109]. Від Станіславівської єпархії було відправлено до Риму делегацію від духовенства і вірних на чолі з єп. А.Шептицьким. Д.Горняткевич згадує, що владика Андрей по дорозі вже додому мав зустріч з громадським діячем А.Добрянським [165,с.10]. Паломництво до Риму було останнім актом діяльності єп. А.Шептицького на Станіславівському престолі.

Вже 31 жовтня 1900р. проголошено іменування новим митрополитом А.Шептицького, якого було інтронізовано 17 січня 1901р. в катедральному храмі св. Юра у Львові. Багато дослідників відзначає, що після смерті митрополита Ю.Сас-Куїловського кандидатура А.Шептицького була найбільш авторитетною [165,с.10; 140,с.227; 122,с.14]. У своєму пастирському листі “Найбільша заповідь” владика А.Шептицький прощається зі своїми вірними та духовенством: “Півтора року тому вітав я Вас словом любові... Нехай же й останнє слово у хвилі розлуки буде словом “люби”!” [67,с.123]. Таким чином, цим пастирським листом завершується діяльність А.Шептицького як Станіславівського єпископа.

Оцінюючи загалом його діяльність, необхідно коротко зупинитися на історіографії даної проблеми. Так, в радянській історіографії однозначно його оцінювали вкрай негативно, як “ідейного натхненника українського буржуазного націоналізму” [84,т.12, с.399]. Більш об’єктивні оцінки подають А.Г.Великий, о. В.Лаба та інші. Так, А.Г.Великий пише: “...вже тут він поклав перші підвалини своєї культурної і народньої діяльності, яку згодом продовжуватиме на становищі митрополита і провідника народу і Церкви, між двома течіями - українофілів та моксиофілів, поборюваний домашніми радикалами і соціалістами. В такому характері - молодого, енергійного владика, ідеаліста і духовного провідника - перевів він Станіславівську Єпархію через поріг нового ХХ-го ст.” [115,с.266-267]. О. В.Лаба зазначає, що “один рік владичої служби в Станіславові... А.Шептицького, є наче ідилією у його житті, яке пізніше несло йому багато досвідів, тяжких терпінь і гірких розчарувань” [132,с.28]. В.Полек відзначає, що “призначення А.Шептицького ЧСВВ Станіславівським єпископом мало історичне

значення не тільки для нашої церкви на Прикарпатті, але й для політико-громадського і культурного життя, а одночасно підготував його до пізнішої долі митрополита й українського Мойсея” [186,с.125].

Отже, з перших днів свого єпископства єп. А.Шептицький зарекомендував себе в очах української громадськості як український церковний діяч. Своїми пастирськими листами єп. А.Шептицький окреслив коло питань які намагався вирішити протягом свого єпископства. Дбаючи про посилення впливу Церкви на галицьке суспільство, він робить акцент на піднесенні впливу церкви у сфері моралі. На цій же основі він намагається протиставити Церкву радикальним впливам. Таким чином єп. А.Шептицький повністю виконав свої завдання, які ставив перед собою на початку свого єпископства в Станіславі.

Висновки

Станіславівська єпархія має свою довгу історію. При чому цікавим і навіть дещо парадоксальним є співвідношення передісторії та історії цієї церковної області УГКЦ, адже питання про її створення порушувалося близько 95 років (з перервами в 1790-1885 рр.), а реальна її історія тривала 61 рік (протягом 1885-1946 рр.). Це обумовлювалося тим, що західноукраїнські землі в цей період перебували в складі трьох держав по чергово (Австро-Угорської імперії, Другої Речі Посполитої Польської і СРСР), що переважно негативно відбивалося на становищі УГКЦ. Крім того, були ряд інших факторів, що впливали на становище Церкви і на розвиток церковного життя.

Утворення і розвиток Греко-Католицької Церкви супроводжувалися поступовим розширенням території її церковних областей і зростанням чисельності вірних, так що на кінець 18 ст. переважна більшість населення Галичини була греко-католиками. Це вимагало удосконалення церковної структури, зокрема відновлення Галицької митрополії, збільшення чисельності єпархій, а також скликання нового Провінційного Синоду.

У зв'язку з цим вже в кінці 18 ст. виникає питання про створення третьої єпархії в Галицькій церковній провінції (лише з 1846 р. визначено як Станіславівська єпархія). Отож, в передісторії Станіславівської єпархії необхідно виділити два періоди (з 1790 до 1846 рр. - питання про третю єпархію взагалі, а з 1846 р. - з точною назвою і осідком в Станіславові), протягом яких поступово все більше визрівали передумови для її створення. Слід виділити дві групи факторів, що впливали на процес створення єпархії, які є взаємопов'язаними, - це церковні і політичні. Щодо церковних передумов, то слід відзначити наступні: 1) надмірно велика територія Львівської архієпархії, що обтяжувало єпископів під час візитацій; 2) накопичення у Львівській Консисторії багатьох невіршених справ; 3) неможливість скликати Провінційний Синод без наявності трьох єпископів; 4) чисельне співвідношення вірних, священників і єпископів у римо-католиків, православних і греко-католиків було не на користь останніх, що не відповідало реальним духовним потребам вірних. Однак, крім цих суто церковних факторів, не менш важливими були політичні, зокрема: 1) Греко-Католицька Церква зарекомендувала

себе оборонцем самобутності українського народу в Галичині в умовах ополячення й окатоличення (хоча, звичайно, були певні винятки); 2) розвиток українського національного руху в Галичині засвідчував нагальну потребу створення власної національної еліти, яку до цього становило переважно греко-католицьке духовенство; 3) поширення в Галичині за тяжких соціально-економічних умов радикальних та москвофільських ідей викликало потребу зміцнення впливу Церкви на галицьке суспільство; 4) переобрання світською інтелігенцією на себе ролі провідника національного руху вимагало “порядку” позицій Церкви в галицькому суспільстві. Звичайно, весь цей комплекс факторів активно впливав на розвиток Церкви, і одним із засобів вирішення цих проблем було створення ще одної церковної області в структурі УГКЦ. Крім того, на цей процес значний вплив справляли і суб'єктивні фактори: 1) “польський” - протидія польських шовіністичних кіл в галицькій провінційній адміністрації; 2) “австрійський” - сприяння австрійського імператорського двору, зокрема єпископові Ю.Пелешу; 3) “внутрішній” - спроби українських депутатів та деяких представників інтелігенції активізувати процес створення єпархії. Все це привело до того, що була про створення Станіславівської єпархії була видана папою Левом 13 лише в 1885 р.

Однак до повного її організаційного становлення було ще далеко, оскільки Станіславівська єпархія розглядалася як “глухий закуток” в Галицькій Церковній Провінції. Це яскраво засвідчили такі факти, як: 1) невивінування єпархії земельною та грошовою дотацією з боку Львівської архієпархії; 2) “рокіровка” єпископів напередодні Львівського Провінційного Синоду 1891 р.; 3) нетривале перебування і часті зміни єпископів на Станіславівському єпископському престолі. Попри те були й певні успіхи в організації єпархії: 1) вже за єпископа Ю.Пелеша було чітко окреслено кордони єпархії, повноваження єпископа-ординарія, склад і повноваження Єпископської Капітули і Консисторії; 2) за єпископа Ю.Сас-Куїловського проведено Єпархіальний Синод для вирішення найважливіших церковних питань; 3) створено цілий ряд церковних братств і товариств, зокрема - Вдіво-Сирітський Фонд для матеріального забезпечення овдовілих священничих сімей.

Були певні позитиви й негативи в становищі Греко-Католицької Церкви, зокрема в Станіславівській єпархії. По-перше, за

митрополита С.Сембратовича (1885-1898 рр.) орієнтація Греко-Католицької Церкви змінюється з старорусинської (по суті, московфільської) на українофільську. Єпископ Ю.Пелеш в своїх пастирських листах виступає на захист прав “руської (української. - авт.) народності як самостійної, як від російської так і від польської відрубної”; до того ж брав участь в роботі Галицького провінційного сейму й австрійської Державної думи (парламенту). По-друге, поширення радикальних і соціалістичних ідей серед українського населення Галичини, яскраво засвідчене в пастирських листах єпископів Ю.Пелеша, Ю.Сас-Куїловського, А.Шептицького, вимагало адекватних дій з боку Греко-Католицької Церкви. Так, єпископ Ю.Пелеш виступив на підтримку ідеї католицької школи, єпископ Ю.Сас-Куїловський акцентував увагу на священничому служінні, а єпископ А.Шептицький започаткував новий стиль канонічних візитацій. Однак спроби Станіславівських єпископів традиційними засобами кардинально зміцнити вплив Церкви на галицьке суспільство не могли увінчатися особливим успіхом. По-третє, відбулися зміни в соціальній структурі населення Галичини, зокрема з явилася нова верства - світська інтелігенція, яка поступово починає перебирати на себе роль провідника національного руху, внаслідок політизації якого Церква опинилася на його узбіччі. Спроби єпископів щось змінити в цьому плані особливих успіхів не мали, і потрібно було, щоб УГКЦ очолив новий митрополит, а Станіславівську єпархію - новий єпископ, аби розпочалася “нова епоха” в історії Церкви.

Резюме

Потреба створення третьої у Галицькій цекровній провінції єпархії виникла вже в кінці 18 ст., однак під дією сукупності різних обставин відкладалася аж до середини 19 ст. Це обумовлювалось тим, що питання про створення третьої єпархії до середини 19 ст. серйозно не порушувалося як окрема проблема. Тому всі спроби порушити його мали фрагментарний характер, а самі спроби розтягувалися в часі на декілька десятків років. Між тим, передумови створення третьої єпархії визрівали все більше. Однією з них була спроба скликати Провінційний Синод, який міг відбутися за наявності трьох єпископів. “Весна народів” 1848р. активізувала гр.-кат. духовенство, яке почало відігравати роль національного проводу. Саме в цей час питання про третю єпархію, нарешті, вирішується позитивно: імператор дозволив своїм декретом заснувати Станіславівську єпархію у 1850р. Саме з цього моменту починається другий етап передісторії Станіславівської єпархії, який характеризується спробами “вибити” єрекційну буллу папи про заснування згаданої єпархії з осідком в Станіславові. Однак під впливом активної протидії польських шовіністичних кіл в галицькій провінційній адміністрації та деяких представників австрійського бюрократичного апарату, а також враховуючи фінансові труднощі, Ап. Престол довгий час не зважувався на створення нової гр.-кат. єпархії, незважаючи на численні спроби активізувати вирішення цього питання. Лише завдяки втручанням архикнязя Р.Габсбурга та зацікавленості самого Ап. Престолу вдалося, нарешті, добитися булли про заснування Станіславівської єпархії, яку видав у березні 1885р. папа Лев XIII.

Першим єпископом новоствореної єпархії було призначено відомого діяча о. д-ра. Ю.Пелеша, який підтримував хороші стосунки з правлячою династією Габсбургів, а разом з тим був талановитим організатором та науковцем, що робило його кандидатуру єдиною можливою в даній ситуації. Всією своєю діяльністю Ю.Пелеш виправдав такий вибір. Одразу ж він взявся за організацію єпархіальних органів. Вся діяльність Ю.Пелеша базувалась на концепції “трьох патріотизмів”, яка включала визнання духовної єдності Католицької Церкви, австрофільські і народовські

погляди. На цій основі Ю.Пелеш намагався вести боротьбу з молодим радикальним рухом в Галичині за зміцнення позицій Церкви у галицькому суспільстві. З цією метою він всіляко підтримує розвиток церковного життя в єпархії, виступає за захист прав Церкви у австрійському парламенті, проводить канонічні візитації парохій своєї дієцезії, видає низку пастирських листів. З метою протистояння впливам радикального руху та православ'я Ю.Пелеш намагається запровадити в єпархії контроль за освітою, підтримує ідею конфесійної католицької школи, надає широкі повноваження церковному комітету по цензурі. На всій діяльності Ю.Пелеша позначився розвиток суперечливих суспільних процесів у Галичині в 1880-х рр. Однією з найбільших заслуг першого станіславівського єпископа було ініціювання разом з митрополитом С.Сембратовичем скликання Львівського Провінційного Синоду. Однак участь у самому Синоді єп. Ю.Пелеш брав уже в ролі Перемиського єпископа, а від Станіславівської єпархії - другий її єпископ Ю.Сас-Куїловський.

Така "рокіровка" напередодні Синоду, пов'язана зі смертю Перемиського Єп.-орд. І.Ступницького, зовсім не враховувала потреби завершення розбудови єпархії (відкриття семінарії тощо) і засвідчила, що Станіславівська єпархія розглядалась як "глухий закуток" в Галицькій церковній провінції (ця тенденція прослідковується і щодо двох наступних станіславівських єпископів - Ю.Сас-Куїловського та А.Шептицького). Участь Сас-Куїловського у Львівському Синоді була до певної міри номінальною, хоча він виступив в обороні прав Гр.-Кат. Церкви. Головним девізом його єпископства було зміщення акцентів на виконання священиками своїх душпастирських обов'язків, а вірними - в духовному самодосконаленні. Цьому гаслу, можна сказати, була підпорядкована вся діяльність другого станіславівського єпископа, зокрема канонічні візитації парохій, і саме з цієї причини він намагався не втручатись у політичні справи. Це мало свої позитивні і негативні наслідки. Адже незважаючи на внутрішньопартійні дискусії з приводу ставлення до Церкви, радикали все ж дійшли до компромісної точки зору - продовженні боротьби з Церквою, що негативно вплинуло на її становище (антиклерикальні виступи на Коломийщині та Косівщині). В складних соціально-економічних умовах спроби єпископа традиційними способами (канонічні візитації,

контроль за освітою, діяльність церковних товариств) вплинути на поширення радикальних ідей не мали успіху. З метою організаційного зміцнення єпархії і впорядкування ряду справ єп. Ю.Сас-Куїловський скликав перший Дієцезальний Синод у 1897р. Однак, невдовзі він покинув Станіславівський престол, призначений у 1899р. Гали-цьким митрополитом, будучи вже старим і немічним.

Третім Станіславівським єпископом став молодий і енергійний василянин А.Шептицький. З його появою, можна вважати, починається нова епоха в історії Станіславівської єпархії, а згодом - і в історії Гр.-Кат. Церкви. За короткий період свого перебування в Станіславі єп. А.Шептицький встиг зробити чимало для організаційного розвитку єпархії. Особливою заслугою А.Шептицького було проведення канонічних візитацій за новим зразком, видання семи пастирських листів до духовенства і вірних єпархії. Канонічні візитації єпископа повністю виконали своє завдання - наблизили його до народу. Самі ж пастирські листи А.Шептицького стали своєрідною програмою активізації участі Церкви в національному русі Галичини.

Отже, діяльність перших трьох єпископів Станіславівської єпархії була спрямована на організаційне оформлення та становлення єпархії, а також на зміцнення позицій гр.-кат. Церкви в галицькому суспільстві і національному русі в Галичині.

The summary

The need of creation of the third diocese in Galicia of a church since has arisen already in the end of the 18th century, however by virtue of action of set of circumstances and objective factors was always postponed down to middle of the 19th century. It was proved that a question about creation of the third diocese to middle of the 19th, century seriously did not rise as a separate problem. Therefore all attempts to break it had fragmentary character, and the attempts were stretched in time on some tens years. Between that, the preconditions of creation by third diocese grew up more and more. One of them was an attempt to convene a Provincial Synod, which could take place only when all of the three Bishops were present. „The Spring of the peoples“ in 1848 made active Greek-Catholic Clergy, which began to play a main role of the national leadership. Now question about the third diocese, eventually, is decided positively: ruler of the Austrian empire has permitted to base the diocese of Stanislaviv by his decree in 1850. From this moment begins the second stage of the history of the diocese of Stanislaviv, which was characterized by attempts „to beat out“ the decree of the Pope of Rome about establishment diocese, that was mentioned before, with the centre in Stanislaviv. However under influence of active counteraction Polish chauvinistic people in Galicia of provincial administration and some representatives of the Austrian bureaucratic device, and also taking into account financial difficulties, Roman rite Church for long time did not bore in mind to create the new Greek-Catholic diocese, despite of numerous attempts to make active the decisions of this question. Only due to intervention of archprince R. Habsburg and interest of the Roman rite Church itself it was possible, eventually, the decree of establishment of the diocese of Stanislaviv, which was given out in March 1885 by the Pope Leo XIII.

The well known figure Rev. Dr. J. Pelesh was nominated to be the first Bishop of the diocese of Stanislaviv, which supported the good attitudes with a ruling dynasty of Habsburg, at the same time was the talented organizer and science officer, that made his nominee the only possible in the given situation. By all his activity J. Pelesh has justified

such choice. At once he has undertaken to organize the staff of the diocese of Stanislaviv. All activity of J. Pelesh was based on the concept of „the three patriotic motives“, which included recognitions of spiritual unity of the view of the Catholic Church, Austrians and national views. On this base J. Pelesh tried to conduct struggle with young radical movement in Galicia for strengthening of positions of Church inside of a society of Galicia. With this purpose it in every possible way supports development of church life in the diocese, acts for protection of the rights of Church in the Austrian parliament, will carry out initial visits of the parishes of the diocese, gives out a number of the pastoral letters. With the purpose of an opposition to influences of radical movement and orthodox J. Pelesh tries to control the education, supports idea of the Catholic school, gives wide powers to church committee on censorship inside of his diocese. The development of inconsistent public processes in Galicia in 1880 has had an effect on all activity J. Pelesh. One of the greatest merits of the first Bishop of Stanislaviv was the initiation together with Metropolitan S. Sembratovych of convocation of the Lviv Provincial Synod. However participation in the Synod Bishop J. Pelesh took already in a role Peremyshi Bishop, and the diocese of Stanislaviv was presented by Bishop J. Sas-Kuilovskiy.

Such replacement on the eve of a Synod was created by the death of Bishop I. Stupnitskiy, and at all did not take into an account of the need of the end of development of the diocese (opening of a seminary etc.) and has certified, that the diocese of the Stanislaviv was considered as „a wild province“ of Greek-Catholic church in Galicia (this tendency is traced and concerning to following Bishops of Stanislaviv - J. Sas-Kuilovskiy and A. Sheptytskiy). Participation of Bishop Sas-Kuilovskiy in the Lviv Synod was in the certain measure nominal, even though he has acted in a defense of the rights of the Greek-Catholic Church. The main his motto was displacement of accents on executions by the priests of theirs pastoral duties, and in spiritual development. It is possible to tell to this slogan, all activity the second Bishop of Stanislaviv, in particular initial visits of the parishes subordinated, and for this reason it tried to not interfere with political businesses. It had the positive and negative consequences. Despite of inner-party discussions concerning the attitude to Church, the radicals, nevertheless, have reached to a compromise point of view to continue the struggle with Church, that negatively has affected its status (against claries performances in

Kolomyja and Kosiv regions). In the complex of the socio economic conditions attempt of Bishop by traditional ways (initial visit, control of formation) did not make any success to affect distribution of radical ideas. With the purpose of organizational strengthening of the diocese reduction in the order of a number of businesses Bishop Sas-Kuilovskiy has called the first Synod of the diocese in 1897. However, soon he has left the Stanislaviv, because he was nominated for Metropolitan of Galicia in 1899, being already old and ailing.

The third Bishop of the Stanislaviv's diocese became young and vigorous Basilian father A. Sheptytskiy. With his occurrence, it is possible to consider, begins the new epoch in a history of the diocese of Stanislaviv, and henceforth and in a history of Greek-Catholic Church. For the short period of the stay in Stanislav Bishop A. Sheptytskiy had time to make much for development of the diocese. The special merit of A. Sheptytskiy was realization of initial visits in a new way, the edition of the seven pastoral letters to clergy and laity. Initial visits of Bishop completely have executed the task - to approach himself to the people. The pastoral letters of A. Sheptytskiy became the original program of activation of participation of Church in national movement in Galicia.

So, the activity of this three Bishops of the diocese of Stanislaviv was directed to organizational registration and development of the diocese, and also on strengthening of the positions of Greek-Catholic Church in Galician society and national movements in Galicia.

Список використаних джерел і літератури

I. Джерела.

а) Архівні джерела:

1. Центральний Державний Історичний Архів України у м. Львові (далі-ЦДА України у м. Львові).-Ф.146, Оп.4, т.1, Спр.2218, Арк.1-31.
2. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.4, Спр.2334, Арк. 1-64.
3. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.4, Спр.2335, Арк. 1-132.
4. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.4, Спр.2336, Арк. 1-125.
5. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.7, Спр.3983, Арк. 1-114.
6. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.50, Спр.163, Арк. 1-24.
7. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.50, Спр.164, Арк. 1-56.
8. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.50, Спр.165, Арк. 1-22.
9. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.50, Спр.166, Арк. 1-42.
10. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.50, Спр.167, Арк.1-10.
11. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.50, Спр.175, Арк.1-197.
12. ЦДА України у м. Львові.- Ф.146, Оп.50, Спр.178, Арк.1-81.

13. ЦДІА України у м. Львові.- Ф.358, Оп.2, Спр.1, Арк.1-5.
14. ЦДІА України у м. Львові.- Ф.358, Оп.2, Спр.2, Арк.1-5.
15. ЦДІА України у м. Львові.- Ф.684, Оп.1, Спр.28, Арк.1-35.
16. ЦДІА України у м. Львові.- Ф.785, Оп.1, Спр.106, Арк.2.
17. Державний Архів Івано-Франківської області(далі ДАІФО).- Ф.504, Оп.1, Спр.317, Арк.1-11.
18. ДАІФО.- Ф.504, Оп.1, Спр.321, Арк.1-28.
19. ДАІФО.- Ф.504, Оп.1, Спр.322, Арк.1-38.
20. ДАІФО.- Ф.504, Оп.1, Спр.348, Арк.1-148.
21. ДАІФО.- Ф.504, Оп.1, Спр.386, Арк.1-16.
22. ДАІФО.- Ф.504, Оп.1, Спр.555а, Арк.1-101.
23. ДАІФО.- Ф.504, Оп.1, Спр.600а, Арк.1-98.
24. ДАІФО.- Ф.504, Оп.1, Спр.672, Арк.1-29.

б) Періодичні видання:

25. Вісник Станіславівської єпархії.-1886-1900.
26. Шематизм всечесного клира Єпископської дієцезії греко-католической Станиславовской на рокь...-Львовь: Типография Ставропіг. Ин-та,1886; Станиславів: накл. Єп.Орд.з печатни І.Данкевича, 1887-1900.

в) Пастирські листи:

27. Пастирський лист єп.Ю.Пелеша до священства і вірних з приводу 50-літнього ювілею Папи Лева XIII "Про ювілейний відпуст", даний в Празник Пасхи 1886.-Станіславів: накл.Єп.Орд.,1886.-7с.
28. Пастирський лист єп.Ю.Пелеша до вірних з приводу 50-літнього ювілею священства Папи Лева XIII "Преподобні во Христі Браття", даний 25 квітня 1886р.- Станіславів:накл.Єп.Орд.,1886.-5с.
29. Пастирський лист митрополита галицького С.Сембратовича до єпископів руських Галицької Провінції про Синод провінційний у Львові(даний 15\27липня 1891р).-

Львів:Типографія Ставропіг.Ин-ту, 1891.-6с.

30. Порядок скликання і проведення Синоду провінційного у Львові у місяці вересні 1891р.(розпорядження митрополита С.Сембратовича від 15\27 липня 1891р.).-Львів:Типографія Ставропіг. Ин-ту, 1891.-21с.

31. Архирейське послання Єп.Ю.Куїловського до Пречесного Кліру і Вірних Єпархії Станіславівської, дане у 21-неділю по Сошествію св.Духа 1891р.- Станіславів:накл.Єп.Орд.,1886.-11с.

32. Архирейське послання Єп.Ю.Куїловського про св. великий Піст Чотиридесятниці, дане 14лютого 1892р.-Станіславів:з друкарні І.Данкевича,1892.-3с.

33. Пастирський лист митрополита і єпископів Галицьких від 16 червня 1893р. про відвідання Папи Римського руською делегацією.- Станіславів:накл.Єп. Орд.,1886.-10с.

34. Пастирський лист Єп.Ю.Куїловського про Великий піст, даний 20 січня 1894р.- Станіславів: з печатні І.Данкевича,1894.-5с.

35. Послання Ап.Нунціятури у Відні “Про молитви до Св.Духа і Пятидесятницю”.- Станіславів: з печатні І.Данкевича,1895.-4с.

36. Спільний пастирський лист митрополита С.Сем-братовича, єпископа Перемиського Ю.Пелеша і єпископа Станіславівського Ю.Сас-Куїловського, даний 23 квітня 1895р.-Львів: з типографії Ставропіг.Ин-та,1895.-20с.

37. Пастирський лист Пресв.Єпископату Австрійського до всіх вірних католиків Австрії в справі виборів до Думи Державної(дано в січні 1896р.)- Станіславів: накл.Єп.Орд.,1896.-8с.

38. Пастирський лист єп.Ю.Сас-Куїловського пор Синод Діїцезальний, даний 5 жовтня 1897р.- Станіславів: накл.Єп.Орд.,1897.-7с.

39. Лист пастирський Архирейських і Єпископів Австрійських до вірних всіх дієцезій по случаю ювілею

50-літнього пановання Єго Величства Нашого Цісаря Франца Йосифа I (дано 8 листопада 1898р.)- Станіславів: накл. Єп. Орд., 1898.-6с.

40. Пастирський лист до єп.Ю.Сас-Куїловського з поводу 50-літньої річниці пановання Єго Величства Наймилостивішого Цісаря Нашого Франца Йосифа I (дано 4 жовтня 1898р.)- Станіславів: накл. Єп. Орд., 1898.-3с.

41. Пастирський лист Галицького Єпископату про 50-літній ювілей скасування кріпацтва.-Львів: типо-графія Створопігійська, 1898.-8с.

42. Пастирський лист єп.Ю.Сас-Куїловського про Службу Божу за упокій душі бл.п.Єго Єминенції Кардинала митрополита кир Сильвестра (даний 10 серпня 1898р.)-Станіславів: з печатні І.Данкевича, 1898.-2с.

43. Пастирський лист єп.Ю.Куїловського до вірних і духовенства єпархії від 25 червня 1899р.-Станіславів: накл. Єп. Орд., 1899.-3с.

44. Лист пастирський преосвященого Андрея, єпископа станіславівського до всіх вірних єго єпархії.-Коломия: накл. М. Білоуса, 1899.-29с.

45. Первий пастирський лист єпископа Андрея Шептицького до руского народу.-Б.м., 1899.-32с.- (Парохіяльна Б-ка, ч.26).

46. Християньска родина: З II пастирського листа ихь преосвящ. А. Шептицького, єп. Станіславівського.-Жовк-ва: накл. вид-ва ЧСВВ, 1900.-32с.

47. Шептицький Андрей, Божю Милостію и святого Ап. Римского Престола благословенієм Єпископъ Станісла-вівский, Всечесному Священству і Вірним Єпархії Поздравленьє в Бозі і Архіерейське Благословеніє!-Жовква: оо. Василянни, 1900.-9с.

48. Шептицький А. Правдива віра (Пастирський лист до вірних на Буковині Станіславівської Єпархії, писаний у Марківцях під Станіславовом, даний у навечір'я св. Михайла 1900 рік.)-Люблін: Свічадо, 1990.-52с.

49. О вірі: Лист Пастирській Преосвященого Андрея Шептицького, Єпископа Станіславовського до русинов на Буковині.-Жовква:печатня оо.Василян 1901.-42с.

50. Напімнення і науки: IV лист пастирській Преосвящ. А.Шептицького, єпископа Станіславівського, до вірних Косівського Деканата.-Жовква: печатня оо.Василян, 1901.-44с.

51. О достоїнстві і обовязках священників: лист пастирский впр. А.Шептицького, Митрополита Галицького, Архиепископа Львівського, Єпископа Каменця-Подольського до Всч.Священства Архиепархії Львовської.-Жовква:печатня оо.Василян,1901.-29с.

52. О покаянію: VII лист пастирській впр. А.Шептицького, Митрополита Галицького, Архиепископа Львівського, Єпископа Каменця-Подольського до вірних своєї єпархії.-Жовква:печатня оо.Василян,1901.-49с.

з) Спогади, мемуари:

53. Заклинський А.о. Записки...-Львів: Червона Русь, 1899.-144с.

54. Заклинський О.о. Записки пароха Старих Богород-чан.-Торонто: Добра книжка,1960.-144с.

55. Микитюк Я. Перші кроки Слуги Божого Кир Андрея Шептицького на владичому престолі в Станіславові (На підставі розповіді бл.п.д-ра Ю.Олесницького, що загинув на засланні у Сибіру)// Альманах Станіславівської землі.-Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто,1985.-т.2.-с.375-377.

56. Софія з Фредрів Шептицька. Молодість і покликання о.Романа Шептицького.- Львів:Свічадо,1994.-156с.

57. Штундер О. Що оповідала моя мати про Слугу Божого Митрополита А.Шептицького// Альманах Станіславівської землі.-Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто,1985.-т.2.-с.373 -375.

д) Опубліковані джерела, збірники документів:

58. Відозва Комітету з обходу 300-літнього ювілею Берестейської Унії.- Львів: з друкарні НТШ, 1894.-8с.
59. Документи розповідають(Про антинородну діяльність уніатської церкви на Прикарпатті і Закарпатті, про боротьбу народних мас проти гніту католицької церкви)/ Наук.ред. і передмова канд.іст.наук Ю.Ю.Сли-вки].-Ужгород: Карпати,1971.-189с.
60. Жерела до історії церкви в Галичині.-вип.1-2.-Львів,1906.
61. Збор одпоручников всего руского клиру одбувшійся на днях 22 і 23 січня 1884р. у Львові и его результати! Освітлено руским попом.-Львів,1884.-18с.
62. Митрополит А.Шептицький. Життя і діяльність. Церква і Церковна єдність. Документи і матеріали.(1899-1944рр.)-т.1.-Львів: Свічадо, 1995.-524с.
63. Національні процеси в Україні.Історія і сучасність:Документи і матеріали.-К.:Вища школа, 1997.-ч.1,2.
64. Правда про унію: документи і матеріали. /Упор. Сливка Ю.Ю. та ін.-3-є вид.-Львів: Каменярь,1981.-448с.
65. Привіт Его Преосвященству Кир Юліяну Пелешу, першому рускому єпископу ново-учрежденной Єпархії Станиславовской, в день торжественного вступлення на Престол Єпископский в Станиславові дня 29 декабрия 1885(10 січня 1886)року.-Станіславів: з печатні І.Данкевича, 1886.-8с.
66. Стефанович О.та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів з років 1891 і 1897.- 2-е вид.-Львів: накл. І.Кудлака, 1924.-41с.
67. Твори Слуги Божого Мирополита А.Шептицького. Пастирські листи(2.VIII.1899р.-7.X.1901р.)-т.1.-Торо-нто:вид-во оо.Василіян, 1965.-В-237+277с.
68. Українська суспільно-політична думка в 20ст.: Документи і матеріали.т.1.-Сучасність,1983.
69. Франко І. Повне зібрання творів в 50-томах.-К.,1986.-т.45.

70. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891.-Львів:накл.Митр.Орд.,1896.-272с.

II. Довідкові видання:

71. Антинародна діяльність уніатської церкви на Україні: Бібліографічний покажчик./ Склала Л.І.Ільницька.-Львів, 1976.-118с.

72. Бурдуланюк В.,Гаврилів Б. Історія Прикарпаття: Хронологічний довідник.- Івано-Франківськ,1994.-76с.

73. Верстюк В.Ф. и др. История Украинской ССР:Хронол.справ.-К.: Наукова думка, 1990.-597с.

74. Верстюк В.Ф. та інш. Україна від нацдавніших часів до сьогодення: Хронологічний довідник.- К.: Наукова думка, 1895.-686с.

75. Дециця Р. Малий український церковний словник.-Львів: Основи,1994.-153с.

76. Енциклопедія українознавства: словникова частина/ гол.ред..В.Кубійович.-Париж-Нью-Йорк, 1966.-т.5.

77. Котляр М.,Кульчицький С. Довідник з історії України.-К.:Україна,1996.-463с.

78. Малий словник історії України./гол.ред.С.Головко. -К.: Либідь,1997.-464с.

79. І.І.Патрило ЧСВВ.Джерела і бібліографія історія Української Церкви.-Рим,1988.-т.2.-330с.

80. Радянська енциклопедія історії України: в 4-х томах.-К.:АН УРСР,1969-1972.-т.2,4.

81. Релігієзнавчий словник/за ред. професорів А.Колодного і Б.Лобовика.-К.: Четверта хвиля,1996.-392с.

82. Советская историческая энциклопедия: в 16-и томах.-М.,1963-1976.-т.13,16.

83. Українська Загальна Енциклопедія.-Львів-Станіславів-Коломия:Рідна

школа,1933.-т.1-3.

84. Українська радянська енциклопедія: в 12-и томах.-2-е видання.-К.: 1977-1985.-т.4,10,12.

III. Узагальнюючі праці, підручники:

85. Бойко О.Д. Історія України.-К.: Академія, 1997.-320с.

86. Борисенко В.Й. Курс української історії: з найдавніших часів до ХХст: навч.посібник.-К.: Либідь, 1998.-616с.

87. Верига В. Нариси з історії України (кін. ХVIII-поч.ХХст.).-Львів: Світ,1996.-446с.

88. Грицак Я.Й.Нарис з історії України. Формування модерної укр.нації ХІХ-ХХст.:навч.посібник.-К.: Генеза,1996.-360с.

89. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні.-К.: Освіта,1992.-192с.

90. Дорошенко Д.І. Нарис історії України.-Львів: Світ,1991.-576с.

91. Ісаєвич Я.Україна давня і нова: Народ, релігія, культура.-Львів,1996.-336с.

92. Історія України/ кер.авт.кол.Ю.Зайцев.-Львів: Світ,1996.-488с.

93. Історія України/під заг.ред. В.А.Смолія.-К.: Альтернатива,1997.-424с.

94. Історія Української РСР: у 8т.,10кн. /ред.кол.:А.Г.Шевельов та ін.-т.3 Україна в період розкладу і кризи феодально-кріпосницької системи. Скасування кріпосного права та розвиток капіталізму(ХІХст.).-К.: Наукова думка,1978.-608с.

95. Крип'якевич І.П.Історія України(від найдавніших часів до 1914р.).-2-е вид.-Львів: Світ,1992.-555с.

96. Полонська-Василенко Н. Історія України: в 2-х томах.-К.: Либідь 1993.-т.2.-608с.

97. Рибалка І.К. Історія України.- Харків: Основа,1997.-т.2.

Від початку ХІХст. до лютого 1917р.-480с.

98. Рибалка І.К. Історія Української РСР. Дорадянський період.-К.:Вища школа,1978.-591с.

99. Славінський Н. Історія України: Курс лекцій.-Регенсбург-Берхтесгаден,1947.-218с.

100. Субтельний О. Україна: історія.-К.: Либідь, 1991.-720с.

101. Україна крізь віки.-К.: Альтернатива, 1998.-т.9.Українське національне відродження(ХІХст.).- с.

ІV. Спеціальні дослідження:

а) Автореферати:

102. Аркуша О.Г. Українське представництво в Галицькому сеймі(1899-1901рр.): Автореф.канд.дис.-Львів, 1997.-28с.

103. Васьків А.Ю. Греко-католицька церква в духовному житті українців східної Галичини(1919-1939): Автореф.канд.дис.-К.,1997.-25с.

104. Гладкий С.О. Православне парафіяльне духовенство в суспільно-політичному житті України на поч. ХХст.:Автореф. канд.дис.-Заопріжжя,1997.-16с.

105. Жерноклеєв О.С. Український соціал-демократичний рух в Галичині в кінці ХІХ-поч.ХХст.(1899-1918рр.): Автореф.канд.дис.-Чернівці, 1995.-22с.

106. Зуляк І.С. Діяльність товариства “Просвіта” у національно-культурному відродженні українського народу східної Галичини(друга половина ХІХ-поч. ХХст.):Автореф.канд.дис.-Чернівці,1997.-25с.

107. Мудрий М.М.Українсько-польські відносини в Галичині у 1867-1890рр.:політичний аспект: Автореф. канд.дис.-Львів,1997.-26с.

108. Сергієнко Ю.Г. Етика лівого радикалізму всуспільно-політичному житті України з початку ХХст. до 60-х років: Автореф.докт.дис.-К.,1996.-32с.

109. Скорейко Г.М.Населення Буковини за урядовими

переписами другої половини XIX-поч. XXст.:
Автореф.канд.дис.-Чернівці,1998.-18с.

110. Турій О.Ю.Греко-католицька церква у
суспільно-політичному житті Галичини(1848-1867):
Автореф.канд. дис.-Львів,1994.-24с.

111. Чорновіл І.П. Польсько-українська угода 1890-1894рр.:
генеза, перебіг подій.-Львів,1995.-22с.

112. Шкраб'юк П.В. Михайло Павлик і радикальна партія:
Автореф.канд.дис.-Львів,1994.-16с.

б) Монографії:

113. Аркуша О. Галицький сейм. Виборчі кампанії 1889 і
1895рр.-Львів,1996.- с.

114. Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви(861-1996).-
Львів: Каменяр,1996.-5687с.

115. Великий А.Г. З літопису християнської України:
Церковно-історичні радіолекції з Ватикану.-т.VIII(XIXст.).-Рим:
в-во оо.Василіяні,1976.-275с.

116. Ваврик М.В. ЧСВВ. Нарис розвитку і стану
Василіянського Чина XVII-XXст.:
топогр.-статистич.розвідка.-Рим,1979.-217с.

117. Вахнянин А. Руска справа в роках
1891-1894.-Львів,1895.-94с.

118. Возняк С.М. Уніатство-знаряддя клерикального
антикомунізму.-К.:Знання,1987.-46с.

119. Галан Я.О. Що таке унія. -Львів:
кн.-журн.в-во,1957.-36с.

120. о.М.Гранчишин. Артикули для інформативного процесу
беатифікації й канонізації Слуги Божого Андрея Шептицького,
Архиєпископа Львівського Українців, Митрополита
Галицького,єпископа Кам'янця-Подільського: Артикули до
зпочаткування процесу.-Рим: Накладом Постуляції М.А.,
1958.-70с.

121. Даниленко С.Т. Дорогою ганьби і зради(про злочинну

діяльність уніатської церкви). Історична хроніка.-2-е вид.-К.:
Наук.думка,1972.- с.

122. Заборовський Я.Ю. Митрополит Андрей Шептицький:
Нарис про життя і служіння Церкві та
народові(1865-1944рр.).-Івано-Франківськ,1995.-64с.

123. Ісаїв П. Історія Перемиського єпископства східного
обряду.-Філадельфія: Америка,1970.-53с.

123а. Ісаєвич Я.

124. Історичні постаті Галичини
XIX-XXст.-Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто,1961.-247с.

125. Історія християнської церкви на Україні: Релігієзнавчий
довідковий нарис/ Відп.ред. О.С.Онищенко.-К.:
Наук.думка,1991.-104с.

126. Каковський К.Г. На шляху до Великого Жовтня.
Страйковий рух в Галичині кін.XIX-поч.XXст.-Львів:в-во
Львів.ун-ту,1970.- с.

127. Климов В.В. Уніатські клерикали проти радянської
культури.-К.:Знання,1986.-47с.

128. Kirille Korolevskiy. Metropolit Andre
Szepti-skyiy(1865-1944).-Rome, 1964.-429с.-
(Праці УБНГ.-т.XVI-XVII).

129. Кравченко О.д-р. Велетень зо Святоюрської гори:
Причинки до біографії Слуги Божого Андрея Шептицького на
підставі чужомовних джерел.-Йорктон,1963.-148с.

130. Кугутяк М. Галичина. Сторінки історії: Нарис
суспільно-політичного руху(XIXст.-1939р.).-Івано-Франківськ,
1993.-200с.

131. Кудрик В. Маловідоме з історії греко-католицької
церкви.- Вінніпег:Еклезія,1952-1956.-т.1-6.

132. Лаба В.о. Мирополит Андрей Шептицький: його життя і
заслуги.- Люблин: Свічадо,1990.-64с.

133. Лужницький Г.о.д-р. Українська Церква між Сходом і
Заходом: нарис історії Української
Церкви.-Філадельфія,1954.-724с.

134. Paul Robert Magocsi editor. Morality and Reality The Life and Times of Andrei Sheptytskyi.- Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1989.-XXIV+485ps.

135. Макарчук С.А. Етносоціальне розвиток і національні стосунки на західно-українських землях в період імперіалізму.-Львів: Вища школа,1983.-256с.

136. Матеріали до історії української церкви: Зб.доповідей наукових конференцій у Нью-Йорку(17.XI.1962) та в Рокка ді Папа(18-20.X.1963)/ Спільне вид. УВУ, НТШ, УБНТ; за ред.В.Янева.-Мюнхен-Рим-Париж,1969.-388с.

137. Мельничук П. Владика Григорій Хомишин.-Львів: Місіонар,1997.-416с.

138. Митрополит Андрей Шептицький/за ред.Я.Ю.Забора-ровського.-Львів: Олір,1995.-176с.

139. Мудрий С.о. Нарис Історії Церкви в Україні.-Рим-Львів,1995.-404с.

140. Назарко І.І.о. Київські і галицькі митрополити.-Торонто: в-во оо.Василіян,1962.-271 с.

141. Павлик М. Москвофільство та українофільство серед Австро-руського народу.-Львів,1906.-36с.

142. Пекар А.В.о. ЧСВВ. Ісповідники віри нашої сучасності: Причинок до мартиролога Української Католицької Церкви під совітами.-Торонто-Рим:в-во оо.Василіян,1982.-382с.

143. Петляков П.А. Українська церква-ідейний ворог трудящих(критика ідеології та політики клерикального антикомунізму).-Львів: Вища школа,1976.-155с.

144. Петрів Р.В. Проблеми українсько-польських відносин у Східній Галичині(ХІХ-поч.ХХст.).-Коломия:Вік,1996.-47с.

145. Під чорними крилами Ватикану: зб.ст.-Львів:Кн.-журн.в-во,1955.-64с.

146. Полек В. Майданами і вулицями Івано-Франківська: історико-культурний путівник.-Львів: Світло і тінь, 1994.-90с.

147. Попович М. Нарис історії культури України.-К.:АртЕк,1998.-728с.

148. Просвітній рух в Галичині і який досвід винесло з нього греко-католицьке духовенство?-Львів: Скала,1937.-191с.
149. Росович В. Що таке унія. -Львів: Вільна Україна,1946.-48с.
150. Сенік.С. Латинізація в українській католицькій церкві.-Люблин: Свічадо,1990.-31с.
151. Сохоцький І.о.д-р. Що дали греко-католицька церква й духовенство українському народові.-Філадельфія,1951.-104с.
152. Сімович В. Іван Франко: його життя та діяльність.-Мюнхен: Дніпрова хвиля,1966.-111с.
153. Соборність України: історія і сучасність/ за ред.В.І.Кононенко і М.В.Кугутяка.-Івано-Франківськ, 1993.- с.
154. Уткін О.І. Антинародна сутність уніатства.-К.: Вища школа,1983.-79с.
155. Федорів Ю.о.д-р. Історія церкви в Україні.-Торонто,1967.-362с.
156. Федорів Ю.о.д-р. Організаційна структура Української Церкви/ НТШ в Канаді.-Торонто,1990.-210с.
157. Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький: короткий біографічний нарис.-Львів:Місіонар,1995.- с.
158. Шиш А. Кому служила уніатська греко-католицька церква(Метод.розробка).-Станіслав:Обл.вид.,1957.-48с.
159. Шлемкевич М. Галичанство.-Львів,1997.-210с.

в) Статті:

160. Андрей Шептицький і Прикарпаття//Нова Зоря.-1994.-листопад.-ч.22.-с.1.
161. Бойчук В. Церковня в центрі Відня: Про церкву Святої Варвари//Галичина.-1991.-22серпня.-с.4.
162. Борис В.О. З історії української трудової еміграції з Галичини в Бразилію в 90-х роках ХІХст.//Укр.іст.журнал.-1970.-№8.-с.68-71.
163. Єп.Й.Боцян. Пастирські листи митрополита Андрея//Богословія.-1926.-т.IV, кн.1-4.-с.95-100.

164. Герич Ю. Проблема целібату на Львівському Провінційному Синоді(1891)//Збірник на пошану В.Орелецького(1895-1976).-Мюнхен: УВУ,1982.-с.111-146.
165. Горняткевич Д. Митрополит Андрей Шептицький //Визвольний шлях.-1954.-Кн.12.-с.5-19.
166. Грабовецький В. “Пам'ять его во благословеніє”: Андрей Шептицький і Станіславівщина//Галичина.-1994.-27жовтня.-с.7-8;29жовтня.-с.7-8.
167. Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння.-Івано-Франківськ:Нова Зоря,1999.-79с.
168. Грабовецький В.В.,Трефяк Я.І. Історичні постаті Прикарпаття(Краєзнавчо-біограф. довідник).-Снятин: Над Прутом,1996.-71с.
169. Грицак Я.Й.І.Франко та М.Павлик про роль греко-католицького духовенства у суспільно-політичному житті Галичини// Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму і Реформації: зб.наук.праць.-К.: Наук.думка,1991.-с.245-263.
170. Грицак Я.Й. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини// записки НТШ.-т.ССХХІІ.-Львів,1991.-с.71-110.
171. Гроньовський К.Еміграція з Галичини(кін.ХІХ-поч.ХХст.)//Укр.слов.язознавство.-1971.-ви п.4.-с.141-145.
172. Драбчук І. З історії протиалкогольного руху в Галичині(ХІХ-перша половина ХХст.)// Нова Зоря.-1998.-16червня.-с.4.
173. Драгомирецький П. Згадаймо добрим словом: До 110-и річчя заснування Станіславівської єпархії// Нова Зоря.-1994.-№10.-с.6.
174. Ісаїв П. Історія міста Станіславова//Альманах Станіславівської землі.-Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен,1975.

-т.1.-с.32-102.

175. Іщенко В.Я. 70-річчя загального страйку сільськогосподарських робітників у Східній Галичині// Укр.іст.журнал.-1972.-№10.-с.128-130.

176. Качкан В.А. Хай сьвтиться імя твоє: Галицькі просвітницькі діячі, письменники, вчені-вихідці із священницьких родин.-Чернівці: Прут,1994.-198с.

177. Качор А. Роля духовенства і Церкви в економічному відродженні Західної України// Збірник Тисячоліття християнства в Україні/о. Баран і о.Герус.-Вінніпег,1991.-с.91-124.

178. Ковальчак Г.І. Економічне становище робітничого класу Східної Галичини в період імперіалізму//З історії західноукраїнських земель.-Кн.5.-К.:в-во АН УРСР,1960.-с.75-113.

179. Коземчук Я. Геніальна постать епохи:(станиславівський період життя єпископа Андрея Шептицького)//Нова Зоря.-1998.-26травня.-с.1.

180. Кравець М.М. Початок робітничого руху в Східній Галичині// З історії західноукраїнських земель.-Кн.3.-К.:АН УРСР,1958.-с.23-61.

181. Лесюк М.Лінгвістичний феномен Андрея Шептицького: Дослідження мови митрополита у пастир.листі “До моїх любих гуцулів”1900р.//Писанка.-1996.-№1.-с.6-7.

182. Лужницький Г.о.д-р. Большевицьке переслідування Православної і Католицької Церкви в Україні//В обороні української культури і народу: збірка матеріалів наук.конференції Канадського НТШ.-Торонто,1966.-ч.7.-с.135-148.

183. Лятишевський І.о.д-р. Митрополит Андрей Шептицький як Єпископ Станіславівський від 24 вересня 1899-13січня 1901// Богословія.-1926.-т.IV,кн.1-4.-с.231-235.

184. Назарко І.о. Єпископ Ю.Пелеш-історик Церкви//Укр.історик.-1981.-№1-4.-с.118-128.

185. Полек В. Для добра церкви і свого народу: До 125-річчя

з дня народження митрополита А.Шептицького// Галичина.-1990.-22липня.-с.6.

186. Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії//Шематизм Івано-Франківської єпархії.-Івано-Франківськ,1995.-с.99-156.

187. Свищук Я. Митрополит Андрей Шептицький і формація християнської думки серед гуцулів //Верховинські вісті.-1993.-23 січня.-с.3.

188. Степовик Д. “Пастир добрий, пастир неустрашимий...” Послання митрополита Андрея до гуцулів // Верховинські вісті.-1995.-29липня.-с.1-2.

189. Турій О. Конфесійно-обрядовий чинник у національній самоідентифікації українців Галичини всередині ХІХст.//Записки НТШ.Праці Іст.-філос.секції.-т.ССХХХІІІ.-Львів,1997.-с.69-99.

190. Химка І.о. “Апологія” Михайла Малиновського: до історії кризи у греко-католицькій церкві і характе-ристика поглядів “святоюрців” //Записки НТШ.-т.ССХХV.-Львів,1993.-с.365-392.

191. Химка І.о. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині (1772-1918)// Ковчег.-ч.1.-Львів: Ін-т історії Церкви, 1993.-с.67-100.

192. Хома І.о. Єпископ Юліан Пелеш і його “Історія Унії Руської церкви з Римом” (1878-1880)// Збірник на пошану В.Янева.-Мюнхен,1983.-с.864-873.

193. Хонігсман Я.С. Соціальна структура населення Галичини на поч.ХХст.// Укр.слов.язознавство.-1972.-вип.6.-с.63-73.

194. Щербатюк І. Про еміграцію українців Східної Галичини в Росію(1892р.)//Укр.іст.журнал.-1964.-№6.-с.101-103.

195. Ядловський А. Перший єпископ Станиславова: До 100-річчя від дня смерті єп.Ю.Пелеша//Галичина.-1996.-10квітня.-с.3;27 квітня.-с.3.

Післямова

Пропонована читачеві книга Руслана Делятинського про Станіславівську дієцезію УГКЦ є, на жаль, останньою студентською публікацією розв'язаної в травні 1998 р. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, де довгі роки, за весь період Незалежної України, студенти Прикарпатського університету опанували спеціалізацію "Історія церкви" (розв'язана у травні 1999 р.).

Це, по суті, чи не перша в світі монографія про історію Станіславівської дієцезії, де єпископами у свій час були такі видатні особистості, як відомий історик Церкви Юліан Пелеш, починав своє ієрархічне служіння Церкві та народові майбутній Митрополит Кир Андрей Шептицький, більше 40 років на престолі пробув мученик за віру Христову - єпископ Григорій Хомишин. Вчені діаспори не могли давати об'єктивної історії, бо насильно були відірвані від джерельної бази, а на території УРСР можна було писати хіба що з точки сталінської концепції "релігія - опіум для народу".

Книга Руслана відзначається як глибокою вірою в Бога, так і фундаментальним опрацюванням всього доступного матеріалу - архівів Львова та Івано-Франківська, всіх дочасових публікацій тощо.

Виражаю глибоку надію, що ця перша ластівка не буде останньою, і автор ще не раз порадує читача змістовною науковою публікацією з історії Церкви.

проф. Заборовський Я.Ю.,
науковий керівник.

20 листопада 2000 р.